

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๐๑ ตอนที่ ๑๐๐๑ – ๑๐๑๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๐๐๑

ถ. ท่านพระอานนท์ ท่านน่าจะเป็นผู้ที่ได้บรรลุคุณธรรมก่อนสาวกบางท่าน เพราะว่าเกือบจะทุกสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสแสดง ท่านเป็นท่านแรกที่จะได้ยินได้ฟัง และจดจำได้หมด แต่เพราะเหตุใดท่านจึงบรรลุคุณธรรมช้ากว่าบางท่าน

สุ. สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา การสะสมของสภาพธรรมที่เป็น ท่านพระอานนท์ต่างกับการสะสมของสภาพธรรมอื่นซึ่งบัญญัติว่าเป็นท่านพระสารีบุตร หรือท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัณณกัจจายนะ หรือว่าท่านพระสาวกอื่น ๆ บางท่านก็กล่าวว่า ท่านมัวแต่ไปจำ ทำไม่ไม่คิดว่ามีเหตุปัจจัยอื่นที่ทำให้ท่าน พระอานนท์ยังไม่บรรลุ แต่กลับคิดว่า ท่านมัวแต่ไปนั่งจำที่พระผู้มีพระภาคตรัส จึงไม่ได้เจริญสติปัญญา ไม่ได้เป็นพระอรหันต์เร็วเหมือนอย่างกับพระสาวกอื่น ๆ แต่นั่นเป็นการนึกคิดโดยที่ไม่ทราบเหตุปัจจัยซึ่งแต่ละท่านสะสมมาต่าง ๆ กัน

สำหรับอรรถ คือ ความหมายที่เป็นลักษณะของจิตที่ว่า

อนึ่ง จิตแม้ทุกดวง ชื่อว่าจิต เพราะเป็นธรรมชาติที่วิจิตรตามสมควร โดยอำนาจแห่งสัมปยุตตธรรม

ซึ่งหมายความว่าเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย ทำให้จำแนกจิตออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้หลายนัย เช่น โดยชาติ ๔ ได้แก่ กุศล ๑ อกุศล ๑ วิบาก ๑ กิริยา ๑ ตามที่ได้กล่าวถึงแล้ว และโดยภูมิ ซึ่งมีความหมาย ๒ อย่าง คือ ภูมิ หมายถึงระดับขั้นของจิต ที่ต่างกันเพราะสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วย ทำให้จิตต่างกันออกเป็น ๔ ขั้น หรือ ๔ ระดับ คือ เป็นกามาวจรจิต ๑ ประเภท เป็นรูปาวจรจิต ๑ ประเภท เป็นอรูปาวจรจิต ๑ ประเภท เป็นโลกุตตรจิต ๑ ประเภท

สำหรับกามาวจรจิตมีทั้ง ๔ ชาติ คือ จิตที่เป็นกามาวจรจิต จิตซึ่งเป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะนั้น ที่เป็นอกุศลก็มี เป็นกุศลก็มี เป็นวิบากก็มี เป็นกิริยาก็มี

นอกจากกามาวจรจิตแล้ว จิตระดับที่สูงกว่านั้นไม่เป็นอกุศล รูปาวจรจิตที่เป็นอกุศลไม่มี อรูปาวจรจิตที่เป็นอกุศลไม่มี โลกุตตรจิตที่เป็นอกุศลไม่มี

สำหรับรูปาวจรจิตมีเพียง ๓ ชาติ คือ กุศลเป็นเหตุให้เกิดวิบาก ถ้ารูปาวจรกุศลจิตเกิดขึ้นและดับไปสะสมอยู่ในจิต เป็นปัจจัยให้รูปาวจรวิบากจิตทำกิจปฏิสนธิในพรหมโลก ซึ่งเป็นรูปพรหมภูมิภูมิหนึ่งภูมิใดในรูปพรหม ๑๖ ภูมิ ส่วนรูปาวจรกิริยาจิตเป็นกิริยาจิตของพระอรหันต์ซึ่งถึงอัปปนาสมาธิ

สำหรับอรูปาวจรจิตก็มี ๓ ชาติ คือ เป็นอรูปาวจรกุศลประเภทหนึ่ง เป็นอรูปาวจรวิบากประเภทหนึ่ง เป็นอรูปาวจรกิริยาประเภทหนึ่ง โดยนัยเดียวกัน

สำหรับรูปาวจรจิตและอรูปาวจรจิต บางครั้งจะได้ยินคำศัพท์ที่ใช้คำรวมสำหรับรูปาวจรจิตและอรูปาวจรจิตว่า มหัคคตจิต ซึ่งใน **อวัฐสาสนี จิตตูปาทกัณฑ์** มีข้อความที่อธิบายความหมายของมหัคคตตะว่า

ชื่อว่ามหัคคตะ เพราะถึงความเป็นสภาวะอันใหญ่ เพราะสามารถข่มกิเลสได้ เพราะมีผลไพศาลย์

กิเลสเป็นสิ่งที่ไม่มีใครสามารถข่มได้โดยง่าย เพราะเวลาที่เห็น ก็เกิดพอใจหรือไม่พอใจทันที แต่ในขณะที่จิตเป็นอัปปนาสมาธิ เป็นฌานจิต แนบแน่นในอารมณ์ที่ทำให้จิตสงบทางมโนทวาร ไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสผัสสกาย เพราะฉะนั้น ถ้าฌานจิตเกิดดับ ไม่ว่าจะเป็นระยะเวลาสั้นเท่าไรก็ตาม อาจจะเป็น ๕ นาที ๑๐ นาที ๑ ชั่วโมง ๒ ชั่วโมง หรือ ๒ วัน ขณะที่ เป็นฌานจิต ภวังคจิตจะไม่เกิดคั่นเลย ไม่เหมือนกับเวลาที่เป็นกามาวจรจิตซึ่งเป็นขณะที่เล็กน้อยและสั้นมาก จึงใช้คำว่า ปริตตะ ปริตตรธรรม เพราะเห็นนิดหนึ่ง และก็ได้ยิน ได้ยินนิดหนึ่ง และก็เห็น หรือว่าคิดนึก เพราะฉะนั้นเป็นช่วงขณะที่สั้นจริง ๆ เวลาที่วิถิจิตเกิดขึ้นเห็น เมื่ออุปารมณฺ์ สิ่งที่ปรากฏทางตาดับไป ภวังคจิตต้องเกิดทันทีก่อนที่มโนทวารวิถิจิตจะรับรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อจาก

ทางปัญจทวารวิถิ เพราะฉะนั้น เป็นอารมณ์ที่ปรากฏชั่วขณะที่เล็กน้อยและสั้นมาก
เดี๋ยวก็เห็นทางตา เดี่ยวก็ได้ยินทางหู เดี่ยวก็ได้กลิ่น เดี่ยวก็ลิ้มรส เดี่ยวก็รู้สิ่งที่กระทบ
สัมผัส เย็นบ้าง ร้อนบ้าง เดี่ยวก็คิดนึก ในขณะที่เหล่านี้เอง เป็นขณะสั้นๆ เพราะท่าน
ผู้ฟังไม่ใช่เพียงแค่เห็น คิดด้วย คนละวิธีจิต และได้ยินอีก และก็นึกอีก เพราะฉะนั้น
สภาพธรรมที่เป็นกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และจิตซึ่งรู้รูป เสียง กลิ่น
รส โผฏฐัพพะ เป็นปิตตธรรม เพราะฉะนั้น คำว่า ปิตตธรรม เป็นชื่อธรรมฝ่าย
กามาวจร

สำหรับมหัคคตะ ได้แก่ รูปาวจรจิตและอรูปาวจรจิต เป็นมหัคคตะ เพราะถึง
ความเป็นสภาวะอันใหญ่ เพราะสามารถข่มกิเลสได้ เวลาที่อุปปนาสมาธิเกิดเป็น
ฌานจิต ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่รู้รส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย จึงชื่อว่า สามารถข่มกิเลส

แต่ถ้าฌานจิตดับแล้วกามาวจรจิตเกิดต่อ หลังจากเห็นแล้วอกุศลเกิดทันที
ถ้าไม่ใช่กุศล เพราะกามาวจรจิตข่มกิเลสไม่ได้ เมื่อกิเลสยังไม่ได้ดับ เวลาเห็นแล้ว
กิเลสก็เกิด เวลาได้ยินแล้วกิเลสก็เกิด เวลาได้กลิ่นแล้วกิเลสก็เกิด เวลาลิ้มรสแล้ว
กิเลสก็เกิด เวลาที่กระทบสัมผัสแล้วกิเลสก็เกิด แต่มีใครรู้บ้างไหมว่า กิเลสเกิดอยู่
เรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น ก็ไม่ได้ข่ม และไม่ได้อบรมเจริญหนทางที่จะดับ ถ้าสติปัฏฐานไม่
เกิด ไม่รู้ตัวเลยว่า เป็นวิสัยของกิเลสที่เมื่อยังไม่ได้ดับก็จะเกิดต่อจากการเห็น การ
ได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เห็นโทษของกิเลสที่เกิดต่อจากการเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส
รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แต่ว่าไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐาน ก่อนการตรัสรู้ของพระผู้มีพระ
ภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็พยายามหาทางที่จะข่มกิเลส และก็รู้ว่าทางเดียวที่จะ
ข่มได้ คือ ต้องไม่เห็น ต้องไม่ได้ยิน ต้องไม่ได้กลิ่น ต้องไม่ลิ้มรส ต้องไม่รู้สิ่งที่กระทบ
สัมผัส เพราะถ้าเห็น รู้ได้เลยว่ากัณนิเลสไม่ได้ ต้องรู้อย่างนี้ จึงจะอบรมเจริญถึง
อุปปนาสมาธิเพื่อที่จะไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส
และต้องเป็นผู้ที่รู้ด้วยว่า ไม่ใช่หนทางที่จะดับกิเลส เพราะเมื่อฌานจิตไม่เกิด เมื่อเห็น

กิเลสก็เกิด เมื่อได้ยนิกิเลสก็เกิด ด้วยเหตุนี้ ช่วงขณะที่เป็นรูปาวจรจิตและอรูปาวจรจิต เป็นสภาวะอันใหญ่ ชื่อว่ามหัคคตะ เพราะสามารถข่มกิเลสได้โดยไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่เหมือนกับพระอนาคามีบุคคลซึ่งเห็น แต่ดับความยินดีพอใจในรูป ได้ยินแต่ดับความยินดีพอใจในเสียง ได้กลิ่นแต่ดับความ ยินดีพอใจในกลิ่น ลิ้มรสแต่ดับความยินดีพอใจในรส กระทบสัมผัส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ก็ดับความยินดีพอใจในเย็น ร้อน อ่อน แข็งที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น จิตจึงต่างกันเป็นระดับชั้น สำหรับรูปาวจรจิตและอรูปาวจรจิตมี ๓ ชาติ คือ เป็นชาติกุศลประเภทหนึ่ง เป็นชาติวิบากประเภทหนึ่ง และเป็นชาติกิริยา ประเภทหนึ่ง สำหรับโลกุตตรจิตมีเพียง ๒ ชาติ คือ โลกุตตรกุศลประเภทหนึ่ง และ โลกุตตรวิบากประเภทหนึ่ง ไม่มีโลกุตตรกิริยาจิต

โลกุตตรจิตมี ๔ คือ โสตาปัตติมรรคจิตเป็นโลกุตตรกุศล สกทาคามีมรรคจิต เป็นโลกุตตรกุศล อนาคามีมรรคจิตเป็นโลกุตตรกุศล อรหัตตมรรคจิตเป็นโลกุตตรกุศล

ส่วนวิบาก คือ ผลของกุศล เมื่อชื่อว่ากุศล ย่อมเป็นปัจจัยให้ผลจิตหรือ วิบากจิตเกิดขึ้น เพราะกุศลเป็นเหตุ สำหรับกิริยาจิตและวิบากจิตเท่านั้นที่จะไม่เป็น เหตุให้เกิดวิบาก แต่สำหรับธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล เป็นเหตุ เพราะฉะนั้น โสตาปัตติมรรคจิต เป็นโลกุตตรกุศล เป็นปัจจัยให้โลกุตตรวิบากจิต คือ โสตาปัตติ- ผลจิตเกิดต่อทันทีไม่มีระหว่างคั่น กุศลอื่นทั้งหมดไม่สามารถให้ผลทันทีสืบต่อกจากกุศล จิตได้ แต่สำหรับโลกุตตรกุศล ไม่มีธรรมอื่นมาคั่นระหว่างกุศลจิตและวิบากจิต เพราะฉะนั้น ทันทีที่โสตาปัตติมรรคจิตดับ โสตาปัตติมรรคจิตเป็นโลกุตตรกุศลดับ โสตาปัตติผลจิตซึ่งเป็นโลกุตตรวิบากเกิดต่อทันที

เวลาที่สกทาคามีมรรคจิตซึ่งเป็นโลกุตตรกุศลดับ สกทาคามีผลจิตซึ่งเป็น โลกุตตรวิบากเกิดต่อทันที เวลาที่อนาคามีมรรคจิตซึ่งเป็นโลกุตตรกุศลดับ อนาคามีผลจิตซึ่งเป็นโลกุตตรวิบากเกิดต่อทันที และเวลาที่อรหัตตมรรคจิตซึ่งเป็น โลกุตตรกุศลดับลง อรหัตตผลจิตซึ่งเป็นโลกุตตรวิบากก็เกิดต่อทันที

เพราะฉะนั้น ผลของโลกุตตรกุศลจิตทั้ง ๔ ไม่ได้ทำปฏิสนธิกิจ ไม่เหมือนกับวิบากของกุศลและอกุศลทั้งหลาย เพราะเวลาที่โลกุตตรกุศลจิตดับ โลกุตตรวิบากจิตเกิดขึ้น มีนิพพานเป็นอารมณ์ต่อจากโลกุตตรกุศลทันที และไม่ได้กระทำกิจปฏิสนธิ

พระโสดาบันบุคคลยังเกิดอีก ๗ ชาติ แต่ปฏิสนธิจิตของพระโสดาบันไม่ใช่โสดาปัตติผลจิตทำกิจปฏิสนธิ แล้วแต่ว่าพระโสดาบันบุคคลนั้นจะเกิดในภุมิใด ในสวรรค์ชั้นใด หรือว่าในพรหมภุมิใด กามาวจรวิบาก หรือรูปาวจรวิบาก หรืออรูปาวจรวิบาก ก็จะทำกิจปฏิสนธิในภุมินั้น ๆ

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบว่ คำว่า ภุมิ มี ๒ ความหมาย คือ ความหมายหนึ่ง หมายถึงระดับชั้นของจิต ซึ่งมี ๔ ภุมิ คือ เป็นกามาวจรภุมิ ๑ เป็นรูปาวจรภุมิ ๑ เป็นอรูปาวจรภุมิ ๑ เป็นโลกุตตรภุมิ ๑ และอีกความหมายหนึ่ง หมายถึงความถึงโอกาสโลก คือ เป็นสถานที่เกิดของจิตหรือรูป เพราะว่ามีอยู่ภุมิหนึ่งซึ่งจิตไม่เกิด มีแต่รูปเท่านั้นที่เกิด เป็นรูปปฏิสนธิ

คำว่า ภุมิ ที่เป็นโอกาสโลก เป็นสถานที่เกิดของนามธรรมและรูปธรรม รวมทั้งหมดมี ๓๑ ภุมิ ตามระดับชั้นของจิต คือ เป็นภุมิที่เกิดของกามาวจรจิต ๑๑ ภุมิ ซึ่งได้แก่ ทุกคติภุมิ หรืออบายภุมิ ๔ และสุคติภุมิ ๗ เป็นมนุษย์ ๑ ภุมิ สวรรค์ ๖ ภุมิ นอกจากนั้น ยังมีรูปพรหมภุมิ ๑๖ ภุมิ สำหรับผู้ที่ได้รูปฌานจิต และมีรูปพรหมภุมิ ๔ ภุมิ สำหรับผู้ที่ได้รูปฌานจิต รวมโอกาสโลกซึ่งเป็นสถานที่เกิดของนามธรรมและรูปธรรมทั้งหมด ๓๑ ภุมิ คือ ๓๑ ชั้น แต่ว่าสถานที่เกิดจริง ๆ มีมากกว่านั้น เพราะแม้แต่ในภุมิของมนุษย์ ก็ได้มีแต่โลกนี้โลกเดียว ยังมีโลกมนุษย์โลกอื่น ๆ อีกด้วย

ถ. โลกุตตรมรรคจิตจะเข้าถึงโลกุตตรผลจิต จะเกิดติดต่อกันอย่างไร

สุ. โดยปัจจัย

ถ. โดยปัจจัยอย่างไร

สุ. ทางตา จักขุวิญญาณ คือ สภาพรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา หรือพูดง่าย ๆ ว่า เห็น จิตที่เห็นเกิดที่จักขุปสาท และกัณฑ์ที่จักขุปสาท เป็นปัจจัยให้สัมผัสกับจิตอันเกิดที่ทหยัตถุ แต่รู้รูปารมณ์ที่ปรากฏทางจักขุปสาทต่อ โดยความเป็นปัจจัย ที่เกิดก็

ห่างกันแล้วใช่ไหม จิตดวงหนึ่งเกิดที่จักขุปสาทดับที่จักขุปสาท เป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดที่ทथยรูป ทथยวัตถุ แต่ว่ารู้อารมณ์เดียวกัน คือ รู้อารมณ์ทางจักขุทวาร

เพราะฉะนั้น เวลาที่บุคคลใดก็ตามอบรมเจริญปัญญา รู้ความเกิดดับของสภาพธรรมจนกระทั่งปัญญาคมกล้าที่จะละคลายความติดในการเห็นสภาพธรรมเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เวลาที่มรรควิธีจิตจะเกิด มหากุศลจิตซึ่งมีไตรลักษณ์ ลักษณะหนึ่งลักษณะใดในลักษณะ ๓ ที่เป็นอนิจจัง หรือทุกขัง หรืออนัตตาเป็นอารมณ์ในขณะนั้น ดับไป จิตต่อไปเป็นโคตรภูจิต หมายความว่า ข้ามจากความเป็นปุถุชนสู่การที่จะเป็นพระอรหันต์เมื่อโคตรภูจิตดับ เพราะเหตุว่าโคตรภูจิตมีนิพพานเป็นอารมณ์จริง แต่ยังไม่ดับกิเลส ตามปัจจัย ถ้าไม่มีมหากุศลที่มีไตรลักษณ์ ลักษณะหนึ่งลักษณะใดเป็นอารมณ์เกิดก่อน โคตรภูจิตจะเกิดมีนิพพานเป็นอารมณ์ก็ไม่ได้ และถ้าโคตรภูจิตยังไม่มีนิพพานเป็นอารมณ์ โลกุตตรมรรคจิตจะเกิดขึ้นดับกิเลสก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้น จิตแต่ละดวงที่เกิดสืบต่อกัน ก็มีปัจจัยที่จะให้จิตประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้นสืบต่อกัน ถ้าไม่มีการอบรมเจริญสติปัฏฐานเลย จะประจักษ์ความเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเป็นลักษณะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาของสภาพธรรมไม่ได้

ถ. ถ้าเช่นนั้น ต้องเจริญสติปัฏฐานจึงจะรู้ได้

ส. มีหนทางเดียว ไม่มีหนทางอื่นเลย สภาพธรรมกำลังปรากฏ ถ้าระลึกไม่ได้ที่จะพิจารณา ที่จะศึกษา ที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็ไม่มีทางที่จะประจักษ์แจ้งในธาตุรู้ซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็ว หรือในรูปที่ปรากฏซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็ว เป็นรูปขณะต่าง ๆ เป็นนามธรรมขณะต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เกิดดับสืบต่อกันตามเหตุตามปัจจัย

เวลาที่ยังไม่ถึงเรื่องโลกุตตรจิต ก็เข้าใจยาก แต่ให้ทราบว่า โลกุตตรจิตเกิดเพราะเหตุปัจจัย สืบเนื่องมาจากการอบรมเจริญสติปัฏฐาน

ถ. ในครั้งพุทธกาล มีหลายคนที่ไม่เข้าใจพระผู้มีพระภาคทูลถามว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะรู้ทั่วถึงธรรมของพระผู้มีพระภาคได้อย่างไร เรียนถามว่า รู้ทั่วถึงธรรมของพระผู้มีพระภาค หมายถึงรู้ธรรมอะไร

สุ. พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่าอย่างไร เมื่อมีผู้ไปทูลถาม

ถ. ผมไม่ได้จำมา

สุ. จำแต่คำถามมาหรือ ซึ่งคำตอบก็ต้องมีประโยชน์มาก รู้ทั่วถึงธรรม ธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. ผมคิดว่า พระผู้มีพระภาคตรัสให้รู้ชั้น ๕ บ้าง บางทีก็ตรัสให้รู้ริยสัจ ๔ บ้าง บางทีก็ตรัสให้รู้ปรมัตถธรรมทั้ง ๔ บ้าง ผมคิดว่า ถ้ารู้ทั่วถึงธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็หมายถึงรู้ปรมัตถธรรมทั้ง ๔ ใช่ไหม

สุ. ถ้าเพียงแต่ได้ยินคำว่า ชั้น ๕ ก็คงจะไม่ทราบว่าจะรู้ทั่วถึงอะไร เพราะยังไม่รู้จักว่า ชั้น ๕ คืออะไร

เพราะฉะนั้น ธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เป็นชั้น ๕ เมื่อประจักษ์ว่า สภาพธรรมที่กำลังปรากฏนี้ไม่เที่ยง เกิดขึ้น และดับไป สิ่งที่เกิดขึ้นและดับไปแล้ว เป็นอดีต สิ่งที่กำลังปรากฏเป็นปัจจุบัน และสิ่งที่จะเกิดต่อ ซึ่งจะต้องมีแน่นอน หลังจากทีหนึ่งดับไป ขณะต่อไปก็เกิดต่อ ขณะนั้นเป็นอนาคต และลักษณะของ สภาพธรรมที่ปรากฏต่างกันไปตามแต่ละขณะ แม้แต่ความรู้สึก บางครั้งก็รู้สึกดีใจ บางครั้งก็รู้สึกเสียใจ บางครั้งก็รู้สึกเฉยๆ ในขณะที่กำลังดีใจ ไม่ใช่ในขณะที่เดียวกับที่เสียใจ เพราะฉะนั้น ก็เป็นต่างขณะ สภาพธรรมที่เป็นสภาพที่ดีใจต้องดับก่อน และก็ มีปัจจัยให้เกิดสภาพธรรมที่เสียใจ หรือว่าสภาพธรรมที่เฉยๆ เพราะฉะนั้น การเกิดขึ้น และดับไป ปรากฏลักษณะที่ต่างกันเป็นสภาพที่เป็นอดีต เป็นปัจจุบัน เป็นอนาคต เป็นสภาพที่หยาบ เป็นสภาพที่ละเอียด เป็นสภาพที่โลว เป็นสภาพที่ประณีต เป็นสภาพที่ไกล เป็นสภาพที่ใกล้

๑๐๐๒

ผู้ที่สตรระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และเพิ่มความรู้ลักษณะต่าง ๆ กัน จึงรู้ว่าขันธ ๕ หมายถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในแต่ละขณะนั้น เป็นสภาพธรรมที่จัดประเภทออกได้เป็นทั้งอดีต อนาคต ปัจจุบัน และยังจำแนกลักษณะต่างกันเป็นหยาบ ละเอียด หรือเลว ประณีต

เพราะฉะนั้น ถ้าเพียงแต่จะบอกให้ระลึกขันธ ๕ ไม่เป็นเหตุที่จะทำให้รู้ชัดในลักษณะของขันธ ๕ แต่ถ้ารู้ว่าขันธคือเมื่อไร ซึ่งไม่ใช่ขณะอื่นเลย ขณะที่กำลังเห็นเป็นขันธ เป็นรูปขันธ สิ่งที่ปรากฏทางตา หรือว่าเป็นเวทนาขันธ ความรู้สึกที่เกิดใน ขณะที่เห็น หรือว่าเป็นสัญญาขันธ ที่จำในสิ่งที่กำลังปรากฏ หรือว่าเป็นสังขารขันธ ซึ่งเป็นสภาพที่พอใจ หรือไม่พอใจในสิ่งที่กำลังปรากฏ หรือว่าเป็นวิญญาณขันธ คือสภาพที่กำลังรู้แจ้งลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏนั้นจะมีลักษณะต่างกันไปอย่างไรก็ตาม วิญญาณขันธเป็นสภาพที่รู้แจ้งในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น ขันธ ๕ ไม่ใช่ขณะอื่น แต่เป็นในขณะที่สภาพธรรมกำลังปรากฏในขณะนี้

ถ. เรื่องให้รู้ขันธ ๕ บางคนคิดว่า พอจะรู้ได้ แต่ถ้าให้รู้ปรมัตถธรรมทั้ง ๔ บางคนคิดว่าปรมัตถธรรมรู้ยาก แต่แท้ที่จริงแล้ว ขันธ ๕ กับปรมัตถธรรมก็อย่างเดียวกัน ปรมัตถธรรมทั้ง ๔ พระผู้มีพระภาคก็จัดใหม่ เรียกขึ้นมาอีกชื่อหนึ่งว่า ขันธ ๕ จัดรูปทั้งหมดเป็นรูปขันธ เวทนาทั้งหมดเป็นเวทนาขันธ สัญญาทั้งหมดเป็นสัญญาขันธ เจตสิกที่เหลืออีก ๕๐ เป็นสังขารขันธ จิตทั้งหมดจัดเป็นวิญญาณขันธ นิพพานจัดเป็นขันธวิมุตติ

ถ้าจะให้ผู้ปฏิบัติธรรมรู้ปรมัตถธรรม ๔ รู้ยาก ถ้าให้รู้ขันธ ๕ คิดว่าพอจะรู้ได้ เพราะฉะนั้น ให้รู้ขันธ ๕ หรือให้รู้ปรมัตถธรรม ๔ เหมือนกันไหม

ส. เหมือนกัน แต่ไม่ย่ำทั้ง ๒ เพราะขณะที่กำลังเห็น เป็นปรมัตถธรรม หรือยังที่กำลังปรากฏ ถ้าเห็นไม่ใช่ปรมัตถธรรม เห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุ สิ่งต่าง ๆ ไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ขณะนั้นไม่ใช่รู้ปรมัตถธรรม

หรือในขณะที่กำลังเห็น ซึ่งทุกท่านกำลังเห็นอยู่ในขณะนี้ ถ้าสติไม่ระลึกได้ และปัญญาไม่เริ่มน้อมที่จะพิจารณาว่า ขณะที่เห็นเป็นเพียงชั่วขณะหนึ่งในชีวิต ชั่วขณะที่ได้ยินก็เป็นอีกขณะหนึ่งในชีวิต เป็นเพียงแต่ละขณะในสังสารวัฏ ถ้าไม่รู้ว่า ในขณะที่กำลังเห็นเป็นเพียงสภาพรู้ หรือธาตุรู้ซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ในขณะที่เสียงปรากฏ ก็มีธาตุรู้เสียง เป็นสภาพรู้เสียง เป็นปรมัตถธรรม คือ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ถ้านามธรรมที่ได้ยินเสียงยังไม่ปรากฏว่าเป็นแต่เพียง ธาตุรู้ อากาฐรู้ หรือสภาพรู้ ก็ไม่ใช่ว่าปรมัตถธรรม ๔ จะรู้ได้ง่าย

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะทรงแสดงโดยนัยของปรมัตถธรรม ๔ หรือขั้น ๕ หรือ อริยสัจธรรม ๔ ก็ตาม หรือว่าโดยนัยอื่น ๆ ก็ไม่ใช่ว่าเป็นสภาพธรรมที่รู้ง่าย เพราะต้อง เป็นการอบรมเจริญปัญญาที่จะประจักษ์ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ของสภาพธรรมที่ปรากฏเป็นประจำวันทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ไม่ใช่ว่าเปลี่ยนชื่อแล้วจะรู้ง่ายขึ้น ไม่ใช่พูดว่า ปรมัตถธรรม ๔ และจะรู้ง่าย กว่าขั้น ๕ หรือจะรู้ง่ายกว่าอริยสัจ ๔

ถ. ผู้ที่จะบรรลุเป็นพระอริยบุคคล จะต้องรู้ปรมัตถธรรมทั้งหมดหรือเปล่า

ส. ตามความสามารถ แต่ว่าจะหมดความสงสัยในลักษณะของนามธรรม และรูปธรรม ไม่มีความสงสัยในลักษณะว่า นามธรรมนี้เป็นเรา หรือเป็นตัวตน เป็น สัตว์ เป็นบุคคล หรือนามธรรมนั้นเป็นเรา หรือเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล หรือ รูปธรรมนี้เป็นเรา หรือเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

ถ. ผมคิดว่า ปรมัตถธรรมทั้ง ๔ ประการ ชาตินี้คงจะรู้ไม่ทั่วแน่ เพราะว่า ผมอบรมเจริญสติปัฏฐานมาตั้งสิบ ๆ ปีแล้ว ธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏได้ ก็แค่สิบกว่า ปรมัตถ์เท่านั้น

ส. อะไรบ้าง

ถ. ก็มีลักษณะของสี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ พอปรากฏบ้าง และลักษณะของสติ ลักษณะของเวทนา ลักษณะของปัญญา ธรรมเหล่านี้เคยปรากฏแต่ธรรมอื่น ๆ เช่น ปสาทรูป ๕ วิบากจิตทั้ง ๑๘ ไม่เคยปรากฏเลย เพราะฉะนั้น เมื่อไม่เคยปรากฏ เราก็รู้ไม่ได้ จึงคิดว่า ชาตินี้รู้ทั่วถึงธรรมของปรมัตถธรรมทั้ง ๔ ไม่ได้

ส. เวลาที่สติปัฏฐานไม่เกิด สีสันวัณณะปรากฏหรือเปล่า

ถ. ไม่ปรากฏ

ส. ขณะนี้มองเห็นอะไรหรือเปล่า

ถ. เห็น

ส. สีสันวัณณะหรือเปล่า สิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ. ไม่เป็น

ส. ถ้าไม่เป็น จะเป็นอะไร

ถ. เป็นวัตถุ เป็นสิ่งของ เป็นบุคคล

ส. ก่อนที่จะเป็นวัตถุสิ่งของทั้งหลายในขณะที่เห็น เห็นอะไร ไม่ใช่ว่าคนที่สติปัฏฐานไม่เกิด จะไม่มีสีสันวัณณะปรากฏทางตาเลย เป็นไปได้อย่างไรที่รูปารมณฺ์ หรือวัณณํ หรือสีสันวัณณะต่าง ๆ ที่ปรากฏในขณะที่ลืมตา จะไม่ปรากฏถ้าสติไม่เกิด

ถึงแม้ว่าสติปัฏฐานไม่เกิด ก็มีการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ถึงแม้ว่าสติปัฏฐานไม่เกิด เสียงก็ปรากฏ ไม่ใช่ว่าเสียงจะไม่ปรากฏ สำหรับผู้ที่สติปัฏฐานไม่เกิด เสียงก็ยังปรากฏ แต่ไม่รู้ ไม่รู้ในลักษณะสภาพที่แท้จริงของเสียง เช่นเดียวกับไม่รู้ลักษณะสภาพที่แท้จริงของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ใช่ว่ารูปต่าง ๆ จะไม่ปรากฏ สีสัน ปรากฏทางตา สัททะ คือ เสียง สัททารมณฺ์ปรากฏทางหู กลิ่นต่าง ๆ ปรากฏทางจมูก รสต่าง ๆ ปรากฏทางลิ้น เย็น ร้อน อ่อน แข็ง กำลังปรากฏอยู่เสมอ แต่ปัญญาและสติไม่ได้เกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล โดยการประจักษ์แจ้ง

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมใดซึ่งเป็นวิสัยรูป หรือโคจรรูป คือ สภาพธรรมที่ปรากฏเป็นอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นปกติในชีวิตประจำวัน เป็นของจริง เป็นสังขธรรม เป็นอริยสัจจะ เป็นขันธ ๕ เป็นปรมาัตถธรรม แต่ว่าปัญญายังไม่ได้รู้จริง ๆ ว่า สภาพธรรมที่กำลังปรากฏนั้นเป็นสังขธรรม เป็นขันธ ๕ เป็นปรมาัตถธรรม เพียงแต่รู้โดยศึกษา เข้าใจได้ ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตานั่นเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ไม่ใช่เสียงที่ปรากฏทางหู นี่เป็นการรู้ขั้นศึกษา

สำหรับการที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมอื่นที่ยังไม่ปรากฏ แต่ต้องเริ่มด้วยการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ จนกว่าสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมจะปรากฏด้วยความขาดตอน ไม่ประสมรวมกันเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุ เป็นโลก ซึ่งกำลังปรากฏรวมกันทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

การอบรมเจริญสติปัฏฐาน อย่าลืมว่าเป็นเรื่องรู้ ซึ่งจะละความไม่รู้ เมื่อรู้แล้ว หรือความรู้เกิดขึ้น จะค่อย ๆ ละความไม่รู้ แต่ไม่ใช่ต้องการที่จะรู้อย่างอื่น ถ้าขณะใดเกิดความต้องการที่จะรู้รูปอื่นที่ไม่ปรากฏ เช่น จักขุปสาทรูป โสทปสาทรูป ฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป กายปสาทรูป หทยรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต ชีวิตินทริยรูป อาโปธาตุ อิตถิการูป ซึ่งการที่จะรู้ลักษณะของรูปเหล่านั้น ไม่ใช่จะรู้ได้ด้วยความอยาก เพียงแต่ปัญญาของบุคคลใดจะประจักษ์ในลักษณะของรูปใด หรือว่ารูปใดจะปรากฏในขณะที่ปัญญาถึงความสมบูรณ์พร้อมที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของรูปโดยไม่เลือก

ในขณะนี้เอง อิตถิการูปก็มี บุริสการูปก็มี อาโปธาตุก็มี ชีวิตินทริยรูปก็มี หทยวัตถุก็มี แต่เวลาที่วิปัสสนาญาณจะเกิดขึ้น ก็เพราะมีเหตุปัจจัยสมบูรณ์พร้อมที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม แล้วแต่ว่ารูปหนึ่งรูปใดที่รูปจะปรากฏกับบุคคลแต่ละคน ตามการสะสมที่ต่างกัน แต่ไม่มีวันที่จะปรากฏเพราะความต้องการอยากจะรู้รูปหนึ่งรูปใด

อบรมเจริญปัญญาไปเรื่อย ๆ ความรู้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น จะละคลายความสงสัย ความไม่รู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมชนิดหนึ่งชนิดใดก็ได้ที่กำลังปรากฏ โดยไม่เลือก โดยไม่มีความเป็นตัวตนที่อยากจะรู้รูปนั้น หรือว่าอยากจะรู้นามนี้ และ เวลาที่ปัญญาถึงความสมบูรณ์พร้อม ไม่มีใครสามารถที่จะกั้นนามธรรมและรูปธรรม ประเภทต่าง ๆ ซึ่งจะปรากฏในลักษณะความไม่ใช่ตัวตนสำหรับแต่ละบุคคลตามการ สะสม แต่อย่าลืม ขณะใดที่อยาก ขณะนั้นสติไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏขึ้นหนึ่งขึ้นใดโดยความเป็นขึ้น โดยความเป็นปรมาตม คือ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ไม่มีวันที่จะประจักษ์ได้โดยความอยาก หรือโดยความต้องการ แต่เพราะอบรมเจริญปัญญาแล้วละ เมื่อละ สภาพธรรมจะค่อย ๆ ปรากฏเพิ่มขึ้น แจ่มแจ้งขึ้น ละเอียดขึ้น ชัดเจนขึ้น จนกว่าจะถึงความสมบูรณ์พร้อมที่เป็นวิปัสสนาญาณ ที่จะประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมประเภทที่ปรากฏทางมโนทวาร เพราะทางมโนทวารจะแยกขาดลักษณะของสภาพธรรมซึ่งกำลังปรากฏสืบต่อกันทั้ง ๖ ทวาร ออกเป็นแต่ละลักษณะโดยชัดเจน

ถ. ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ หรืออาปาทุเหล่านี้ จะต้องได้วิปัสสนาญาณขึ้นไหน รูปต่าง ๆ นี้จึงจะปรากฏ

ส. อย่าลืมว่า ขณะนี้รูปใดกำลังปรากฏ อบรมเจริญปัญญาถึงลักษณะของรูปที่ปรากฏเพื่อละความต้องการ และเวลาที่ปัญญาถึงความสมบูรณ์พร้อมที่จะเป็นวิปัสสนาญาณ ไม่มีใครสามารถที่จะรู้ได้ว่า สำหรับบุคคลไหน รูปธรรมไหนจะปรากฏ หรือว่านามธรรมไหนจะปรากฏ แต่ตามระดับขั้นของการอบรมปัญญาของแต่ละท่าน มีฉะนั้น ย่อมไม่มีพระอัครสาวกซึ่งเป็นผู้ที่อบรมปัญญามากกว่าพระมหาสาวก

ไม่ใช่ว่าทุกคนจะต้องประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมโดยตลอด โดยละเอียดเท่า ๆ กันทุกคน แต่ว่าสภาพธรรมใดจะเกิดปรากฏกับบุคคลใด บุคคลนั้น ประจักษ์แจ้งแล้วละ ไม่ใช่จะอยากรู้ขึ้นมาอีก แต่เมื่อประจักษ์แจ้งลักษณะของ

สภาพธรรมใดก็ละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล แต่ยังไม่พอ เพราะวิปัสสนาญาณไม่ได้มีเพียงขั้นเดียว เพียงชั่วระยะที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏบางส่วน คือ บางนาม บางรูปชั่วขณะที่เป็นวิปัสสนาญาณ หลังจากนั้นก็มีปัจจัยที่จะให้อวิชชาเกิดขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่ได้ดับไปก็เกิดขึ้น ปิดบังลักษณะของสภาพธรรมไม่ให้ประจักษ์แจ้งที่จะเป็นวิปัสสนาญาณได้ตลอดติดต่อกันไปจนถึงความเป็นพระอรหันต์ สำหรับผู้ที่ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะสามารถบรรลุคุณธรรมจากพระโสดาบันถึงความเป็นพระอรหันต์

และยังสำหรับผู้ที่เป็นเนยบุคคล เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา คือ ผู้ที่ปฏิบัติลำบากและรู้ช้า ซึ่งควรจะเป็นบุคคลในยุคนี้นี้ ไม่ใช่ในยุคนี้นี้จะเป็นสมัยของอุคฆฏิตัญญบุคคล หรือวิบัญญัติญญบุคคล ซึ่งเป็นผู้ที่ตรัสรู้โดยเร็วโดยง่าย แต่เป็นผู้ที่ต้องฟังแล้วฟังอีก พิจารณาแล้วพิจารณาอีก สติอบรม เกิดแล้วเกิดอีก นานแสนนาน อย่าหวัง หรือว่าอย่ารอ ยิ่งหวัง ยิ่งรอ ก็ยิ่งจะเป็นเครื่องกั้นไม่ให้ประจักษ์รู้ลักษณะของสภาพธรรมโดยไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะว่าเหตุยังอบรมไม่สมควรแก่ผลที่จะเกิดตราบใด ผลจะเกิดขึ้นก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้น ในยุคนี้นี้ สมัยนี้ กว่าสภาพธรรมจะปรากฏเป็นวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น จะต้องห่างกัน และจะต้องมีวิริยะ มีความพากเพียรจากการฟัง จากการน้อมรู้สิ่งที่ปรากฏ โดยอาศัยการประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมนั้น และไม่หลงลืมที่จะพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏให้ตรงกับที่เคยประจักษ์ ไม่ใช่ที่ว่าวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นจะเกิดขึ้นได้โดยรวดเร็วและโดยง่าย และประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมโดยตลอดหมด แต่ว่าการประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมนั้น เพื่อละความไม่รู้ เพื่อละความสงสัย เพื่อละสัสสัพทูปาทาน หรือสัสสัพทปรามาสกายคันถะ คือ การอุปคัลลข้อประพฤติปฏิบัติที่ผิด จนกว่าจะถึงความเป็นพระโสดาบันบุคคล จึงจะหมดเป็นสมุจเฉท

ไม่ใช่ไปคอยว่า เมื่อไรจะรู้สภาพธรรมนั้น ญาณไหนจะรู้สภาพธรรมนี้ ไม่ใช่วางไว้ว่า พอถึงนามรูปปริจเฉทญาณจะประจักษ์แจ้งลักษณะของรูปธรรมที่เป็นรูปารมณฺ์ หรือว่าเป็นทพยวัตถุ หรือว่าเป็นอาโปธาตุ และพอถึงปัจจุยปรีคคหญาณจะประจักษ์แจ้งลักษณะของปสาทรูป หรืออะไร ๆ อย่างนั้น ไม่ใช่อย่างนั้นเลย แล้วแต่ว่าการสะสมของแต่ละบุคคลจะทำให้ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมใด ซึ่งรูปทั้งหลายก็มีอยู่ในที่นั้น แต่รูปใดจะเกิดปรากฏกับบุคคลใด ไม่ใช่จะมีกฎเกณฑ์ตายตัวว่า เมื่อถึงวิปัสสนาญาณขั้นนั้นแล้ว รูปนั้น กลุ่มนั้น กลาปนั้นจะปรากฏ หรือว่าพอถึงอีกขั้นหนึ่ง รูปอื่น กลาปอื่นจะปรากฏ

เรื่องของแต่ละบุคคล เป็นเรื่องที่สะสมมาต่างกัน วิจิตรต่างกันมากเหลือเกิน เพราะฉะนั้น แม้แต่การที่วิปัสสนาญาณของแต่ละบุคคลจะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรม ก็ไม่ใช่มีกฎเกณฑ์ว่าจะต้องเหมือนกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ความอยากรู้ก็น่ากลุ้มใจ ไม่ทราบว่าจะเอาไปทิ้งได้ที่ไหน เพราะช่างมากมายเหลือเกิน และยิ่งอยาก ก็ยิ่งไกลออกไปทุกที แต่ถ้าอบรมเจริญปัญญา และเป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเองว่า สติระลึกตรองลักษณะของสภาพธรรมหรือเปล่า แม้ว่าสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ปัญญาที่ค่อย ๆ น้อมรู้ ขณะนั้นก็ป็นอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ขณะที่กำลังน้อมศึกษาเพื่อที่จะรู้ ในขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่เป็นมรรคมีองค์ ๘ แม้ว่าจะไม่ครบ ๘ องค์ แต่ก็ป็นหนทางที่จะทำให้ปัญญาค่อย ๆ เจริญขึ้น จนกว่าวิปัสสนาญาณจะเกิดขึ้นประจักษ์แจ้งแทงตลอดในสภาพธรรมที่ปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

๑๐๐๓

ถ. ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานสำเร็จเป็นพระอนาคามีแล้ว เหตุใดจึงดับไปแล้วไปเกิดเป็นพรหม มีเหตุผลอะไร

ส. ผู้ที่จะเกิดในพรหมโลก เป็นผู้ที่ไม่เห็นโทษของกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ถ้าบุคคลนั้นไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐาน หรือว่าเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานแต่ยังไม่ถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล ก็ยังไม่ได้ตัดขาดหรือดับสนิทซึ่งความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ แต่สำหรับผู้ที่ยังอบรมเจริญสมถภาวนา เพราะเห็นโทษของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และความสงบมั่นคงขึ้นจนกระทั่งถึงอุปนาสมาริโดยไม่เสื่อม เป็นผู้ที่มีวสี คือ ความชำนาญในการนึกถึงฌาน ในการเข้าฌาน ในการตั้งอยู่ในฌาน ในการออกจากฌาน ในการพิจารณาองค์ฌาน ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย แม้แต่การที่จะถึงอุปนาสมาริ และยังคงเป็นผู้ที่ยังอบรมเจริญจนแคล้วคล่อง คือ มีวสีทั้ง ๕ และเวลาที่ใกล้จะจุติมีปัจจัยที่จะให้ฌานจิตเกิดก่อนจุติ จึงเป็นผู้ที่สามารถจะเกิดในพรหมโลก เพราะกำลังของอุปนาสมาริสามารถที่จะข่มความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะไว้ได้ชั่วคราว เพราะฉะนั้น ในระหว่างที่เป็นพรหมบุคคลในพรหมโลก ไม่ใช่เป็นผู้ที่ติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะเหมือนอย่างในกามโลก หรือในกามภูมิ

แต่สำหรับผู้ที่เป็นพระอนาคามีบุคคล ไม่ใช่เพียงระงับความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ แต่เป็นผู้ที่ยังอบรมเจริญปัญญาจนดับสนิท ไม่มีความยินดีพอใจติดข้องในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เพราะฉะนั้น ใครจะเป็นผู้ที่ตัดขาดความเกี่ยวข้อง หรือความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะได้มากกว่ากัน ผู้ที่ได้ฌาน หรือผู้ที่เป็นพระอนาคามีบุคคล

ถ. หมายความว่า ผู้ที่เป็นพระอนาคามีบุคคล ขณะนั้นจิตยังไม่ใช่เป็นฌาน

ส. สำหรับพระอนาคามีบุคคล ขอให้คิดถึงชีวิตประจำวันของท่าน ซึ่งท่านดับความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายเป็นสมุจเฉทไม่เกิดเลย ชีวิตประจำวันของท่านก็เห็นเหมือนอย่างปุถุชน เหมือนอย่างพระโสดาบัน เหมือนอย่างพระสกทาคามี แต่เมื่อเห็นแล้ว สำหรับปุถุชนมีความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏทันที ถ้าขณะนั้นไม่เป็นโทสมูลจิต หรือโมหมูลจิต หรือกุศลจิต เช่นเดียวกับพระโสดาบัน หรือพระสกทาคามี

นี่เป็นความรวดเร็วของวิถิจิตซึ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่ใช่มีใครมาบังคับ หรือมาระมัดระวัง ควบคุม กันทางนั้น กันทางนี้ที่จะไม่ให้โลภมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือโมหมูลจิตเกิด พระอนาคามีไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยทำกิจเหล่านี้เลย เพราะท่านดับอนุสัยกิเลส คือ กามราคานุสัย ความยินดีพอใจติดข้องในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิต เพราะฉะนั้น เป็นธรรมชาติของพระอนาคามีที่ว่า เมื่อเห็นแล้วโลภมูลจิตที่พอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตไม่เกิด และด้วยเหตุนี้ โทสมูลจิตก็ไม่เกิดด้วย เพราะผู้ที่ยังยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตเท่านั้นที่จะเป็นปัจจัยให้โทสมูลจิตเกิด เมื่อไม่ได้รูปที่พอใจ ไม่ได้เสียง ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้รส ไม่ได้โณภูมิจิตที่พอใจ ก็มีความไม่แช่มชื่น มีจิตที่หยาบกระด้างประทุษร้าย เป็นโทสมูลจิตเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น พระอนาคามีไม่มีโลภะในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต และไม่มีโทสมูลจิต ในขณะนั้นถ้าอกุศลจิตจะเกิด ก็เป็นโลภมูลจิต ภิภังคตวิปปยุตต์ พพอใจในกุศลจิต ในความสงบ ซึ่งมีปัจจัยเกิดขึ้นหลังจากที่เห็น สำหรับคนอื่นซึ่งเป็นปุถุชน บางคนเห็นแล้วกุศลจิตก็อาจจะเกิด ไม่ใช่ว่าจะต้องเป็นอกุศลเสมอไป แต่ส่วนใหญ่จะเป็นอกุศลหลังจากที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญกุศลมาก ๆ บ่อย ๆ เนื่อง ๆ เช่น ในขณะที่สติปัฏฐานเกิด ในขณะที่กำลังเห็น หลังจากที่ได้เห็นแล้วกุศลจิตก็เกิด เพราะฉะนั้น เมื่อพระอนาคามีท่านอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งดับกิเลสเป็นสมุจเฉท จิตของท่านก็ย่อมเป็นกุศลเกิด

เป็นกุศลที่สงบ เพราะว่าไม่ใช่ยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น รส ในโณภูมิจิตที่ปรากฏ แต่ท่านยังมีโลภะ ความยินดีพอใจในความสงบที่ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะในขณะที่เห็น ที่ได้ยิน ตามปกติในชีวิตประจำวัน แต่ว่าไม่ใช่ความพอใจติดข้องในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต

นี่เป็นความต่างกันสำหรับพระอนาคามีและพระอรหันต์ ซึ่งพระอรหันต์ไม่มีแม้ความยินดีพอใจในภพ ในความสงบที่เกิดขึ้นหลังจากที่มีการเห็น

ทุกท่านเห็นเหมือนกัน แต่จิตหลังจากที่เห็นต่างกันไปตามความวิจิตรของการสะสมของแต่ละบุคคล ของปุถุชน ของพระโสดาบัน ของพระสกทาคามี ของพระอนาคามี ของพระอรหันต์

เพราะฉะนั้น จิตของพระอนาคามีย่อมมีความสงบมากกว่าผู้ที่ยังมีความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต และเพราะว่าท่านดับความยินดีพอใจในกาม คือ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตเป็นสมุจเฉท จึงไม่เกิดในกามโลกหรือในกามภูมิอีกเลยเมื่อบรรลุถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล แต่จะเกิดในพรหมโลกชั้นหนึ่งชั้นใด แล้วแต่ความวิจิตรของจิต

ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน เมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปีมาแล้ว พระอนาคามีบุคคล หรือพระอรหันต์ พระโสดาบันบุคคล พระสกทาคามีบุคคล และปุถุชนทั้งหลาย ก็อยู่รวมกันในโลกนี้ โดยที่ว่า ท่านเหล่านั้นซึ่งเป็นพระอริยเจ้ามีตาเหมือนปุถุชน มีรูปร่างหน้าตา ผิวพรรณวรรณะตามกรรม ซึ่งจำแนกให้ท่านเป็นพระอริยบุคคลในเพศนั้น ไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชาย บรรพชิตหรือฆราวาส จึงยากที่ใครจะสามารถรู้ถึงคุณธรรม คือ ความเป็นพระอริยเจ้าได้ เพราะฉะนั้น บางท่านก็อาจจะนึกไม่ออกว่าบุคคลในครั้งกระโน้นที่ท่านเป็นพระอริยเจ้า ท่านจะเหมือนกับคนโน้นคนนี้ในยุคนี้สมัยนี้ รูปร่างหน้าตาอย่างนี้หรือเปล่า แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ไม่ได้ต่างกัน เพราะอยู่ในมนุษยภูมิ ในโลกเดียวกันนี้เอง เมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปี มีคัว มีตา มีจมูก มีปาก มีกิริยาอาการ มีผิวพรรณวรรณะต่าง ๆ ก็เหมือนคนในยุคนี้

สมัยนี้ เพียงแต่ว่าบุคคลใดได้ฟังธรรม เข้าใจแล้วก็ประพฤติปฏิบัติตามมากน้อยเท่าไร
บุคคลอื่นไม่สามารถจะรู้ได้

ขอตอบจดหมายของท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ขอเชิญท่านผู้ฟังช่วยอ่านด้วย แต่ไม่
ต้องอ่านชื่อก็ได้

บ้านพัทวิทยาลัทธิเทคนิค บุรีรัมย์

๒๖ กันยายน ๒๕๒๓

เรียน คุณกุลิน คงสวัสดิ์ที่นับถือ

ดิฉันได้รับม้วนเทปที่คุณส่งไปให้หลายวันแล้ว ที่แรกตั้งใจว่า พอฟังจบก็จะ
ส่งกลับคืนมาพร้อมจดหมายตอบรับ แต่พอดีดิฉันเดินทางกลับบ้านที่จะเชิงเทราได้เอา
ม้วนเทปติดไปด้วย ตั้งใจจะนำไปให้คุณแม่ฟัง และนี่ดิฉันกลับมาถึงบ้านพักแล้ว บอก
ท่านให้ฟังหลาย ๆ เทียว แต่ตัวดิฉันเองก็เปิดฟังหลายเทียว ยิ่งฟังก็ยิ่งเกิดประโยชน์
มาก ไม่รู้สึกเบื่อเลย ดิฉันฟังไปพร้อมกับบันทึกใส่เทปดิฉันไว้ด้วย แต่ไม่ทราบว่าเป็นที่
เครื่องเทปหรือเป็นที่ตลับเทป พออัดแล้วเปิดฟังดู เสียงมันค่อยมากคะ เป็นทุกบ้าน
เลย แต่เปิดฟังที่อัดไว้เดิมจากวิทยุ ก็ยังฟังได้ยิน ดิฉันจึงสงสัยที่จะบันทึกไว้ได้
คุณแม่ของดิฉันท่านก็ชอบศึกษาและปฏิบัติธรรม แต่วิธีของท่านมักจะขัดกับดิฉันเสมอ
เพราะท่านชอบท่องบ่นสวดมนต์ นั่งหลับตาภาวนาแล้วก็เดินจงกรม ดิฉันจึงแนะนำ
ท่านให้ลองศึกษาวิธีของอาจารย์สุจินต์ดู โดยบอกท่านว่า เท่าที่ดิฉันได้ศึกษาธรรมมา
ไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่จากพระภิกษุหรือฆราวาสก็ตาม ก็เห็นมีของอาจารย์สุจินต์นี้
แหละที่เผยแพร่ธรรมโดยครบถ้วนสมบูรณ์ และไม่มีการขัดแย้งกันเลย ส่วนท่านอื่น ๆ
นั้น ดิฉันเห็นว่ามักจะเน้นหนักไปในเรื่องอนิจจัง ทุกขัง แต่ลืมเรื่องอนัตตา เพราะ
โดยมากมักจะแนะนำวิธีปฏิบัติ แล้วก็บอกว่าต้องทำจิตให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วผล
ก็จะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ โดยลืมไปว่าผู้ที่จะไปปฏิบัติแต่ละคนนั้น ในอดีตสร้างบารมี
มาต่างกัน กุศลกรรมและอกุศลกรรมก็ทำมาต่างกัน เพราะฉะนั้น จะหวังผลอย่าง
เดียวกันในเวลาเดียวกันได้อย่างไร ซึ่งต่างกับที่ได้ฟังจากอาจารย์สุจินต์บรรยาย จะ
สอดคล้องกันและมีเหตุผล ดิฉันบอกกับคุณแม่ว่า การศึกษาธรรมมาก ๆ เป็นการดี

แต่ต้องพิจารณาให้รอบคอบก่อนจึงค่อยรับ เพราะส่วนใหญ่ท่านฟังจากพระแล้วก็นำมาปฏิบัติ ดิฉันบอกว่า พระภิกษุส่วนใหญ่ท่านก็พูดตามแบบของท่าน คือ แบบของพระ แต่เราเป็นฆราวาส คนละเพศกัน เพราะฉะนั้น จะไปปฏิบัติเหมือนกันไม่ได้ ธรรมสำหรับฆราวาสก็มี เช่น การไหว้ทิศทั้ง ๖ ที่อาจารย์สุจินต์บรรยายในเทป ดังนั้น ขณะนี้ม้วนเทปจึงยังคงอยู่ที่คุณแม่ของดิฉัน เมื่อท่านส่งมาให้ดิฉันแล้ว ดิฉันจะส่งกลับมาให้คุณกุลินคะ

ต้องขออภัยด้วยที่ตอบล่าช้า บางครั้งดิฉันได้พูดถึงคุณประโยชน์จากการได้รับฟังธรรมจากอาจารย์สุจินต์ บอกว่าท่านพูดดี แล้วเวลามีปัญหาสงสัย ท่านก็ตอบดียกสูตรนั้นสูตรนี้ขึ้นมาประกอบให้เข้าใจยิ่งขึ้น ดิฉันมีเจตนาจะให้คนฟังเขาเกิดศรัทธาเพื่อประโยชน์สำหรับตัวเขาเอง แต่บางทีผลกลับไม่เป็นอย่างนั้นหรอกค่ะ เพราะเขาตอบดิฉันว่า ที่ตอบได้ตรงและเปิดพระสูตรมาตอบได้ถูกต้อง เพราะมีการซ้อมกันไว้แล้ว และที่อาจารย์สุจินต์เผยแพร่ธรรมอยู่นี้ เพราะเป็นอาชีพรูป ดิฉันไม่ทราบว่าจะตอบเขาอย่างไร ได้แต่บอกว่าดิฉันก็ไม่ทราบเหมือนกัน เพราะดิฉันก็ไม่เคยทราบประวัติหรือรายละเอียดในตัวท่าน ดิฉันสนใจแต่ธรรมที่ท่านบรรยาย และนิยมในความสามารถ พร้อมกับคุณธรรมที่ท่านมี เพราะดิฉันไม่ทราบว่าท่านจะพูดอะไรได้ดีกว่านี้

พร้อมกันนี้ดิฉันมีจิตศรัทธาที่จะเผยแพร่ธรรม โดยส่งเงินจำนวน ๑๐๐ บาท บริจาคในนามของดิฉันและสามี และขออุทิศส่วนกุศลนี้ไปให้ญาติมิตรทุกท่าน

ด้วยความนับถือ

สุ. ขอบพระคุณ ที่จะขอเรียนชี้แจงท่านเจ้าของจดหมาย ก็เพราะท่านมีความหวังดีใคร่ที่จะให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากการฟังธรรม แต่ท่านที่ไม่สนใจและไม่คิดว่าการฟังรายการนี้มีประโยชน์เพราะท่านเข้าใจว่า การที่ตอบได้ตรง และการที่เปิดพระสูตรมาตอบได้ถูกต้อง เพราะมีการซ้อมกันไว้แล้ว และที่อาจารย์สุจินต์เผยแพร่ธรรมอยู่นี้ เพราะเป็นอาชีพ

เข้าใจว่า ถ้าได้เรียนชี้แจงให้ทราบความจริง ท่านจะได้พิจารณาธรรมที่ได้ฟัง เพื่อที่จะได้รับประโยชน์จากการพิจารณาธรรมบ้าง

สำหรับการบรรยายธรรม ก็ได้บรรยายไปตามลำดับ พร้อมทั้งหลักฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถาซึ่งได้รวบรวมมาพร้อมที่จะบรรยาย เพราะฉะนั้น ก็ไม่เป็นการยากที่จะตอบคำถามของท่านผู้ฟังที่เป็นคำถามในเรื่องที่กำลังบรรยายอยู่ และสำหรับข้อความที่ว่า ซ้อมกันมาแล้ว ก็ขอเรียนให้ทราบว่า มีท่านผู้ฟังบางท่านที่ได้ซักถามบ่อย ๆ ซึ่งเป็นคำถามที่มีประโยชน์ เกื้อกูลสำหรับท่านผู้ฟังอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้มาฟังด้วยตนเอง หรือว่าท่านผู้ฟังที่เริ่มฟัง ซึ่งก็เป็นกุศลจิตของท่านผู้ฟังที่คิดเกื้อกูลท่านผู้ฟังอื่น ๆ ด้วยการถามแทน และเป็นการกระทำด้วยกุศลจิตของท่านผู้ฟังนั่นเอง ท่านไม่ได้มาปรึกษาหรือซักซ้อมอะไรกับดิฉันก่อนเลย และบางครั้งดิฉันก็รู้สึกว่ายากให้ท่านผู้ฟังซักถามข้อความละเอียดบางตอน แต่ท่านผู้ฟังก็ไม่ได้ถาม รู้สึกเสียตายน่าจะถาม แต่เมื่อไม่มีท่านผู้ฟังที่สนใจ ความละเอียดของตอนนั้นก็ผ่านไป และบางครั้งก็รู้สึกว่ามีข้อความบางตอนในพระธรรมที่ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดจะช่วยกรุณาถาม ก็จะเป็นประโยชน์สำหรับท่านผู้ฟังท่านอื่นด้วย ก็ได้เรียนให้ท่านผู้ฟังบางท่านทราบว่า ท่านมีความเห็นอย่างนี้หรือไม่ว่า ข้อความตอนนี้ควรที่จะได้ซักถามเพื่อที่จะได้ประโยชน์สำหรับท่านผู้ฟังทางบ้านและท่านผู้ฟังท่านอื่น ถ้าท่านผู้ฟังท่านนั้นเห็นด้วยว่าเป็นอย่างนั้น ท่านก็กรุณาถาม อย่างนี้ไม่ทราบว่า จะเรียกว่าซักซ้อมหรือเปล่า

แต่ที่ได้เคยแนะนำท่านผู้ฟังให้เห็นประโยชน์ของการซักถามข้อธรรมบางประการนั้น ก็เฉพาะในตอนแรก ๆ ที่เริ่มบรรยายเพียงไม่กี่ข้อเท่านั้น เพราะว่าในตอนนั้นเป็นระยะที่ท่านผู้ฟังเพิ่งจะเริ่มจะรับฟังเรื่องการอบรมเจริญสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น ก็ย่อมเป็นเรื่องที่ยังใหม่สำหรับท่านผู้ฟังส่วนมากในตอนนั้น และคำถามทั้งหมดหลังจากตอนเริ่มบรรยายในครั้งแรก ๆ นั้น ก็เป็นคำถามที่เป็นข้อสงสัยของท่านผู้ฟังเองทั้งหมด ซึ่งท่านผู้ถามทุกท่านก็คงจะทราบดีว่า คำถามที่ท่านถามนั้น ท่านไม่ได้มาซักซ้อมกับดิฉันก่อนเลย

และคงจะไม่ลืมที่เคยกล่าวถึงข้อความที่ว่า ผู้บรรยายธรรมทุกท่านเปรียบเสมือนผู้อ่านสาส์นของพระราชา พระราชา คือ พระบรมศาสดา สาส์น คือ พระไตรปิฎกและข้อความในอรรถกถา เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังก็ไม่ต้องที่จะคิดว่า

ผู้อ่านเป็นใคร แต่ประโยชน์ที่จะได้รับจากการฟังธรรม คือ สนใจข้อความในสาส์น ซึ่งก็คือพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง พร้อมกันนั้นก็อาจจะพิจารณาผู้อ่านได้ว่า ผู้อ่านอ่านผิดหรืออ่านถูกประการใดจากการพิจารณาของท่าน ไม่ใช่ว่าฟังแล้วต้องเชื่อ แต่ว่าในขณะที่ฟังนั่นเอง ก็ยังพิจารณาผู้อ่านได้ว่า ผู้อ่านอ่านผิดหรืออ่านถูก เข้าใจผิด หรือเข้าใจถูก คลาดเคลื่อนประการใด และถ้ามีข้อความตอนใดที่สงสัยก็ซักถามเพื่อ ประโยชน์ของทั้งผู้บรรยายและผู้ฟังด้วย

ถ้าผู้ที่อ่านสาส์นนั่นเป็นผู้ที่ศึกษาพระธรรม และได้เลือกเฟ้นธรรมต่าง ๆ เพื่อที่จะได้นำสาส์นมาอ่านให้ฟัง เพื่อท่านผู้ฟังจะได้พิจารณา ไม่ทราบว่าควรจะตำหนิ ผู้อ่านสาส์น ผู้มีความสนใจศึกษาธรรมและเลือกเฟ้นธรรมที่จะนำมาอ่านหรือไม่

ประการสุดท้ายที่จะขอเรียนให้ทราบ คือ การบรรยายธรรมไม่ใช่อาชีพของ ดิฉัน เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังท่านใดที่ไม่อยากจะฟังเพราะว่าคิดว่าเป็นอาชีพ จะได้ ทราบว่า การบรรยายธรรมไม่ใช่อาชีพของดิฉัน

สำหรับข้อความในพระไตรปิฎก มีอยู่สูตรหนึ่งที่ควรจะได้พิจารณา คือ ข้อความใน **อังคุตตรนิกาย ตกนิบาต** ที่มีคฤหบดีซึ่งเป็นสาวกของอาชีวกผู้หนึ่ง ได้มาเรียนถามท่านพระอานนท์ว่า คนพวกไหนกล่าวธรรมดีแล้ว ซึ่งข้อความใน **อาชีวกสูตร ข้อ ๕๑๒** มีว่า

สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์อยู่ที่โฆสิตาราม ใกล้กรุงโกสัมพี ครั้งนั้นแล คฤหบดีผู้เป็นสาวกของอาชีวกคนหนึ่ง เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ อภิวัตแล้ว นั่งลง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามว่า

ข้าแต่ท่านพระอานนท์ คนพวกไหนเล่าได้กล่าวธรรมไว้ดีแล้ว พวกไหนปฏิบัติ ดีแล้วในโลก พวกไหนดำเนินไปดีแล้วในโลก

แทนที่ท่านพระอานนท์จะตอบว่า ตัวท่าน และสาวกทั้งหลายของพระผู้มีพระ-ภาคเป็นผู้กล่าวธรรมดีแล้ว เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติดีแล้วในโลก และเป็นผู้ดำเนินไปดี แล้ว คือ บรรลุธรรมดีแล้วในโลก ท่านพระอานนท์ก็ได้ถามคฤหบดีผู้นั้น เพื่อที่จะให้ คฤหบดีผู้นั้นได้พิจารณาและตอบด้วยตนเอง

๑๐๐๔

ท่านพระอานนทกล่าวว่า

ดูกร คฤหบดี ถ้าเช่นนั้นเราจักย้อนถามท่านในข้อนี้ ท่านชอบใจอย่างใด ก็พึงกล่าวแก้อย่างนั้น ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน คนพวกใดแสดงธรรมเพื่อละราคะ แสดงธรรมเพื่อละโทสะ แสดงธรรมเพื่อละโมหะ คนพวกนั้นกล่าวธรรมดีแล้วหรือหาไม่ หรือว่าในข้อนี้ท่านมีความเห็นอย่างไร ฯ

คฤหบดีผู้เป็นสาวกของอาชีวกตอบว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ คนพวกใดแสดงธรรมเพื่อละราคะ แสดงธรรมเพื่อละโทสะ แสดงธรรมเพื่อละโมหะ คนพวกนั้นกล่าวธรรมดีแล้ว ในข้อนี้ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ ฯ

ท่านพระอานนทกล่าวว่า

ดูกร คฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน คนพวกใดปฏิบัติเพื่อละราคะ ปฏิบัติเพื่อละโทสะ ปฏิบัติเพื่อละโมหะ คนพวกนั้นปฏิบัติดีแล้วในโลกใช่หรือไม่ หรือว่าในข้อนี้ท่านมีความเห็นอย่างไร ฯ

คฤหบดีผู้เป็นสาวกของอาชีวกตอบว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ คนพวกใดปฏิบัติเพื่อละราคะ ปฏิบัติเพื่อละโทสะ ปฏิบัติเพื่อละโมหะ คนพวกนั้นปฏิบัติดีแล้วในโลก ในข้อนี้ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ ฯ

ท่านพระอานนทกล่าวว่า

ดูกร คฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน คนพวกใดละราคะได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้ไม่มีที่ตั้งดุจดลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา คนพวกใดละโทสะได้แล้ว ฯลฯ คนพวกใดละโมหะได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้ไม่มีที่ตั้งดุจดลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา คนพวกนั้นดำเนินไปดีแล้วในโลกใช่หรือไม่ หรือว่าในข้อนี้ท่านมีความเห็นอย่างไร ฯ

คฤหบดีผู้เป็นสาวกของอาชีวกตอบว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ คนพวกใดละระคะได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้ไม่มีที่ตั้ง
จุจตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา คนพวกใดละโทสะได้
แล้ว ฯลฯ คนพวกใดละโมหะได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้ไม่มีที่ตั้งจุจตาลยอดด้วน
ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา คนพวกนั้นดำเนินไปได้แล้วในโลก
ใน ข้อนี้ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ ฯ

ท่านพระอานนทกล่าวว่า

ดูกร คฤหบดี ข้อนี้ท่านได้กล่าวแก่แล้วว่า คนพวกใดแสดงธรรมเพื่อละระคะ
แสดงธรรมเพื่อละโทสะ แสดงธรรมเพื่อละโมหะ คนพวกนั้นกล่าวธรรมดีแล้ว ข้อนี้
ท่านได้กล่าวแก่แล้วว่า คนพวกใดปฏิบัติเพื่อละระคะ ปฏิบัติเพื่อละโทสะ ปฏิบัติเพื่อ
ละโมหะ คนพวกนั้นปฏิบัติดีแล้วในโลก ข้อนี้ท่านได้กล่าวแก่แล้วว่า คนพวกใด
ละระคะได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้ไม่มีที่ตั้งจุจตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ไม่ให้
เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา คนพวกใดละโทสะได้แล้ว ฯลฯ คนพวกใดละโมหะได้
แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้ไม่มีที่ตั้งจุจตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีก
ต่อไปเป็นธรรมดา คนพวกนั้นดำเนินไปได้แล้วในโลก ดังนี้แล ฯ

คฤหบดีผู้เป็นสาวกของอาชีวกมาถามท่านพระอานนท แต่ว่าท่านพระอานนท
ได้ให้อาชีวกนั้นตอบเอง ซึ่งก็ตอบได้ถูกต้องตามคำถามที่ท่านพระอานนทแนะนำให้พิจารณา
และเมื่อได้ฟังอย่างนี้แล้ว ท่านคฤหบดีผู้เป็นสาวกของอาชีวกก็ได้กล่าวว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อนี้น่าอัศจรรย์ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมี ธรรมเทศนา
จักไม่เชื่อว่าเป็นการยกย่องธรรมของตนเอง และจักไม่เป็นการรุกรานธรรมของผู้อื่น
เป็นธรรมเทศนาเฉพาะแต่ในเหตุ ท่านกล่าวแต่เนื้อความ และมีได้นำตนเข้าไป

ข้าแต่ท่านพระอานนท ท่านทั้งหลายแสดงธรรมเพื่อละระคะ แสดงธรรมเพื่อ
ละโทสะ แสดงธรรมเพื่อละโมหะ ท่านทั้งหลายกล่าวธรรมดีแล้ว ท่านทั้งหลายปฏิบัติ
ดีแล้วในโลก ท่านทั้งหลายละระคะได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้ไม่มีที่ตั้งจุจตาล
ยอดด้วน ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายละโทสะได้แล้ว
 ฯลฯ ท่านทั้งหลายละโมหะได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้ไม่มีที่ตั้งจุจตาลยอดด้วน
ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายดำเนินไปได้แล้วในโลก

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ภาชิตของท่านแจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ภาชิตของท่านแจ่มแจ้งนัก พระผู้เป็นเจ้าอานนท์ประกาศธรรมโดยอเนกปริยายเปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า คนมีจักขุจักเห็นรูป ฉะนั้น

ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ข้าพเจ้านี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคกับทั้งพระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่า เป็นสรณะ ขอพระผู้เป็นเจ้าอานนท์จงจำข้าพเจ้าว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบ อาชีวกสูตร

ขอเล่าเรื่องการสนทนากับท่านที่เคยศึกษาธรรมมาด้วยกันท่านหนึ่ง ซึ่งไม่ได้พบกันมานานมาก และเพิ่งจะได้พบกันในงานศพของนักธรรมท่านหนึ่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ ท่านผู้นั้นบอกว่า ดิฉันไม่ควรแสดงธรรมที่เป็นอุตริมนุสสธรรม ซึ่งดิฉันก็ได้เรียนถามท่านว่า อุตริมนุสสธรรมคืออะไร ท่านก็ตอบว่า ธรรมที่ทำไม่ได้ ปฏิบัติไม่ได้ เป็นอุตริมนุสสธรรม ซึ่งการบรรยายธรรมที่ท่านผู้ฟังได้รับฟัง ถ้าทำไม่ได้ ปฏิบัติไม่ได้ อบรมเจริญขึ้นไม่ได้ พระผู้มีพระภาคย่อมไม่ทรงแสดง จะมีประโยชน์อะไรเมื่อทรงแสดงแล้ว ไม่มีบุคคลใดที่สามารถจะปฏิบัติตามได้

เพราะฉะนั้น พระธรรมทั้งหมดที่ทรงแสดง เพื่อที่จะให้เข้าใจสภาพธรรมถูกต้อง เพื่อที่จะเป็นปัจจัยให้ผู้ที่เป็นสาวกคือผู้ฟัง อบรมเจริญ ประพฤติปฏิบัติจนกว่าจะถึงคุณธรรมที่สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท มิฉะนั้นแล้ว ไม่ทราบว่าการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะจะมีความหมายว่าอย่างไร ถ้าไม่ฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้เข้าใจและไม่ประพฤติปฏิบัติตาม ก็ไม่ทราบว่า ท่านผู้นั้นจะถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะได้อย่างไร จะถึงพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะได้อย่างไร ถ้าไม่ฟังพระธรรมให้เข้าใจและไม่ประพฤติปฏิบัติตาม

เพียงการกราบไหว้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ไม่เข้าใจพระธรรม ไม่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรม ไม่ทราบว่า ผู้นั้นจะถึงสรณะ คือ มีพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอย่างแท้จริงได้อย่างไร

และถ้าไม่ฟังธรรมให้เข้าใจจริง ๆ ไม่อบรมเจริญปัญญาที่ประกอบด้วยศรัทธาที่แก่กล้าจนถึงขั้นที่สามารถจะประหານกิเลสเป็นสมุจเฉท การถึงสรณะนั้นก็ยังไม่ใช่การถึงสรณะที่ประเสริฐสุด

เพราะฉะนั้น การที่จะถึงพระธรรมเป็นสรณะจริง ๆ ต้องศึกษาให้เข้าใจพระธรรมก่อน พร้อมกันนั้นต้องอบรมเจริญปัญญาที่จะให้ประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงด้วย จึงจะถึงพระธรรมเป็นสรณะ หรือว่าถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสรณะ และถึงพระอริยสงฆ์เป็นสรณะได้ มิฉะนั้นไม่มีหนทางเลยที่จะถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะจริง ๆ

และอย่าลืมว่า สภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ทุกท่านสามารถที่จะศึกษา อบรมเจริญปัญญา รู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงได้ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ ก็จะเป็นการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะจริง ๆ ไม่ใช่ถึงโดยไม่ฟัง ไม่เข้าใจ และไม่ปฏิบัติตาม

ถ. ผู้ที่อาจารย์กล่าวถึงนั้น มีการศึกษามากแค่ไหน ทำไมจึงได้กล่าวว่า อาจารย์กล่าวอุตริมนุสสธรรม และที่อาจารย์ถามว่า อุตริมนุสสธรรมคืออะไร ท่านผู้นั้นก็ไม่ได้ตอบให้ตรง อุตริมนุสสธรรมในพระไตรปิฎกท่านก็แสดงว่า ผู้ที่ไม่ได้ปฐมฌานพูดว่าได้ปฐมฌาน หรือกล่าวโดยย่อ ผู้ที่ไม่ได้สมบัติ ๘ ก็กล่าวว่าได้ ผู้ที่ไม่ได้มรรคผล ไม่ได้เห็นนิพพาน ก็บอกว่าได้เห็นนิพพาน นี่คือ อุตริมนุสสธรรม

ท่านผู้นั้นกล่าวว่า อาจารย์กล่าวอุตริมนุสสธรรม แต่อาจารย์ก็ไม่เคยบอกว่า อาจารย์ได้ปฐมฌาน ไม่เคยบอกว่าได้เห็นนิพพานขั้นโน้นขั้นนี้แล้ว ทำไมมาว่าอาจารย์กล่าวอุตริมนุสสธรรม ไม่เข้าใจจริง ๆ

ส. ก็คงจะมีอีกหลายท่าน ซึ่งมีความคิดเห็นต่าง ๆ กันไปตามการสะสมของแต่ละท่าน เพราะฉะนั้น เมื่อได้รับฟังความคิดของท่านผู้หนึ่งผู้ใด ก็ควรที่จะได้ถามท่านผู้นั้นโดยตรง ซึ่งเมื่อท่านผู้นั้นกล่าวว่า ไม่ควรแสดงธรรมที่เป็นอุตริมนุสสธรรม ดิฉันก็ได้เรียนถามว่า อุตริมนุสสธรรมคืออะไรในความคิดของท่านผู้นั้น ท่านผู้

นั้นด้วยความเกรงใจก็คงจะไม่พูดตรง ๆ อย่างนั้น แต่บอกว่า ธรรมที่ทำไม่ได้ ปฏิบัติไม่ได้ เป็นอุตริมนุสสธรรม

แต่อย่าลืมว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงธรรมที่ปฏิบัติไม่ได้ เพราะถ้าเป็นอย่างนั้น จะไม่เป็นประโยชน์เลย แสดงเพื่ออะไร ในเมื่อผู้อื่นไม่สามารถจะประพฤติปฏิบัติตามได้

ถ. เรื่องนี้ก็มีอยู่ในพระไตรปิฎก ธรรมที่อบรมได้ พระผู้มีพระภาคก็สอนให้อบรม ธรรมที่ละได้ พระผู้มีพระภาคก็สอนให้ละ และธรรมบางอย่างอบรมไม่ได้ พระผู้มีพระภาคก็สอนว่า ธรรมนี้อบรมไม่ได้ เช่น กุศลอบรมให้มากขึ้นได้ อกุศลทั้งหลายปฏิบัติเพื่อจะละให้ได้ แต่ผัสสะอบรมไม่ได้ พระผู้มีพระภาคก็ไม่สอนว่าให้อบรมผัสสะ อย่างนี้เป็นต้น

สุ. ท่านผู้ฟังพิจารณาได้จากข้อความใน **อังคุตตรนิกาย ตักนิบาต อาชีวกสูตร** ที่ได้กล่าวถึงเมื่อครู่นี้ที่ว่า ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น เพื่อที่จะให้ละโลภะ โทสะ โมหะ นั้นเป็นธรรมที่เมื่อผู้ใดกล่าวหรือแสดงเรื่องของการละโลภะ โทสะ โมหะ ผู้นั้นก็เป็นผู้ที่แสดงธรรมดีแล้ว และผู้ใดที่ปฏิบัติธรรมเพื่อละโลภะ โทสะ โมหะ ผู้นั้นก็ปฏิบัติธรรมดีแล้ว และผู้ใดที่ดับโลภะ โทสะ โมหะ ผู้นั้นก็ได้บรรลุธรรมดีแล้ว

เพราะฉะนั้น การแสดงธรรมทั้งหมด ต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการละโลภะ โทสะ โมหะ แต่โลภะ โทสะ โมหะ ไม่ใช่จะละง่าย บางท่านก็กล่าวว่า ทำอย่างไรจึงจะละพยายามได้ ทำอย่างไรจึงจะละความผูกโกรธได้

แต่ทำไมจึงจะละเพียงความพยายามและความผูกโกรธ อกุศลธรรมทุกประเภท ควรละ โลภะก็ควรละ ไม่ใช่เฉพาะโทสะเท่านั้นที่ควรละ โมหะก็ควรละ อิสสวริชยาภิควรละ มัจฉริยะก็ควรละ สภาพธรรมที่เป็นอกุศลทั้งหมดควรละ แต่ทำไมจึงอยากจะละเพียงบางส่วน หรือว่าบางประการเท่านั้น นี่เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาว่า ธรรมทั้งหลายซึ่งเป็นอกุศลธรรมมีมาก ต้องรู้จักก่อนว่ามีมากจริง ๆ อย่างมุ่งละเพียงอย่างเดียว แต่ต้องทราบว่าจะละทุกอย่าง

ท่านที่มีมัจฉริยะ อยากจะหมดมัจฉริยะไหม หรือว่ายังพอใจอยู่ที่จะมีมัจฉริยะ เป็นเรื่องที่จะต้องเห็นลักษณะของอกุศลธรรมตามความเป็นจริงว่า เป็นสิ่งที่ควรละ และไม่ใช่มุ่งที่จะละอย่างเดียว แต่ว่าการที่จะละอกุศลธรรมได้ ไม่ใช่ตัวตนสามารถที่จะละได้ เพียงแต่รู้ว่า อกุศลธรรมไม่ดี เท่านั้นพอหรือยัง

บางท่านก็ถามว่า เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ทำไมจึงยังไม่หมดความพยาบาท หรือว่ายังไม่หมดความผูกโกรธ ในเมื่อรู้แล้วว่า ความพยาบาทและความผูกโกรธนั้นเป็นอกุศล รู้เท่านี้เอง แต่ที่ยังไม่รู้มันมากมายเหลือเกิน และท่านผู้ฟังเองก็พิจารณาได้ สามารถที่จะตอบตนเองได้เวลาที่พิจารณาธรรมแล้วว่า เพราะความรู้ยังน้อยมาก เพียงรู้เท่านี้เองว่า อกุศลธรรมทั้งหลายไม่ดี รู้เท่านี้ไม่สามารถที่จะละ หรือว่าไม่สามารถที่จะทำอะไรได้ เพราะเรื่องที่จะต้องรู้จริง ๆ นั้น มีอีกมากมายที่จะต้องรู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง จนสามารถที่จะประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนที่กำลังปรากฏ จึงจะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉตตามลำดับขั้น โดยการดับสักกายทิฏฐิและความเห็นผิดทั้งหลายก่อน จึงจะละอกุศลธรรมอื่น ๆ ได้ ไม่ใช่ว่าจะสามารถละความพยาบาทและความผูกโกรธได้ก่อน อย่างที่ถามและอยากจะถึง โดยที่ไม่รู้เรื่องของความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนในขณะที่เห็น ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ลิ้มรส ในขณะที่ถูกต้องกระทบสัมผัส ในขณะที่คิดนึก ในขณะนี้อะไร

เพราะฉะนั้น อย่าคิดว่า จะละความพยาบาทหรือความผูกโกรธ แต่ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ต้องละความไม่รู้ ความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนก่อน ปัญญาจึงจะเจริญขึ้นจนถึงขั้นที่จะดับกิเลสอื่น ๆ ตามลำดับ จนกระทั่งสามารถที่จะดับกิเลสทั้งหมดเป็นสมุจเฉต ไม่เกิดอีก บรรลุถึงความ เป็นพระอรหันต์

ขอกล่าวถึงอรรถ คือ ความหมาย ที่เป็นลักษณะของจิตประการที่ ๔ ซึ่งมีข้อความว่า

อนึ่ง จิตแม้ทุกดวง ชื่อว่าจิต เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร โดยอำนาจแห่งสัมปยุตตธรรม

สัมปยุตตธรรม หมายความว่าเจตสิก ซึ่งเป็นนามธรรมที่เกิดกับจิต เวลาที่พูดถึงสัมปยุตตธรรม ได้แก่ จิตและเจตสิกที่เกิดร่วมกัน รู้อารมณ์เดียวกัน ดับพร้อมกัน และเกิดที่เดียวกัน ไม่รวมธรรมอื่นเลย เพราะฉะนั้น ขณะที่จิตเกิด แต่ละขณะวิจิตรตามสัมปยุตตธรรม วิจิตร คือ ต่างกัน ตามเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วโดยชาติ โดยภูมิ

ต่อไปจะแสดงให้เห็นว่า จิตต่างกันโดยสัมปยุตตธรรมที่เป็นเวทนาเจตสิก โดยนัยของเวทนาเภทะ คือ ความต่างกันของจิตซึ่งแสดงโดยนัยของเวทนา

เวทนา หมายความว่าสภาพธรรมซึ่งเป็นสภาพที่รู้สึกดีใจ หรือเสียใจ หรือว่าเป็นสุขทางกาย เป็นทุกข์ทางกาย หรือว่าเป็นสภาพที่ไม่สุขไม่ทุกข์ คือ สภาพที่เฉย ๆ ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ จะปราศจากเวทนาไม่ได้เลย ขณะใดที่มีจิตเกิดขึ้น ขณะนั้นต้องมีเวทนาเจตสิกเกิดร่วมด้วยทุกครั้ง จะมีจิตเกิดขึ้นโดยปราศจากสภาพธรรมซึ่งเป็นเวทนาเจตสิกที่เป็นสภาพที่รู้สึกเฉย ๆ หรือว่าเป็นสุข เป็นทุกข์ ดีใจหรือเสียใจ ในอารมณ์ที่ปรากฏไม่ได้ และเวทนาเจตสิกที่เกิด จะเกิดเพียงลักษณะเดียวในขณะหนึ่ง ๆ เช่น ขณะใดที่มีความรู้สึกเฉย ๆ ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า อทุกขมสุข คือ ไม่สุข ไม่ทุกข์ ในขณะนั้นไม่ใช่สภาพธรรมที่ดีใจหรือเสียใจ เวลาที่ความรู้สึกเฉย ๆ ดับไปแล้ว และมีความรู้สึกดีใจเกิดขึ้น ในขณะนั้นจะมีความรู้สึกเสียใจ หรือความรู้สึกเฉย ๆ รวมอยู่ไม่ได้

เพราะฉะนั้น เวทนาเจตสิกดวงหนึ่งเกิดกับจิตดวงหนึ่ง ทุก ๆ ขณะที่จิตเกิดขึ้นแล้วแต่ว่าจะเป็นเวทนาเจตสิกประเภทใด

๑๐๐๕

เพราะฉะนั้น จะเห็นความต่างกันของสัมปยุตตรวมว่า จิตเป็นสภาพที่เป็นใหญ่ คือ เป็นประธานในการรู้ คือ เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นสภาพที่รู้แจ้งในสี่สัณฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏ ไม่ว่าสีจะต่างกันไปละเอียดสักเท่าไร จิตก็สามารถรู้แจ้งในลักษณะของสีที่ปรากฏทางตาได้ ไม่ว่าเสียงจะสูง จะต่ำ จะเป็นที่น่ารื่นรมย์หรือไม่สบายหู โสตวิญญาณเป็นสภาพที่ได้ยินเสียงก็เกิดขึ้นรู้แจ้งในอารมณ์นั้นได้ เช่นเดียวกับเวลาที่กลิ้งกระต๊อบจุก กลิ้งก็มีหลายกลิ้ง และจิตก็เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งกลิ้งลักษณะต่าง ๆ แต่จิตไม่สามารถจะรู้สึกดีใจ หรือเสียใจ หรือเฉย ๆ ในอารมณ์ที่ปรากฏ เพราะลักษณะของจิตนั้นเป็นใหญ่ เป็นประธานเฉพาะในการรู้แจ้งลักษณะของอารมณ์ แต่สำหรับเวทนาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่รู้สึก เพราะฉะนั้น ในขณะที่ใดก็ตามที่มีความรู้สึกอย่างหนึ่งอย่างใด ให้ทราบว่าเป็นลักษณะนั้นเป็นสัมปยุตตรวมที่เกิดกับจิต เป็นเจตสิกดวงหนึ่ง ซึ่งเมื่อเป็นสภาพที่รู้สึกในอารมณ์ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเรียกสภาพธรรมนั้นว่า เวทนาเจตสิก

การที่จิตมีต่างกันไปในนั้น เป็นโดยชาติ คือ เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นวิบากก็มี เป็นกิริยาก็มี และเจตสิกที่เกิดกับจิตนั้น ๆ ก็ต้องเป็นเช่นเดียวกับจิต คือ ถ้าจิตเป็นกุศล เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยก็ต้องเป็นกุศลทุกดวง หรือว่าเจตสิกที่เป็นกุศลเกิดขึ้น เจตสิกและจิตที่เกิดร่วมด้วยก็ต้องเป็นกุศล

เพราะฉะนั้น อกุศลเจตสิกจะไปเกิดกับกุศลจิตไม่ได้ หรือว่าวิบากจิตจะไปเกิดกับกิริยาเจตสิกก็ไม่ได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อจิตต่างโดยชาติ เป็นกุศลจิตก็มี อกุศลจิตก็มี วิบากจิตก็มี กิริยาจิตก็มี เวทนาเจตสิกที่เป็นกุศลก็มี ที่เป็นอกุศลก็มี ที่เป็นวิบากก็มี ที่เป็นกิริยาก็มี ซึ่งถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียด ก็จะมีผู้ที่เข้าใจผิดในลักษณะของเวทนา เพราะส่วนมากจะไม่ชอบทุกข์เวทนาทางกาย เช่น ความป่วยไข้ได้เจ็บต่าง ๆ หรือว่าเย็นไปบ้าง ร้อนไปบ้าง ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นทุกข์ทางกาย

ไม่มีผู้ใดชอบเลย ขณะที่มีการกระทบสิ่งที่ร้อนเกินไป เย็นเกินไป เป็นต้น ทำให้เกิดความรู้สึกไม่สบาย ขณะนั้นเป็นกายวิญญูณ เป็นจิตที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสและเกิดความรู้สึกเป็นทุกข์ ความรู้สึกไม่สบายกายเกิดขึ้น เพียงชั่วขณะเดียว อย่าปนกับความรู้สึกไม่แสบร้อนหลังจากที่กระทบกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจทางกาย นี่เป็นความละเอียดของจิต ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียดว่า จิตที่เป็นอกุศลแต่ละประเภทมีเวทนาอะไรเกิดร่วมด้วย จิตที่เป็นวิบากแต่ละประเภทมีเวทนาอะไรเกิดร่วมด้วย จิตที่เป็นกิริยาแต่ละประเภทมีเวทนาอะไรเกิดร่วมด้วย และจิตที่เป็นกุศลแต่ละประเภทมีเวทนาอะไรเกิดร่วมด้วย

ซึ่งจะทำให้ผู้ที่ศึกษาโดยละเอียด ไม่ปะปน มิฉะนั้นแล้ว ทุกท่านไม่ชอบทุกขเวทนา แต่ชอบสุขเวทนา ขณะที่เป็สุขเวทนา เป็นวิบาก เป็นผลของกรรมที่ได้กระทำแล้ว แต่ความรู้สึกชอบสุขเวทนา ขณะนั้นเวทนานั้นไม่ใช่วิบากแล้ว เพราะเป็นเวทนาที่เกิดกับโลภมูลจิต จึงเป็นอกุศลเวทนา ไม่ใช่ที่ดี เวลาที่ไม่ว่าจะกระทบกับอารมณ์ที่ปรากฏทางตา เห็นสิ่งที่น่าพอใจ จิตที่เห็น และเวทนาเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกับจิตที่เห็นเป็นกุศลวิบาก เป็นผลของอดีตกุศลกรรม ในขณะที่เห็น ไม่มีใครสามารถยับยั้งการเกิดขึ้นของจักขุวิญญูณที่เห็นแล้วกดดับไป ถ้าเห็นสิ่งที่น่าพอใจ เมื่อจักขุวิญญูณดับไปแล้ว เกิดความยินดีพอใจในสิ่งที่เห็น โดยที่สิ่งที่เห็นนั้นยังไม่ดับไป ขณะที่มีความยินดีพอใจ ความรู้สึกอาจจะเป็สมนัสเวทนา มีความดีใจ เพราะชอบใจ พอใจในอารมณ์ที่เห็น ซึ่งขณะนั้นเป็นอกุศล

และให้ทราบว่า ท่านที่ไม่ชอบทุกข์ทางกายเวลาที่ป่วยไข้ได้เจ็บ ชั่วขณะที่รู้สึกเจ็บ นั้นเป็นอกุศลวิบาก แต่ความไม่พอใจ ความไม่แสบร้อน ขณะนั้นไม่ใช่วิบาก เป็นอกุศลเวทนาซึ่งเกิดกับอกุศลจิต ซึ่งเป็นเหตุที่จะให้เกิดอกุศลวิบากข้างหน้า

เพราะฉะนั้น การศึกษาพระอภิธรรมโดยละเอียด จึงได้แสดงเรื่องของเวทนา-เจตสิกซึ่งเกิดกับจิตเพื่อไม่ให้เข้าใจผิด มิฉะนั้นแล้ว ก็จะไม่พอใจ หลงติดในสมนัสเวทนา ในสุขเวทนา หรือในอุเบกขาเวทนา โดยที่ไม่รู้ว่า แม้ว่าเป็นอุเบกขา-เวทนา ที่เป็นกุศลก็มี ที่เป็นอกุศลก็มี ที่เป็นวิบากก็มี และที่เป็นกิริยาก็มี

ถ. จิตที่รู้อารมณ์ตอนนี้ เราจะตั้งสติปฏิฐาน โดยกำหนดว่า สิ่งที่เราเห็น หรือ จิตที่เราเห็น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จะเป็นการถูกต้องไหม

ส. ตั้งสติได้ไหม

ถ. เมื่อเห็นปัฏฐะเกิดขึ้น ที่เราชอบใจ หรือเจ็บป่วยอะไรขึ้นมา ก็นึกว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน อย่างนี้จะเป็นการถูกต้องไหม

ส. สติเกิดระลึกได้ ขึ้นคิด คือ คิดอย่างนั้น เป็นสติที่ระลึกอย่างนั้น จึงคิด อย่างนั้น

ถ. สติกับคิดไม่ใช่อย่างเดียวกัน

ส. มีสติหลายชั้น สติเกิดกับโสภณจิต เกิดกับกุศลจิต ขณะใดที่เป็นกุศล ขณะนั้นเพราะสติระลึกได้ จึงเป็นกุศลประเภทนั้น ๆ เช่น วันหนึ่ง ๆ ส่วนใหญ่ อกุศลจิตที่เป็นโลภมูลจิตเกิด ทันทีที่ลืมตาดูถึงสิ่งที่ต้องการ ไม่ว่าจะเป็นทางตา อยากเห็นอะไร อยากได้ยินเสียงอะไร อยากได้กลิ่นอะไร อยากลิ้มรสอะไร ทั้งหมดนี้ เป็นลักษณะของโลภมูลจิต เพราะฉะนั้น ขณะนั้น ขณะที่เป็นโลภมูลจิต สติไม่ได้เกิด แต่ขณะใดก็ตามซึ่งกุศลจิตเกิด แทนที่คิดจะเอา ก็คิดที่จะสละ คิดที่จะให้ประโยชน์สุข แก่บุคคลอื่น ในขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา เป็นสติที่ระลึกในการที่จะให้ ในการที่จะกระทำการที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น นั่นเป็นสติขั้นที่จะให้ ซึ่งเป็นทาน ระลึกได้ในการที่จะให้ ในการที่จะสละวัตถุสิ่งของเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่น หรือเวลาที่จะ เว้นทุจริต ขณะนั้นก็สติที่ระลึกที่จะเว้น ไม่ใช่เรา

เพราะฉะนั้น เวลาที่ป่วยไข้และระลึกขึ้นได้ว่า เป็นผลของอดีตกรรม ทำให้มีความรู้สึกไม่สบายทางกายเกิดขึ้น เพราะว่าทุกคนอยากจะมีร่างกายที่แข็งแรง มีสุขภาพดี มีความสุขทางกาย แต่เมื่อมีเหตุปัจจัยที่จะให้ทุกข์ทางกายเกิดขึ้นซึ่งเป็นผลของอดีตอกุศลกรรม ขณะนั้นก็มีความรู้สึกเป็นทุกข์เกิดขึ้นที่กาย อาจจะปวดตา ปวดหลัง เจ็บมือ หรือตัวร้อน หรืออะไรก็แล้วแต่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ปรารถนา แต่มีเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ขณะที่คิดอย่างนั้น นั่นเป็นสติที่ระลึกเป็นไป อย่างนั้น แต่ไม่ใช่สติปฏิฐานที่ระลึกลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนโดยไม่ต้องคิด

ถ. ถ้าเป็นสติปัฏฐาน หมายความว่า เป็นลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน

สุ. ขณะที่ไม่คิด แต่ารู้ตรงลักษณะที่ปรากฏ

ถ. ว่าเป็นรูป ไม่ใช่ตัวตน

สุ. ว่าอีกแล้ว กระบอบสัมผัสสิ่งที่แจ้ง ต้องว่าอะไรไหมเวลาที่กำลังรู้แจ้ง กระบอบสัมผัส คือ จับสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่แจ้ง ต้องว่าอะไรไหมในขณะที่แจ้ง ไม่ต้องใช่ไหม แจ้งปรากฏ เพราะฉะนั้น สติที่เป็นสติปัฏฐาน ระลึกได้ รู้ว่ามีแจ้งกำลังปรากฏ รู้ ไม่ใช่ต้องคิดออกมาเป็นคำ ระลึกได้ จึงระลึกรู้ที่แจ้งที่กำลังปรากฏ เหมือนกับทางตา สีสันวัตถุกำลังปรากฏ หลงลืมสติ คุยกันเพลินไป แต่เกิดระลึกได้ว่า มีสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ ระลึกรู้ที่สิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ได้นึกเป็นเรื่อง

เพราะฉะนั้น สติขั้นคิด ก็คิดเป็นธรรมที่เป็นกุศล รู้ว่าอะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล นั่นเป็นสติที่ระลึกพร้อมการคิด แต่ไม่ใช่สติปัฏฐานที่ระลึกรู้ลักษณะที่ขณะนั้น ไม่ได้คิด แต่กำลังพิจารณาศึกษา น้อมที่จะรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏตามที่ได้ยินได้ฟัง

ถ. คิดมาก่อน

สุ. ปกติคนเราหยุดความคิดไม่ได้ คิดกันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเห็นทางตาก็คิดถึงสิ่งที่ปรากฏทางตาทันที ได้ยินเสียงทางหูในขณะนี้ ก็คิดถึงเสียงที่ปรากฏทางหู เป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ ทันที เวลาที่ได้กลิ่น ก็คิดเรื่องกลิ่นที่ปรากฏว่ากลิ่นอะไร ถ้าเป็นกลิ่นไม่ดี ก็หาทางที่จะกำจัด ถ้าเป็นกลิ่นที่ดี ก็หาทางที่จะได้มา

เช่นเดียวกับเวลาที่รสปรากฏ ชิมอาหารต่าง ๆ ก็คิดตามรสที่ปรากฏว่า จะต้องปรุง จะต้องเติม หรือว่าจะต้องทำอะไร และก็ เป็นความคิดซึ่งเกิดต่อจากทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่ลิ้มรส ทางกายที่กระทบสัมผัส เพราะฉะนั้น เรื่องคิด คิดอยู่เป็นประจำ ถ้าศึกษาสภาพธรรมจริง ๆ จะรู้ได้ว่า ไม่มีใครสามารถจะทำอะไร เพราะว่าสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แต่ว่ามักจะคิดเสมอ แม้ที่กำลังกระทบสัมผัสสิ่งที่แจ้งก็อดคิดไม่ได้ว่า แจ้งเป็นรูปธรรม สภาพที่รู้แจ้งเป็นสภาพรู้

ไม่ใช่ยับยั้งว่า อย่าคิดอย่างนั้น แต่ว่าสติปัฏฐานต้องละเอียดที่จะรู้ว่า ขณะนั้นไม่ใช่ ขณะที่กำลังศึกษาลักษณะแข็ง แต่เป็นสภาพที่กำลังคิดเรื่องแข็งที่กำลังปรากฏ

ถ. ในขณะที่กระทบสัมผัสกับสิ่งที่ดี ๆ นั้นเป็นกุศลวิบากใช่ไหม เมื่อเกิดความพอใจในภายหลัง นี่เป็นอกุศลจิตที่เกิดร่วมกับเวทนาเจตสิกใช่ไหม เวทนาเจตสิกก็เป็นอกุศลเจตสิก และยังมีเวทนาที่เป็นกุศลด้วย ในสัพพจิตตสาธารณเจตสิกมีทั้งกุศลและอกุศลหรือ

สุ. แน่แน่นอน แล้วแต่ว่าจะเกิดกับจิตประเภทใด ก็เป็นประเภทนั้น สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ชื่อยาว ซึ่งหมายความว่า เจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง

สัพพ แปลว่า ทั้งหมด สาธารณะ แปลว่า ทั่วไป สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ก็คือเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เพราะฉะนั้น แล้วแต่ว่า ถ้าจิตนั้นเป็นกุศล สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวงก็เป็นกุศล ถ้าจิตนั้นเป็นอกุศล สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวงนั้นก็อกุศล ถ้าจิตนั้นเป็นวิบาก สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวงนั้นก็วิบาก ถ้าจิตนั้นเป็นกิริยา สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวงนั้นก็กิริยา

ถ. ถ้ามีทั้งฝ่ายดีและไม่ดี

สุ. เกิดพร้อมกันไม่ได้ ผัสสะนับเป็น ๑ ไม่ว่าจะเป็นกุศล หรืออกุศล หรือเป็นวิบาก หรือเป็นกิริยา แต่เจตสิกนั้นเป็นเจตสิกที่เกิดขึ้นกระทบอารมณ์ที่จิตกำลังรู้

ถ. เจตสิกนั้นก็กลาง ๆ ถ้าเกิดร่วมกับอกุศลก็เป็นอกุศล เกิดร่วมกับกุศลก็เป็นกุศล

สุ. ถูกต้อง เพราะฉะนั้น จึงมีคำอีกคำหนึ่งสำหรับสัพพจิตตสาธารณะ คือ อัญญุสมานาเจตสิก หมายความว่า เป็นเจตสิกซึ่งเสมอกับธรรมที่เกิดขึ้นร่วมกัน คือ เป็นพวกเดียวกัน เพราะถ้าธรรมที่เกิดขึ้นเป็นกุศล เจตสิกพวกนี้ก็เป็นกุศล เมื่อธรรมที่เกิดขึ้นด้วยเป็นอกุศล เจตสิกพวกนี้ก็เป็นอกุศล

ขณะนี้เวทนาเป็นอะไร เป็นอุเบกขา ส่วนมากในวันหนึ่ง ๆ เวทนาเป็นอะไร เวทนาไม่ใช่ความรู้สึกสงสารเวทนา แต่เวทนาหมายถึงสภาพธรรมที่รู้สึกในอารมณ์ที่กำลังปรากฏ

สภาพธรรมทั้งหลายเป็นลักษณะที่มีจริง เป็นจริงตามสภาพธรรมนั้น ๆ เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ท่านผู้ฟังสังเกตได้ใหม่ว่า ความรู้สึกเป็นอะไร

ถ. อุเบกขาเป็นส่วนใหญ่

ส. เพราะฉะนั้น สำหรับเวทนาเจตสิกซึ่งมี ๓ ประเภท ได้แก่ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อุเบกขาเวทนา ๑ หรืออีกนัยหนึ่ง เวทนา ๕ ได้แก่ ทุกขเวทนา ๑ สุขเวทนา ๑ โสมนัสเวทนา ๑ โทมนัสเวทนา ๑ และอุเบกขาเวทนา ๑

อุเบกขาเวทนา วันหนึ่ง ๆ เกิดมากกว่าเวทนาอื่น และโดยประเภท จำนวนของจิตที่ประกอบด้วยอุเบกขาเวทนามากกว่าเวทนาอื่น

ถ. อาจารย์ช่วยยกตัวอย่างอุเบกขาเวทนาที่เกิดร่วมกับอกุศลจิต

ส. เวลาที่เป็นโลกมุลจิตที่ยินดีพอใจเกิดขึ้น แต่ไม่มีความรู้สึกที่ดีใจ โลกมุลจิตนั้นประกอบด้วยอุเบกขาเวทนา ความรู้สึกเฉย ๆ ซึ่งมีอยู่เป็นประจำ จนไม่รู้สึกว่าเป็นโลกมุลจิต จึงไม่รู้ว่าเป็นอุเบกขา ความรู้สึกเฉย ๆ ซึ่งขณะนั้นเกิดแล้ว

ถ. ที่เกิดร่วมกับอกุศลจิต

ส. โลกมุลจิตเป็นอกุศลจิต ซึ่งมีอยู่เป็นประจำ เวลาเห็นรู้สึกอย่างไร ตามปกติ ดีใจตลอดทุกขณะที่เห็นตั้งแต่เข้าจนกระทั่งเดี๋ยวนี้หรืออย่างไร ซึ่งการเห็นก็เห็นตั้งแต่ลืมตาขึ้นมา และยังไม่หลับนอน การเห็นก็ไม่ได้รู้สึกดับไปเลย ใช่ไหม เช่นในขณะนี้ ตื่นขึ้นแล้วยังไม่หลับ เวลาที่ลืมตาจะไม่รู้สึกเลยว่า จิตที่เห็นนี้ดับ เห็นและกิดดับ ๆ เพราะฉะนั้น เวลาที่เห็นไม่ได้รู้สึกดีใจเป็นโสมนัสทันที่ที่เห็นไปทุกขณะ จนกระทั่งปรากฏว่า วันนี้ดีใจตลอดทั้งวัน ไม่ใช่อย่างนั้น ใช่ไหม

เพราะฉะนั้น เวลาที่เห็นให้ทราบ ว่า จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็น ในขณะนั้นประกอบด้วยอุเบกขาเวทนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรจะได้เข้าใจ และควรที่จะได้รู้ตามความเป็นจริง เพื่อที่จะได้เกื้อกูลกับการเจริญสติปัฏฐานให้รู้ว่า ขณะใดที่ระลึกถึงความรู้สึก ซึ่งวันหนึ่ง ๆ ความรู้สึกเกิดอยู่เป็นประจำ แต่ไม่คอยจะรู้สึก ไม่ได้ระลึกถึงความรู้สึก โดยเฉพาะเวลาที่ความรู้สึกนั้นเป็นอุเบกขาเวทนา เพราะเห็นแล้วเฉย ๆ ไม่ได้ระลึกถึงความรู้สึกเลย ใช่ไหม เพราะว่าเฉย ๆ จึงไม่ได้ระลึกถึงความรู้สึกเฉย ๆ

เวลาที่ได้ยิน ก็ได้ยินบ่อย เวลาที่โสทวิญญูณเกิดขึ้นได้ยินเสียง ในขณะนั้น ความรู้สึกที่เกิดกับโสทวิญญูณที่ได้ยินเสียง ก็เป็นความรู้สึกเฉย ๆ คือ อุเบกขา-เวทนา ไม่ปรากฏว่าเป็นโทมนัส หรือว่าโสมนัส หรือว่าตื่นเต้นดีใจ หรือว่าเสียใจ เพราะฉะนั้น ผู้ที่สติจะระลึกถึงลักษณะของความรู้สึก ก็สามารถที่จะระลึกถึงในขณะ ที่เห็น และก็รู้ว่ามีความรู้สึกเฉย ๆ หรือว่าในขณะที่ได้ยินเสียง ก็มีความรู้สึกเฉย ๆ

ถ. อย่างความรู้สึกที่ต้องการจะเห็น ได้ยินได้ฟัง คือ ปรารภนาอยู่ทั้งวัน

สุ. ขณะนั้น คือ ชีวิตปกติประจำวัน

ถ. เป็นอุเบกขา หรือว่า

สุ. วันหนึ่ง ๆ ตั้งแต่ลืมตาจนกระทั่งหลับตา ดีใจก็ครั้ง วันนี้ดีใจบ้างหรือ ยัง ลองคิดดู เห็นนี้มากมายเหลือเกินตั้งแต่เช้าจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ ได้ยินก็มีมากมาย เหลือเกินตั้งแต่เช้าจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ และในขณะที่ได้กลิ่นก็มี ในขณะที่ลิ้มรสก็มี มีความรู้สึกดีใจก็ครั้ง วันนี้ดีใจแล้วหรือยัง หรือว่ายังเฉย ๆ อยู่เรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมตามปกติเป็นอย่างไร ก็เป็นจริงอย่างนั้น ซึ่งถ้าไม่รู้ ความจริงอย่างนี้ ไม่สามารถที่จะละความยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เพราะแม้แต่ความรู้สึกมี ก็ไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่รู้สึกว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และก็ดับไป

๑๐๐๖

สำหรับเวทนา ๕ ได้แก่ สุขเวทนา เป็นความรู้สึกละสบายทางกายเกิดกับจิต ๑ ดวง สติสามารถจะระลึกถึงลักษณะของสุขเวทนาที่เกิดทางกายได้ใหม่ ในเมื่อกายมี และมีการกระทบสิ่งที่สัมผัสกาย สุขเวทนาจึงเกิดขึ้นถ้าอารมณ์ที่กระทบนั้นเป็นอารมณ์ที่น่าสบาย แต่เพราะสติไม่ได้ระลึก จึงไม่รู้ว่าขณะนั้นเป็นเพียงสุขเวทนาที่เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัยและกัณฑ์ดับไป

ทุกข์เวทนา เกิดกับจิตที่เป็นกายวิญญูณ ทางกาย ที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย และเป็นทุกข์ ไม่สบายกาย ๑ ดวง เป็นผลของอดีตอกุศลกรรม วันนี้ทุกข์กายมีใหม่ เพราะไม่ได้ระลึกจึงไม่รู้ว่า มี ในขณะที่กระทบสัมผัสสิ่งซึ่งไม่น่าสบาย แก้อึดแข็งใหม่ หรือสบาย ถ้าไม่ระลึกจะไม่รู้ลักษณะสภาพของเวทนา ในขณะที่กำลังกระทบสิ่งหนึ่ง สิ่งใดทางกาย แต่เมื่อสภาพความรู้สึก มี และสติสามารถระลึกได้ จึงรู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เป็นความรู้สึกอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นและกัณฑ์ดับไป

สำหรับโทมนัสเวทนา เกิดกับจิตที่เป็นอกุศล คือ โทสมูลจิต ๒ ดวง

อุเบกขาเวทนา เกิดกับกุศลจิตก็ได้ อกุศลจิตก็ได้ วิบากจิตก็ได้ กิริยาจิตก็ได้ เช่นเดียวกับโสมนัสเวทนา

เพราะฉะนั้น โทมนัสเวทนา มีเพียง ๒ ดวง ซึ่งเกิดกับโทสมูลจิต ไม่เกี่ยวกับ กาย โทมนัสเกี่ยวกับใจ เป็นความรู้สึกไม่สบายใจ เสียใจ น้อยใจ ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับความไม่สบายใจทั้งหมดเป็นโทสมูลจิต ขณะนั้นเวทนา ความรู้สึก เป็นความรู้สึกไม่สบายใจหรือเสียใจ เกิดกับจิตเพียง ๒ ดวง แต่ดูเหมือนว่าทุกท่านเดือดร้อนเหลือเกิน เวลาที่โทมนัสเวทนาเกิด หรือเวลาที่ทุกข์เวทนาเกิด

ถ. สติปัญญาที่ระลึกถึงลักษณะของเวทนา เวทนานั้นจะต้องดับไปแล้ว สติจึงจะระลึก ถู้อว่าเป็นสติปัญญาหรือเปล่า

ส. โดยมากท่านผู้ฟังจะคิดถึงปริยัติที่ทรงแสดงว่า จิตเกิดขึ้นทีละขณะ เพราะฉะนั้น ขณะที่อกุศลจิตเกิดแล้วดับไป ภายหลังกุศลจิตซึ่งประกอบด้วยสติปัฏฐานจึงจะเกิดขึ้นได้ ใช่ไหม

แต่ต้องทราบ่ว่า สภาพธรรมเกิดขึ้นและดับไปที่ละขณะก็จริง แต่เกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็วมาก เช่น ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ มีใครสามารถที่จะรู้จิตที่เห็นและดับไป และจิตอื่นเกิดต่อกันอยู่ระหว่างจิตเห็นแต่ละขณะนี้ได้ไหม

ขณะนี้ปรากฏเหมือนว่า เห็นไม่ดับ ใช่ไหม เพราะว่ากำลังเห็นอยู่ และโดยปริยัติก็ทราบว่า จักขุวิญญาณมีอายุที่น้อยมาก สั้นมาก เช่นเดียวกับจิตอื่น ๆ ทุกขณะ คือ เพียงเกิดขึ้นทำกิจเห็นและดับไปอย่างรวดเร็ว ในระหว่างจิตเห็นซึ่งปรากฏเหมือนว่าไม่ดับในขณะนี้ มีจิตอื่นเกิดมาก เกิดแทรก เกิดคั่น ถูกไหม

ถ. ถูก

ส. เวลานี้ กำลังเห็นอย่างนี้ เพราะไม่ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของจิต เมื่อเห็นยังมีปรากฏอยู่ เพราะเกิดแล้วก็ดับและก็มีจิตอื่นเกิดสืบต่อทันทีอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานจึงเป็นกุศลที่เกิดพร้อมกุศลจิต และระลึกถึงลักษณะสภาพของจิตเห็นซึ่งเกิดสืบต่อกันโดยที่มีจิตอื่นเกิดสืบต่อกันอยู่ในระหว่างจิตที่กำลังเห็น เวลานี้ นับไม่ถ้วนว่าขณะนี้จักขุวิญญาณเกิดดับแล้วก็ดวงเพราะว่าไม่ปรากฏการเกิดขึ้นและดับไปของจักขุวิญญาณ แต่แม้กระนั้นก็มีจิตอื่นซึ่งเกิดดับคั่นอยู่ระหว่างจักขุวิญญาณดวงหนึ่งกับจักขุวิญญาณอีกดวงหนึ่งซึ่งปรากฏว่าต่อกัน

นี่เป็นการที่แสดงให้เห็นว่า สติปัฏฐานในระหว่างนั้นสามารถที่จะเกิดระลึกถึงลักษณะของจักขุวิญญาณ คือ จิตที่กำลังเห็นในขณะนี้ได้ ฉันทิ เวทนาเจตสิกซึ่งเกิดกับจิตแต่ละขณะก็สามารถที่จะปรากฏลักษณะของสภาพของเวทนาลักษณะนั้น ๆ ได้

อย่างเช่น อุเบกขาเวทนา ความรู้สึกเฉย ๆ เกิดกับจักขุวิญญาณและดับไป และขณะนี้เมื่ออุเบกขาเวทนาเกิดกับจักขุวิญญาณ ซึ่งในระหว่างจักขุวิญญาณ ๒ ดวง มีจิตเกิดดับคั่นซึ่งเป็นสติปัฏฐานได้ ที่จะระลึกถึงลักษณะของความรู้สึกเฉย ๆ ไม่ทุกข์ ไม่สุข ซึ่งเกิดในขณะที่กำลังเห็น

ถ. หมายความว่า ลักษณะของเวทนาที่เป็นอารมณ์ของสติปัญญานกับตัวสติซึ่งเป็นผู้ระลึกรู้ ถ้าว่าโดยขณะแท้ ๆ ที่เป็นปัจจุบันขณะ โดยขณะ ๆ ตามสภาวะธรรมนั้นเกิดในขณะเดียวกันไม่ได้ แต่ว่าสติสามารถจะระลึกรู้สภาพธรรม คือ เวทนานั้นได้ โดยลักษณะการสืบต่อของเวทนา

สุ. ที่เกิดกับจิตอื่น เช่นเดียวกับการเห็นในขณะนี้ ไม่ใช่กุศลจิตที่ระลึกรู้การเห็น เพราะวาระระหว่างจักขุวิญญาณ ๒ ดวง มีมหากุศลจิตซึ่งเป็นสติปัญญานเกิด ระลึกรู้จักขุวิญญาณ คือ สภาพเห็นในขณะนี้ หรืออาจจะระลึกรู้ลักษณะของเวทนาที่เกิดขึ้นพร้อมการเห็นในขณะนี้ แต่ว่าจิตซึ่งประกอบด้วยสติปัญญาน สติปัญญานนั้นไม่สามารถจะระลึกรู้ลักษณะของจิตหรือเจตสิกซึ่งเกิดพร้อมกับสติปัญญานนั้นได้ ต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมอื่น ดวงอื่น ขณะอื่น

ถ. เวทนาที่เป็นปัจจุบันขณะจริง ๆ สติปัญญานไม่สามารถที่จะระลึกรู้ได้ แต่ลักษณะของเวทนาที่มีสภาพสืบต่อที่เป็นอารมณ์ของสติปัญญานได้ ผมยังไม่เข้าใจ

สุ. ก็เหมือนกับทางตาที่กำลังเห็น เห็นไม่ได้ดับเลย ฉันใด ขณะใดที่เห็นขณะนั้นต้องมีเวทนาเจตสิกเกิดพร้อมกับจักขุวิญญาณที่เห็น เพราะเวทนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง ขณะนี้จักขุวิญญาณเกิดและดับไป เห็นและดับไป ๆ และไม่ใช่มีแต่จักขุวิญญาณเกิด ต้องมีเวทนาเจตสิกเกิดพร้อมกับจักขุวิญญาณด้วย

นี่เป็นการที่สติปัญญานสามารถจะระลึกรู้ลักษณะของเวทนา เพราะเวทนาเกิดกับจิตทุกดวง

ถ. ถ้าสติจะระลึกรู้ลักษณะของเวทนาที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิตเห็น คือ จักขุวิญญาณ ลักษณะของจักขุวิญญาณก็ไม่ได้เกิดแบบจิตของผู้ที่เข้าฌานสมาบัติ คือ สืบต่อกัน เป็นลักษณะเกิดดับ ๆ สืบต่อกันแบบนั้น แต่จะต้องมีสัมปฏิจจันนะ สันตัตถะ โวภูฐัพพะ ชวนะ ตทาลัมพะนะ ภวังคจิต สลับกันไปอย่างนี้ตลอด ใช่ไหม และลักษณะการระลึกรู้ จะระลึกรู้ลักษณะเวทนาในจักขุวิญญาณ ในจิตเห็นเท่านั้น หรืออาจจะเป็นการระลึกรู้เวทนาใน ...

ส. ในสัมปกิจฉันนั้นก็ได้ เพราะเวลานี้ ท่านผู้ฟังบางท่านก็ห่วงอยู่ประการหนึ่ง คือว่า ไม่ทัน ระลึกไม่ทัน มักจะใช้คำว่า ระลึกไม่ทัน แต่ไม่ทราบว่า ท่านจะให้ทันจิตดวงไหน จึงกล่าวว่าระลึกไม่ทัน ฯ

ที่ถูกแล้ว คือ หลงลืมสติ สติไม่ระลึก กับมีสติ คือ สติเกิดขึ้นจึงระลึก แต่ไม่ใช่ว่า ไม่ทัน เพราะไม่มีจุดประสงค์ที่จะให้ทันจิตดวงหนึ่งดวงใด เนื่องจากว่าจิตเกิดดับอย่างรวดเร็วมาก จึงไม่จำเป็นต้องทันจิตดวงไหน เพียงแต่ว่าขณะที่สภาพธรรมใดปรากฏให้สติระลึกได้ สติปัฏฐานก็ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยไม่ต้องเป็นห่วงว่า นี่เป็นจิตที่ดับไปแล้ว ฯ เพราะแม้จะคิดว่าจิตเกิดดับเร็วสักเท่าไร ก็ยังไม่ใช้สภาพการเกิดดับของจิตจริง ๆ ซึ่งเร็วยิ่งกว่านั้น ในขณะที่เห็นว่าเห็น จะเอาอะไรมาวัดว่า ดวงไหนดับไป ไม่มีใครสามารถกำหนดได้

ถ. ลักษณะของจิตที่เห็นนี้ มุ่งหมายเฉพาะจักขุวิญญาณเท่านั้นใช่ไหม

ส. มิได้ วิถีจิตทั้งหมด ในขณะที่กำลังเห็น

ถ. สัมปกิจฉันนั้นเกิดทางจักขุทวารวิถีเช่นเดียวกัน ทำหน้าที่รับรู้ปารมณ คือ รับสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา แต่ไม่ได้ทำหน้าที่เห็น ซึ่งสติที่จะระลึกรู้ลักษณะของเวทนาที่ประกอบในจิตเห็น ถ้าระลึกรู้ลักษณะของเวทนาที่ประกอบในสัมปกิจฉันนั้นจิต หรือจิตดวงอื่น ๆ ที่นอกจากจักขุวิญญาณ จะเป็นการระลึกที่ถูกต้องหรือเปล่า

ส. ถูกต้อง ไม่เป็นไร เพราะสภาพธรรมกำลังปรากฏ

ถ. อย่างนั้นก็ไม่ชื่อว่า เราระลึกรู้ลักษณะของเวทนาที่ประกอบในจิตเห็น แต่ระลึกรู้เวทนาที่กำลังเกิดขึ้นเท่านั้น

ส. ที่กำลังปรากฏ

ถ. ถ้าบอกว่า ระลึกรู้เวทนาในจิตเห็น ผมก็ยังไม่เข้าใจ แต่ถ้าพูดว่า ระลึกรู้ลักษณะเวทนาที่กำลังปรากฏเกิดขึ้นทางจักขุทวาร อย่างนี้

ส. นี่เป็นเหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระอภิธรรม เพื่อที่จะเกื้อกูลให้ผู้ที่ได้ฟังพระธรรมโดยย่อ โดยนัยของพระสูตร ได้เห็นความเป็นอนัตตาโดยละเอียด

จากขั้นการฟังและพิจารณา สำหรับเนยบุคคลผู้ซึ่งไม่สามารถที่จะประจักษ์การเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมทันทีที่ได้ทรงแสดงธรรม

สำหรับท่านที่สามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เวลาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมว่า นามธรรมและรูปธรรมไม่เที่ยง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยนัยของพระสูตร ไม่มีคำว่า สัมปฏิจฉันนะ สันตிரณะ โภจฐัพพะนะ หรือ ชวนะเลย แต่ว่าทรงแสดงให้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และผู้นั้นสามารถที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน สำหรับผู้ที่เป็นอุคฆฏิตัญญบุคคล และวิปัลลิจิตัญญบุคคล

แต่สำหรับผู้ที่เป็นเนยบุคคล หรือปทปรมะ ที่จะสะสมปัจจัยไป ต้องแสดงโดยละเอียดจริง ๆ เพื่อให้เข้าถึงความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมว่า ในขณะที่เห็น ไม่ใช่มีแต่เฉพาะจักขุวิญญาณ เพื่อที่จะได้รู้ว่า ความไม่เที่ยง ไม่เที่ยงโดยมีสภาพธรรมอะไรเกิดสืบต่อในแต่ละทวาร โดยขั้นการฟัง แต่ว่าโดยขั้นที่จะระลึกถึงจริง ๆ จะทรงแสดงให้ระลึกถึงอุเบกขาเวทนาที่เกิดกับสัมปฏิจฉันนะ ที่เกิดกับสันตிரณะใหม่ ก็เพียงแต่ทรงแสดงว่า ให้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา

ต้องใช้เวลามากทีเดียวสำหรับผู้ที่จะอบรมเจริญปัญญาให้รู้ ว่า สิ่งปรากฏทางตาเป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่นามธรรม คือ ไม่ใช่สภาพรู้สิ่งปรากฏทางตา เพียงแค่นี้ ไม่ต้องทรงแสดงถึงสัมปฏิจฉันนะ สันตிரณะ หรืออะไรเลย เพราะเป็นเรื่องที่จะให้ประจักษ์แจ้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏแต่ละทวาร ที่สามารถจะรู้ได้ มีฉะนั้นแล้วจะไม่ทรงแสดงพระอภิธรรม แต่ที่ทรงแสดง สำหรับผู้ที่เป็นเนยบุคคล หรือผู้ที่เป็นปทปรมะ เพื่อที่จะได้เกื้อกูลให้เห็นว่า สภาพธรรมทางตาซึ่งกำลังปรากฏ ไม่ใช่ขณะจิตเดียว แต่ว่ามีจิตหลายขณะ และประกอบด้วยเจตสิกหลายชนิด แต่ละขณะสืบต่อกัน

แต่ถ้าใครสามารถรู้ชัดในความไม่ใช่ตัวตนของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ก็จะสามารถรู้ว่า สภาพรู้ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตาซึ่งเป็นรูปธรรม และลักษณะของ

นามธรรมและรูปธรรมก็จะปรากฏทางมโนทวารให้รู้ว่า ลักษณะที่เป็นธาตุรู้ไม่ใช่สิ่งที่เป็นรูปธรรม ไม่จำเป็นต้องใช้ชื่อละเอียดยเป็นสัมปฏิจฉันนะ สันตึระณะ วัฏฐัพพะนะ หรือขวนะ แต่เป็นสิ่งที่จริง ถ้าสติปัฏฐานไม่ระลึกรู้ ก็ไม่สามารถละการยึดถือว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เพราะทุกคนเห็นความสำคัญของความรู้สึก และยึดมั่นในความรู้สึก ถ้าปราศจากธรรมซึ่งเป็นเวทนาเจตสิกแล้ว ข้อความใน **มโนรทปุรณิ อรรถกถา** มีว่า ย่อมไม่มีบาปอกุศลธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าปราศจากเวทนา คือ ความรู้สึกดีใจ เสียใจ หรือเฉย ๆ ในอารมณ์ที่ปรากฏ

ผู้ฟัง เท่าที่ท่านอาจารย์ได้บรรยายมา กล่าวถึงเวทนานุปัสสนา ซึ่งปรากฏอยู่ตลอดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน เกิดกับจิตทุกดวง หมายถึงเวทนา ๕ ประการนั้น คือ ทุกขเวทนา สุขเวทนา โสมนัสเวทนา โทมนัสเวทนา และเวทนาที่ปรากฏมากกว่าเวทนาอื่น คือ อทุกขมสุขเวทนา ไม่ว่าจะเป็นการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น ความรู้สึกเฉย ๆ นี้ ถ้ามีสติรู้ตาม รู้ดีกว่าดีมาก แต่ปฏิบัติครั้งแรก ๆ ความรู้สึกที่เป็นอทุกขมสุขเวทนาไม่ค่อยปรากฏ

ส. ก็เป็นเรื่องที่สติจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แล้วแต่ว่าสภาพธรรมนั้นจะเป็นความรู้สึกอย่างไร จะเป็นดีใจ หรือเสียใจ จะเป็นสุข หรือเป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ ก็แล้วแต่สติที่จะเกิดขึ้นในขณะนั้น ไม่มีความจงใจ เจาะจงที่จะรู้เวทนานั้น หรือเวทนานี้

สำหรับเวทนาเจตสิก ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า เวทนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง เป็นสภาพที่รู้สึกในสิ่งที่กำลังปรากฏ คือ ในอารมณ์ที่กำลังปรากฏ และความรู้สึกที่เกิดก็เป็นสิ่งที่ทุกท่านยึดถือ เพราะมีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส สิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏ ถ้าไม่มีการกระทบ คือ ไม่มีจักขุประสาทกระทบกับรูปารมณ ความรู้สึกดีใจ พอใจ หรือเสียใจ ไม่สบายใจในสิ่งที่กำลังปรากฏได้ไหม

เวลาที่มีเสียงกระทบกับโสตประสาท เพราะมีการได้ยินเกิดขึ้น และเวทนาเจตสิกก็เกิดกับจิตทุกดวง ช่วงขณะที่ได้ยินเสียง ยังไม่รู้ความหมายของเสียงนั้นเลย ถึงแม้จะเป็นเสียงสูง เสียงต่ำ เสียงที่น่าพอใจ หรือไม่น่าพอใจก็ตาม เพียงช่วงขณะที่ได้

ยินเสียง ขณะนั้นความรู้สึกเป็นอกุศลหรืออุเบกขาเวทนา แต่เพราะสติไม่ได้ระลึก รู้ จึงไม่รู้ว่าในขณะที่ได้ยินเสียง ช่วงขณะที่ได้ยินเป็นอุเบกขา หลังจากนั้นแล้ว พอใจบ้าง ไม่พอใจบ้างในเสียงที่ปรากฏ ถ้าพอใจ บางครั้งก็เป็นความพอใจเล็กน้อย เวทนาคือ ความรู้สึกที่เกิดด้วยไม่ถึงกับโสมนัส ก็เป็นเพียงอุเบกขาเวทนา เมื่อสติไม่ได้ระลึก จึงไม่ได้สังเกต จึงไม่ได้รู้ลักษณะของเวทนาแต่ละชนิดแต่ละประเภทที่กำลังรู้สิ่งที่ ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เมื่อสติไม่ได้ระลึก ก็ไม่รู้ ลักษณะของเวทนาตามความเป็นจริง แต่ว่ายึดมั่นในเวทนาในขณะที่นั้นแล้วว่า เป็นเรา ที่รู้สึกอย่างนั้น

เวลาที่ความรู้สึกเฉย ๆ เกิดขึ้น สติไม่ได้ระลึก รู้ว่า ความรู้สึกเฉย ๆ นั้นเกิด เพราะมีการกระทบกับอารมณ์ที่ปรากฏ ขณะนั้นก็ติดหรือพอใจว่า เป็นเราที่รู้สึกเฉย ๆ เวลาที่มีความรู้สึกดีใจเกิดขึ้น สติไม่ได้ระลึก รู้ จึงคิดว่า เป็นเราที่กำลังดีใจในสิ่งที่ กำลังปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่มีแต่เพียงการกระทบและการรู้อารมณ์ แต่เพราะมีเวทนา- เจตสิกที่รู้สึกเป็นไปในอารมณ์นั้นด้วยความรู้สึกเฉย ๆ บ้าง หรือว่าเป็นสุขบ้าง เป็น ทุกข์บ้าง ดีใจบ้าง เสียใจบ้าง และเมื่อมีความไม่รู้ในลักษณะของเวทนา ก็มีการ ยึดถือสภาพที่รู้สึกที่เป็นเวทนาเจตสิกนั้นว่า เป็นเรา ถ้าสติยังไม่ระลึก รู้ลักษณะของ เวทนาเจตสิก หรือสภาพธรรมที่เป็นความรู้สึกตราบใด ตรานั้นไม่สามารถที่จะดับ กิเลสเป็นสมุจเฉทได้ เพียงแต่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นจิตซึ่งเห็น หรือว่าได้ยิน เป็นต้น ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายว่า ไม่ใช่ตัวตน เพียงรู้ขั้นเดียว คือ วิญญาณขั้นนี้ ไม่สามารถที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉทได้

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงปรมัตถธรรม ๔ ว่า ปรมัตถธรรม ๓ เป็นขั้น ๕ เฉพาะนิพพานเท่านั้นไม่ใช่ขั้น เพราะไม่ใช่สภาพที่เกิดดับ ส่วนสภาพธรรมที่ เกิดดับที่เป็นปรมัตถธรรม ๓ คือ จิต เจตสิก และรูป เป็นสภาพธรรมที่เมื่อเกิดขึ้น ปรากฏแล้ว ก็เป็นที่ตั้งของความยินดี ความพอใจได้ และทรงจำแนกปรมัตถธรรม ๓ เป็นขั้น ๕

สำหรับรูปขันธ์ทั้งหมดเป็นที่ตั้งของความพอใจ เวทนาเจตสิกซึ่งเป็นเวทนาขันธ์ เป็นสภาพที่ทุกท่านติดมาก ถ้าปราศจากเวทนาเสียเท่านั้น บาปอกุศลธรรมทั้งหลาย จะไม่มี ซึ่งข้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ใน **อังคุตตรนิกาย ทุติยปัณณาสก์ สนิมิตตวรรคที่ ๓ ข้อ ๓๒๘** มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นบาปอกุศล มีเวทนาจึงเกิดขึ้น ไม่มีเวทนา ไม่เกิดขึ้น เพราะละเวทนานั้นเสีย ธรรมที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้นจึงไม่มี ด้วยประการ ดังนี้ ฯ

ซึ่งไม่ใช่เฉพาะเวทนาเจตสิกเท่านั้น ข้ออื่น ๆ ก็เป็นเรื่องของสัญญาเจตสิก หรือ ว่าเป็นเรื่องของวิญญานขันธ์ เป็นเรื่องของธรรมซึ่งเป็นเครื่องปรุง ได้แก่ สังขารขันธ์ แต่แสดงให้เห็นว่า ความรู้สึกเป็นสิ่งที่ทุกท่านติด ซึ่งถ้าไม่รู้จักความจริงของเวทนาที่เป็น ความรู้สึกแล้ว ไม่สามารถจะละความรู้สึกว่าเป็นเราได้

๑๐๐๗

เพราะฉะนั้น การที่รู้ความละเอียดของเวทนา จะเกื้อกูลให้สติเริ่มระลึกถึงลักษณะของเวทนาบ้าง ถ้าไม่กล่าวถึงเวทนาเลย ก็ย่อมจะผ่านไป ไม่ได้ระลึกว่าในวันหนึ่ง ๆ ก็มีแต่เวทนา เช่นเดียวกับในวันหนึ่ง ๆ ก็มีสภาพที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะจิตเกิดขึ้นรู้สภาพธรรมนั้น ๆ

ลองคิดว่า ถ้าเพียงเห็นแล้วไม่รู้สึกละไร ก็คงไม่เดือดร้อน ถ้าได้ยินแล้วไม่รู้สึกละไร ก็ไม่เดือดร้อนอีกเหมือนกัน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสก็ไม่เดือดร้อนเลย ซึ่งถ้าเป็นอย่างนี้ก็จะไม่มีบาปอกุศลธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เวลาที่มีความรู้สึกเกิดขึ้น ดีใจ จึงติดอย่างมาก และปรารถนาที่จะได้สิ่งที่ทำให้ดีใจนั้นบ่อย ๆ เอง ๆ เพราะฉะนั้น จึงทำให้อกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นบ่อย ๆ เอง ๆ

ประโยชน์ของการศึกษาธรรม เพื่อที่จะเกื้อกูลให้สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ว่าจะศึกษาธรรมข้อใดที่เป็นความละเอียดยิ่งขึ้น จุดประสงค์ก็เพื่อที่จะให้สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้ศึกษา เช่น ความรู้สึก เป็นสภาพที่มีจริง ไม่มีใครสามารถที่จะยับยั้งไม่ให้ความรู้สึกเกิดขึ้น แม้แต่ในขณะนี้ ไม่ว่าจิตเกิดขึ้นขณะใด ก็จะต้องมีสภาพที่รู้สึกในอารมณ์ที่จิตกำลังรู้ในขณะนั้น ซึ่งในขณะนี้ความรู้สึกย่อมจะเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด คือ เป็นความรู้สึกเฉย ๆ หรือว่าความรู้สึกที่เป็นสุข ความรู้สึกที่เป็นทุกข์ ความรู้สึกดีใจ ความรู้สึกเสียใจ ไม่ใช่เพียงเพื่อจะให้รู้จำนวน หรือว่ารู้เพียงชื่อ แต่เพื่อให้รู้ลักษณะของความรู้สึกที่กำลังมี ซึ่งถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึกถึงลักษณะของความรู้สึกที่กำลังมีในขณะนี้ แม้ความรู้สึกนั้นมีจริง เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป แต่เมื่อปัญญาไม่สามารถที่จะรู้ลักษณะของความรู้สึกได้ ก็ย่อมจะยึดถือความรู้สึกว่า เป็นเรา ที่เป็นสุข หรือเป็นทุกข์ หรือดีใจ หรือเสียใจ หรือเฉย ๆ

เพราะฉะนั้น ตราบใดที่สติยังไม่ระลึกรู้ลักษณะของความรู้สึก ย่อมไม่มีทางที่จะละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เพราะทุกคนยึดมั่นในความรู้สึก ความรู้สึกนี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิต เพราะว่าทุกคนต้องการความรู้สึกที่เป็นสุข ไม่มีใครต้องการความรู้สึกที่เป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะมีความทุกข์ที่จะให้เกิดสุขเวทนาหรือโสมนัสเวทนา ก็ย่อมจะพยายามขวนขวายให้เกิดความรู้สึกนั้นโดยที่ไม่รู้ว่าขณะนั้นเป็นการติด เป็นความพอใจ เป็นความยึดมั่นในความรู้สึกซึ่งเพียงเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแล้วก็ดับไป

ในเมื่อความรู้สึกเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทุกคนยึดถือ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงเวทนาเจตสิกเป็นเวทนาขันธ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลประการสำคัญประการหนึ่ง มิฉะนั้นแล้ว คงจะไม่แยกเวทนาเจตสิก เป็นเวทนาขันธ

สำหรับการที่จะให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ที่เกิดขึ้นปรากฏได้ จะต้องอาศัยการฟังเรื่องของสภาพธรรมนั้นให้ละเอียดยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นก็พิจารณาพิสูจน์ธรรมที่มีจริงในชีวิตประจำวันด้วย ซึ่งก็ควรที่จะได้ทราบว่า สำหรับเวทนาเจตสิกซึ่งเป็นธรรมที่รู้สึกในอารมณ์นั้น มี ๔ ขาติ เช่นเดียวกับจิต คือ เวทนาที่เป็นกุศลก็มี ที่เป็นอกุศลก็มี ที่เป็นวิบากก็มี ที่เป็นกิริยาก็มี

เวทนาเป็นสภาพธรรมที่เป็นสังขารธรรม เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เวทนาที่เป็นวิบากย่อมเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย สำหรับเวทนาที่ไม่ใช่วิบาก เช่น กุศล อกุศล และกิริยานั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย แต่ก็ต้องเกิดเพราะปัจจัยอื่น เช่น ถ้าเป็นความรู้สึกที่ยินดี พอใจ ความรู้สึกในขณะนั้นย่อมเป็นโสมนัสเวทนา หรืออุเบกขาเวทนา จะเป็นโทมนัสเวทนาไม่ได้

นี่เป็นเหตุที่สภาพธรรมทั้งหลายซึ่งเป็นอนัตตา ย่อมเกิดร่วมกันตามเหตุตามปัจจัย

สำหรับในเวทนา ๕ คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ ซึ่งเป็นสภาพที่เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่ออารมณ์กระทบสัมผัสผิวกาย ไม่เกี่ยวกับความดีใจหรือเสียใจ แต่

เป็นความรู้สึกในขณะที่กายวิญญูณเกิดขึ้นประจักษ์แจ้งในสิ่งที่กระทบสัมผัสกาย โดยรู้สึกเป็นสุขอย่างหนึ่ง หรือว่ารู้สึกเป็นทุกข์อย่างหนึ่ง

สำหรับสุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี เป็นเวทนาที่เป็นชาติวิบาก เป็นผลของกรรม ซึ่งจะต้องรู้ด้วยว่า การที่กรรมจะให้ผล ให้ผลโดยการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ได้ยินเสียงที่ปรากฏทางหู ได้กลิ่นสิ่งที่กระทบทางจมูก ลิ้มรสสิ่งที่กระทบสัมผัสลิ้น และรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย จิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นชาติวิบาก

เพราะฉะนั้น เวลาที่เห็น จักขุวิญญูณเป็นวิบากจิต ฉันทะ เวทนาที่เกิดพร้อมกับจักขุวิญญูณก็เป็นวิบากเจตสิก ฉันทะนั้น และเวทนาที่เกิดกับจักขุวิญญูณเป็นอุเบกขาเวทนา ไม่ใช่สุขเวทนา หรือทุกข์เวทนา

สำหรับเวทนาที่เป็นสุขเวทนาหรือทุกข์เวทนา เกิดเฉพาะเวลาที่อารมณ์กระทบสัมผัสกาย และกายวิญญูณซึ่งเป็นจิตดวงหนึ่งเกิดขึ้นรู้แจ้งอารมณ์ที่กระทบสัมผัส ถ้าอารมณ์ที่กระทบสัมผัสนั้นแข็งเกินไป ร้อนเกินไป เย็นเกินไป ขณะนั้นความรู้สึกเป็นทุกข์เกิดขึ้น ไม่มีใครสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขเวลาที่อนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่น่าพอใจเกิดขึ้นกระทบกับกายประสาทที่กาย

เวทนาซึ่งเป็นชาติวิบาก ย่อมเป็นไปตามกรรม แล้วแต่ว่ากายจะกระทบสัมผัสสิ่งที่เป็นอนิฏฐารมณ์ สุขเวทนาก็เกิด กายกระทบสัมผัสกับสิ่งที่เป็นอนิฏฐารมณ์ ทุกขเวทนาก็เกิด ซึ่งทุกท่านก็เคยมีทุกขเวทนา คงจะไม่มีใครบอกว่าไม่เคยรู้ลักษณะของทุกขเวทนาที่กาย เวลาที่ปวด เจ็บ เมื่อย เป็นไข้ ปวดศีรษะ ปวดท้อง ปวดฟัน ทั้งหมดที่ปรากฏที่กายเป็นทุกขเวทนา เป็นความรู้สึกเป็นทุกข์ เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น ทุกขเวทนาเป็นชาติวิบาก และไม่มีใครสามารถที่จะยับยั้งไม่ให้ทุกขเวทนาเกิด

ต้องแยกทางกายและทางใจ ถ้าเป็นเรื่องที่กระทบสัมผัสกาย เวทนาจะเป็นสุขเวทนา ๑ หรือทุกข์เวทนา ๑ ซึ่งเป็นชาติวิบาก เป็นผลของอดีตกรรม

แต่เวลาที่รู้สึกเดือดร้อนใจ เป็นห่วงกังวล ไม่สบายใจ แม้กายไม่เดือดร้อน ไม่เป็นอะไร ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นทุกข์ ในขณะที่นั้นไม่ใช่ผลของอดีตกรรม แต่ว่าเป็นการสะสมของอกุศลธรรม ซึ่งสะสมทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่พอใจ ไม่เข้มข้นเกิดขึ้น

สำหรับเวทนาอื่น เช่น โสมนัสเวทณาก็ดี หรืออุเบกขาเวทณาก็ดี เป็นกุศลก็ได้ เป็นอกุศลก็ได้ เป็นวิบากก็ได้ เป็นกิริยาก็ได้ นี่เป็นความต่างกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสภาพธรรมทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

เคยระลึกถึงลักษณะของเวทนาบ้างหรือยัง เวทณากำลังเกิดขึ้น กำลังดับไป บางท่านอาจจะระลึกถึงลักษณะของรูปที่กำลังปรากฏทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย บางท่านอาจจะนึกถึงลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก แต่นั่นไม่พอ อย่าลืมว่า สติจะต้องระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงที่กำลังปรากฏทั้ง ๕ ขันธ์ คือ ทั้งสภาพธรรมที่เป็นรูปขันธ์ สภาพธรรมที่เป็นเวทนาขันธ์ สภาพธรรมที่เป็นสัญญาขันธ์ สภาพธรรมที่เป็นสังขารขันธ์ และสภาพธรรมที่เป็นวิญญาณขันธ์

ถ้าสติยังไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมเหล่านี้จริง ๆ ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้ เพราะฉะนั้น กิเลสไม่ใช่สิ่งที่จะดับได้โดยความรู้ไม่เกิดขึ้น หรือโดยสติไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจนทั่วจริง ๆ

เวลาที่กำลังหลับ มีความรู้สึกไหม ธรรมเป็นเรื่องน่าคิด น่าพิจารณา ไม่ว่าจะได้ฟังเรื่องของเวทนาซึ่งเป็นความรู้สึก ยิ่งคิด ยิ่งพิจารณา ก็ยิ่งทำให้ธรรมแจ่มแจ้งชัดเจนขึ้น เพราะฉะนั้น ก็น่าที่จะคิด น่าที่จะพิจารณาว่า ในขณะที่กำลังหลับมีความรู้สึกไหม

ต้องคิดดี ๆ เพราะสภาพธรรมมีปัจจัยก็เกิดขึ้นและดับไป ไม่ใช่มีแต่จักขุวิญญาณที่เห็น หรือโสตวิญญาณที่ได้ยิน ฆานวิญญาณที่ได้กลิ่น ชิวหาวิญญาณที่ลิ้มรส กายวิญญาณที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือมโนวิญญาณที่กำลังคิดนึก ไม่ใช่มีแต่เพียงเท่านั้น เพราะแม้ในขณะที่นอนหลับสนิทไม่รู้อารมณ์ของโลกนี้เลย ไม่ว่าจะ

ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจก็ได้คิดนึก ไม่ได้ฝัน แต่เมื่อยังไม่ใช่ผู้ที่สิ้นชีวิตหรือผู้ที่ตายไปแล้ว ก็ย่อมจะต้องมีจิตเกิดดับเป็น ภาวังคจิต ดำรงภพชาติความเป็นบุคคลนั้นจนกว่าจะตื่นขึ้น และก็มีการเห็นโลกนี้ใหม่ และเมื่อถึงเวลาก็หลับไปอีก ไม่รู้ในโลกนี้สักอย่างเดียว ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่เคยเห็น ที่เคยได้ยิน ที่เคยชอบ ที่เคยคิดถึง ที่เคยนึกถึง ในขณะที่นอนหลับสนิทไม่มีอารมณ์ใด ๆ ปรากฏเลย แต่จิตก็เกิดขึ้นและดับไป นามขันธ์ทั้ง ๕ คือ จิตและเจตสิกต้องเกิดร่วมกัน

เพราะฉะนั้น เวลานอนหลับสนิท จิตเป็นชาติวิบาก เป็นผลของอดีตกรรม ซึ่งทำให้คนนั้นยังไม่ตาย จึงเพียงหลับ ดำรงภพชาติอยู่ และเมื่อจิตเกิดขึ้นก็ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย และเวทนาเจตสิกนั้นเกิดกับจิตทุกดวง แต่เมื่อจิตเป็นชาติวิบาก เป็นผลของอดีตกรรม เวทนาที่เกิดพร้อมกับภวังคจิตซึ่งเป็นวิบากจิตนั้นก็เกิดร่วมด้วย และรู้อารมณ์เดียวกัน คือ ไม่ใช่อารมณ์ของโลกนี้ จึงไม่ใช่ในขณะที่ตื่น แต่ว่า เวทนามี ถ้าจิตเกิด เวทนาเจตสิกก็ต้องเกิดร่วมด้วย มีความรู้สึกในอารมณ์ ซึ่งไม่ใช่ อารมณ์ของโลกนี้ เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่การรู้สึกตัวเหมือนอย่างทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน แต่ว่าเวทนาเจตสิกนั้นต้องเกิดขึ้นพร้อมกับจิตและดับพร้อมกับจิต

เพราะฉะนั้น ไม่มีใครสามารถที่จะรู้ลักษณะของเวทนาเจตสิกซึ่งเกิดในขณะที่กำลังหลับได้ แต่ก็ไม่ต้องเป็นห่วงกังวล ในขณะที่หลับ แต่เมื่อตื่นขึ้น ก็น่าที่จะคิดอีกว่า อะไรตื่น ตอนหลับก็น่าคิดว่า อะไรหลับ รูปไม่ใช่สภาพรู้ แต่นามธรรมเป็นสภาพรู้ เมื่อไม่รู้อารมณ์ที่ปรากฏในโลกนี้จึงชื่อว่า หลับ เพราะยังไม่ตาย เพราะฉะนั้น เวลาที่ตื่น อะไรตื่น

จิต เจตสิกเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ รู้อารมณ์ของโลกนี้ขณะใด ก็เป็นการตื่นขึ้นขณะนั้น แต่ก็น่าที่จะพิจารณาให้ละเอียดขึ้นไปอีกเพื่อประโยชน์แก่การเจริญสติปัฏฐาน และการหลุดถึงธรรมก็เพื่อจุดประสงค์เดียว คือ เพื่อเกื้อกูลให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งเป็นวิริยารัมภภา คือ เป็นคำพูดที่อุปการะเกื้อกูลให้เกิดวิริยะที่จะระลึกรู้ลักษณะ

ของสภาพธรรมที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้คิดว่า ขณะที่ตื่น คือ จิตและเจตสิกเกิดขึ้นรู้อารมณ์ของโลกนี้ตามที่เข้าใจกัน อะไรตื่น

ธรรมมีหลายอย่าง มีจิตหลายชนิด มีเจตสิกที่เกิดพร้อมกับจิตตื่นขึ้น วิบากจิตเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ได้ยินเสียงที่ปรากฏทางหู ได้กลิ่นที่ปรากฏทางจมูก รู้รสที่ปรากฏทางลิ้น รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ซึ่งยับยั้งไม่ได้เลย วิบากจิตเป็นผลของกรรมเกิดขึ้น จะหลับอยู่ตลอดไปได้ไหม ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้เลย กรรมไม่ได้ทำเพียงให้เกิดขึ้นและหลับไปจนกระทั่งตาย แต่ว่ามีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย เพื่อที่จะให้จิตเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่ดี เป็นผลของกุศลกรรม สิ่งที่ไม่น่าพอใจ เป็นผลของอกุศลกรรม มีหูเพื่อที่จะให้วิบากจิตเกิดขึ้นได้ยินเสียงที่ดี เป็นผลของกุศลกรรม ได้ยินเสียงที่ไม่ดี เป็นผลของอกุศลกรรม

เพราะฉะนั้น วิบากจิตเกิดขึ้น ตื่นขึ้น รู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย นอกจากนั้นก็มีอะไรอีกไหมที่ตื่นขึ้น ชีวิตประจำวัน เรียนเรื่องจิตกับเจตสิก ก็จะต้องรู้ว่าเมื่อตื่นแล้ว นอกจากวิบากจิตเกิดขึ้น เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสแล้ว อะไรตื่นอีก อะไรตื่นบ่อย อกุศล หรือกิเลส เริ่มต้น หลับอยู่ดี ๆ มีอนุสัยกิเลส แต่ว่ากิเลสในขณะนั้นไม่ได้เกิดขึ้นกระทำกิจยินดียินร้ายเพราะยังไม่มีการเห็น การได้ยินอารมณ์ของโลกนี้ ยังหลับสนิทอยู่ กิเลสก็หลับ แต่เวลาตื่นขึ้นขอให้ทราบว่า กิเลสตื่นทันที หลังจากที่มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ดีไหม

จำแนกจิตโดยภูมิ ๔ คือ เป็นกามาวจรภูมิ เป็นรูปาวจรภูมิ เป็นอรูปาวจรภูมิ เป็นโลกุตตรภูมิ ประณีตขึ้นตามลำดับ แต่สำหรับจิตของคนส่วนมากเป็นไปในกามภูมิ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เป็นภูมิที่ต่ำ ขั้นต่ำที่สุดของระดับของจิต นอกจากจะเป็นภูมิที่ต่ำที่สุดแล้ว โดยชาติ ยังเป็นชาติที่เลวอีก คือ เป็นอกุศล ที่ตื่นขึ้นเป็นประจำเวลาที่กุศลจิตไม่เกิด

เมื่อมีการเห็น ยินดีพอใจในสิ่งที่เห็น เมื่อมีการได้ยิน ก็ปกติ ยินดีพอใจในเสียงที่ได้ยิน ซึ่งส่วนใหญ่โสมมจิตเกิดบ่อยกว่าโทสมมจิตที่เป็นสภาพที่ไม่แช่มชื่น เป็นสภาพที่หยาบกระด้าง

ถ้าเป็นกุศลขั้นกามาวจรภูมิ กามาวจรจิต ก็เป็นจิตที่ดี แต่ถ้าเป็นกุศลที่เป็นขั้นรูปาวจรจิตก็เป็นจิตที่ดีกว่า และถ้าเป็นจิตที่เป็นขั้นโลกุตตระก็เป็นจิตที่ดีที่สุด

ในวันหนึ่ง ๆ ทุกท่านมีจิตเจตสิกเกิดดับ เมื่อตื่นขึ้นก็มีจิตที่เป็นขั้นกาม เป็นไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และก็ขั้นเลว คือ เป็นอกุศล

ต้องยอมรับตามความเป็นจริง ถ้าไม่รู้อย่างนี้ จะอบรมเจริญกุศลให้พ้นจากสภาพของจิตขั้นเลวไม่ได้ คือ ยังคงเป็นอกุศลจิตอยู่มาก และยังมีความยินดีพอใจในอกุศลนั้น ๆ ด้วย 'ไม่เห็นว่าเป็นโทษ'

๑๐๐๘

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบว่า ที่ตื่นขึ้นมา ส่วนใหญ่กิเลสตื่นทั้งนั้น ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แล้วแต่ว่ากิเลสของใครจะวุ่นวายสักแค่ไหน จะทำให้เกิดความเดือดร้อนใจและกายสักแค่ไหน แต่ว่าเมื่อทราบอย่างนี้แล้ว ก็ยังจะมีการชวนชวายที่จะอบรมเจริญกุศลให้เกิด เพราะรู้ว่าเป็นผู้มีอกุศลมาก ไม่ว่าจะเป็น โดยขั้นของทาน ขั้นของศีล ขั้นความสงบของจิต หรือว่าขั้นที่เป็นสติปัฏฐานระลึกรู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

มีใครที่ยังไม่เห็นคุณของกุศล หรือว่าการอบรมเจริญสติปัฏฐานใหม่ว่า สามารถทำให้ละคลายอกุศลให้น้อยลงจนกระทั่งสามารถที่จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท นี่คือการรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นสุขเวทนา หรือโสมนัสเวทนา หรืออุเบกขาเวทนา ก็เป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจได้ ถ้าไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมทั้งหลาย ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่มีอำนาจยับยั้ง หรือดับ อกุศลได้ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่ามีอกุศลมาก มีกิเลสมาก ก็ยังไม่สามารถที่จะมีตัวตนที่ดับกิเลส และอกุศลเหล่านั้น นอกจากปัญญาที่ค่อย ๆ อบรมเจริญขึ้นจนกระทั่งสามารถที่จะรู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนก่อน จึงจะละคลายโลภะ โทสะ โมหะลงได้ แต่ไม่ใช่ว่า ใครจะสามารถละโลภะได้ก่อน และจึงจะอบรมเจริญ ปัญญาที่จะเป็นพระโสดาบันในภายหลัง

ถึงแม้ว่าโลภะจะเกิดขึ้น ก็เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ซึ่งปัญญาจะต้องระลึกรู้ลักษณะ ของสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริงว่า ลักษณะนั้นเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดดับ

สำหรับเวทนา ๕ สุขเวทนาเกิดกับกายวิญญาณ ๑ ดวง ทุกขเวทนาเกิดกับ กายวิญญาณ ๑ ดวง โทมนัสเวทนาเกิดกับโทสมูลจิต ๒ ดวง โสมนัสเวทนาและ

อุเบกขาเวทนาก็คือจิตที่เป็นกุศลก็ได้ อกุศลก็ได้ วิบากก็ได้ กิริยาก็ได้ แต่สำหรับ โทมนัสเวทนานั้นจะเกิดกับจิตที่เป็นกุศล หรือวิบาก หรือกิริยาไม่ได้ โทมนัสเวทนาจะเกิดได้เฉพาะกับจิตที่เป็นอกุศล คือ โทสมูลจิต เพียง ๒ ดวงเท่านั้น

ถ้าไม่รู้อย่างนี้ บางท่านอาจจะคิดว่า อกุศลเป็นกุศล เช่น เวลาที่เกิดความรู้สึกสงสาร เวลาที่เห็นบุคคลอื่นประสบกับความทุกข์ยากเดือดร้อน ใครที่จะช่วยเหลือให้บุคคลนั้นพ้นจากความทุกข์ยาก ในขณะที่จิตประกอบด้วยความกรุณา สภาพธรรมที่เป็นกรุณาเจตสิก ขณะนั้นเป็นกุศลจิต แต่ต้องระวัง จะต้องรู้ลักษณะของเวทนาในขณะนั้นว่า เป็นความไม่แสบร้อนหรือเปล่า ถ้าขณะนั้นประกอบด้วยความรู้สึกโทมนัส เสียใจ ไม่แสบร้อน ในขณะนั้นเป็นอกุศลจิต

ถ้ารู้อย่างนี้ ก็จะละคลายความรู้สึกที่เสียใจ โทมนัส หรือไม่แสบร้อน และสามารถที่จะช่วยเหลือบุคคลอื่นให้พ้นจากความทุกข์ยากด้วยจิตที่ไม่ได้โทมนัส ไม่ได้เสียใจ หรือว่าไม่แสบร้อน แต่ต้องรู้ว่าเป็นอกุศล จึงจะละได้ จึงจะคลายได้ เพราะโดยมากบางท่านเข้าใจว่า ถ้าเห็นคนอื่นเป็นทุกข์เดือดร้อน ก็จะต้องพลอยเศร้าโศก เสียใจเป็นทุกข์กับบุคคลนั้นด้วย แต่ว่าตามความเป็นจริงแล้ว ความรู้สึกเสียใจ ความโทมนัส เป็นอกุศล ไม่ใช่กุศล

เพราะฉะนั้น เวลาที่เห็นบุคคลอื่นเดือดร้อน ก็พอที่จะระลึกถึงสภาพเวทนา ความรู้สึกของท่านได้ว่า ขณะนั้นเป็นความรู้สึกประเภทใด ถ้าเป็นความรู้สึกโทมนัส ทราบได้ทันทีว่าเป็นอกุศล ซึ่งไม่ควรจะให้เกิดขึ้น สามารถที่จะช่วยบุคคลอื่นได้โดยไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นทุกข์ โทมนัส หรือว่าเดือดร้อนใจ

ผู้ฟัง ขณะที่เห็นคนเจ็บปวด ได้รับความลำบาก เกิดความสงสาร รู้สึกว่าความเจ็บปวดนี้จะทรมานขนาดไหน เห็นครั้งแรกก็รู้สึกว่า จะต้องเป็นโทษมากกว่า

ส. แล้วแต่การสะสม บางคนอาจจะเกิดความรู้สึกไม่แสบร้อนพลอยเศร้าโศกเสียใจไปด้วย แต่ว่าไม่จำเป็นต้องเป็นอย่างนั้น เคยสังเกตตัวเองใหม่ว่าเป็นอย่างนั้น หรือไม่

ผู้ฟัง ถ้าหากว่าไม่ได้เจริญสติปัฏฐานในชีวิตประจำวันจริง ๆ และไม่ละเอียดกับอารมณ์ที่ปรากฏ ก็ไม่สามารถรู้ได้ว่า ขณะที่เราเห็นลูกของเราเจ็บไข้ได้ป่วยหรือได้รับสิ่งที่ยินดีพอใจ กับขณะที่ได้รับฟังหรือได้เห็นบุคคลอื่น ความรู้สึกนั้นจะแตกต่างกันมาก คือ ถ้าหากว่าเรามีความยึดถือผูกพันต่อบุคคลนั้น ก็รู้สึกถึงความเผ็ดร้อนหรือความเจ็บปวดเหมือนกับว่าเกิดขึ้นกับตัวเอง ดังนั้น ทุกขเวทนาปรากฏ แต่ถ้าเป็นคนอื่นที่เราไม่ได้ยึดถือ ไม่ใช่เป็นลูกหลาน หรือไม่ใช่ผู้ใกล้ชิด มิตรสหาย ถ้าหากเราเห็นแล้ว บางครั้งเราก็มีความเมตตา แต่ที่ไม่ประกอบด้วยโทมนัส ถ้าไม่เจริญสติก็ไม่เห็นจริง ๆ ว่า จิตนั้นแตกต่างกันจริง ๆ แม้กระทั่งว่า ไฟไหม้บ้านของบุคคลอื่นที่ไม่ใช่วงศ์ญาติญาติ เราก็มีความเมตตาด้วยความบริสุทธิ์ใจ และหลังจากนั้นก็ลืมเพราะความยึดถือผูกพันไม่มี แต่ถ้าเป็นกับบุคคลที่เรายึดถือ เราชักมาก ความทุกข์นั้นก็แผดเผาไหม้ เป็นอกุศลไปเลย ไม่บริสุทธิ์ เมตตาก็ไม่บริสุทธิ์ สลับกับโทมนัสซึ่งเป็นอกุศลจิตเกิดขึ้น อย่างที่อาจารย์กล่าว

สุ. ก็ไม่ได้หมายความว่า ทุกคนจะหมดโทมนัส แต่ควรที่จะได้พิจารณาว่าเวลาที่สภาพความรู้สึกเช่นนั้นเกิดขึ้นแล้ว เป็นอกุศล เพื่อที่จะได้เตือนตัวเองให้รู้ว่าขณะใดที่เป็นกุศล และขณะใดที่เป็นอกุศล และก็เห็นโทษของอกุศล เพื่อที่จะได้มีกุศลมากขึ้น โดยที่อย่าได้พลอยเป็นทุกข์เศร้าโศกเสียใจไปด้วย เพราะว่าขณะนั้นไม่ได้มีประโยชน์อะไรเลย แต่ถ้ากุศลสามารถเกิดได้โดยที่ไม่มีความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจก็ย่อมจะดีกว่า แต่ไม่ใช่ว่าห้าม เพียงแต่ว่าสภาพธรรมใดเกิดขึ้นในขณะไหน สติก็ระลึกไว้ในขณะนั้นตามความเป็นจริง พร้อมกับความเข้าใจถูกต้องว่า กุศลเป็นกุศล และอกุศลเป็นอกุศล

ผู้ฟัง อย่างเรื่องมฤตดาจิต มีอยู่ครั้งหนึ่ง เป็นคนที่ไม่รู้จักกัน เขาได้เลื่อนตำแหน่ง พอดิฉันได้ยินเข้า ดิฉันก็พลอยอนุโมทนาด้วย ดีใจด้วย เพราะเป็นผู้นำประเทศ หลังจากนั้น ๒ วัน มีการตั้งรัฐมนตรี บังเอิญเป็นคนใกล้ชิด ดิฉันก็มีความยินดีอีก แต่ปรากฏว่าสติเกิด เห็นสภาพของจิตของตัวเอง ความยินดีที่เรียกว่าเป็นมฤตดาจิตนั้น ประกอบด้วยโสมนัสเวทนา แทนที่จะมีความยินดีสลับกับอุเบกขาเฉย ๆ

อย่างบุคคลแรก แต่เพราะเป็นผู้ที่เราคุ้นเคยใกล้ชิดจึงเกิดโสมนัสเวทนา ก็เป็นที่น่าอัศจรรย์ ถ้าไม่เจริญสติ จะไม่สามารถเห็นสภาพจิตที่ยึดถือความผูกพันอย่างนี้

ส. แสดงว่า เวทนาเป็นอนัตตา เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

ถ. ถ้าเราไปพบสิ่งที่น่ารักน่าพอใจ เราควรจะทำอย่างไร

ส. ควรได้ ควรเป็นกุศล แล้วแต่ว่ากุศลจะเกิดหรือไม่เกิด

ถ. เราดีใจก็เป็นโลภะ

ส. อนุมิทนาในสิ่งที่บุคคลนั้นได้รับ ซึ่งเป็นผลของอดีตกุศลกรรมของเขา ได้ไหม ใครก็ตามที่มีทุกอย่างที่น่าชื่นชมยินดี และเราก็นึกถึงเหตุ คือ บุญกุศลที่บุคคลนั้นได้กระทำมาดีแล้ว ก็อนุมิทนาในกุศลซึ่งเป็นเหตุให้ได้รับผลของบุญนั้น

ถ. เวทนาในพระสูตรหลาย ๆ สูตร โดยมากไปลงเอยที่ว่า เช่น ทางตาก็คือเป็นจักขุสัมผัสสชาเวทนา ที่เห็นแล้วดีใจ หรือเสียใจ หรือเฉย ๆ ทั้ง ๖ ทางก็อย่างนี้ใช่ไหม

ส. จักขุสัมผัสสชาเวทนา หมายถึงเวทนาเจตสิกที่เกิดกับจักขุวิญญาณดวงเดียว

ถ. ข้อความภาษาไทยต่อไป ที่ว่า เห็นแล้วดีใจ เสียใจ เฉย ๆ

ส. นั้นหลังจากเห็น

ถ. ที่ว่า เวลาเห็นแล้ว เวทนาจะต้องเป็นอุเบกขาเวทนา เรามีโอกาสจะทราบไหม

ส. เวลาที่ความรู้สึกเฉย ๆ มีจริง กำลังเป็นความรู้สึกเฉย ๆ และสติระลึกอยู่ในลักษณะของความเฉย ๆ ซึ่งไม่ง่ายเลย ใช่ไหม เพราะว่าลักษณะของนามธรรมนี้ไม่ใช่รูปธรรม เป็นแต่เพียงสภาพรู้ หรือธาตุรู้ และสำหรับวิญญาณชั้นซึ่งเป็นจิตเป็นสภาพที่เป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้แจ้งลักษณะของอารมณ์แต่ละทาง เช่น สีสันฉวีฉะปรากฏทางตา สีมียากเหลือเกิน ไม่ว่าจะเป็นน้ำเน่าก็สีหนึ่ง น้ำขิงก็อาจจะอีกสีหนึ่ง หรือน้ำฝนก็อาจจะอีกสีหนึ่ง แต่ไม่ว่าจะเป็นสีน้ำชนิดใดก็ตาม ต่างกันเล็กน้อย หรือต่างกันมากอย่างไรก็ตาม จักขุวิญญาณเป็นสภาพที่รู้แจ้งใน

ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา ในขณะนั้นเป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ซึ่งเห็นจริง ๆ ในสิ่งที่ปรากฏ ยังไม่ได้นึกถึงรูปร่างสัณฐาน แต่เห็นทุกอย่าง ถ้าจะมีเพชรสักเม็ดหนึ่งตกลงไปในโคลนตมหรือว่าในแม่น้ำลำคลอง จักขุวิญญูญาณก็ยังเห็นสิ่งที่ปรากฏตามความเป็นจริง คือ สีที่ต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นสีอะไรทั้งหมด นอกจากเพชรแล้วก็อาจจะเป็นเครื่องประดับอย่างอื่น อัญมณีชนิดอื่น จักขุวิญญูญาณก็เห็นความต่างกันของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นที่ปรากฏ เพราะนามธรรมเป็นเพียงสภาพรู้ หรือธาตุรู้ แต่ไม่ใช่เพียงจิตเท่านั้นซึ่งเป็นสภาพรู้ หรือธาตุรู้ เจตสิกก็เป็นสภาพรู้อารมณ์ แต่ว่ามีลักษณะและกิจการงานต่างกับจิต เพราะจิตเป็นเพียงสภาพที่รู้แจ้งลักษณะของอารมณ์ที่ปรากฏแต่ละทาง ทางหู เสียงต่าง ๆ ชนิด จิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งเสียงต่าง ๆ ชนิด แต่ว่าเจตสิกอื่นรู้อารมณ์เดียวกับจิต พร้อมกับจิต แต่ไม่เป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้ เพราะเจตสิกแต่ละชนิดก็มีลักษณะต่างกัน มีกิจการงานต่างกัน

เวทนาเจตสิกไม่ใช่จิตซึ่งรู้แจ้งในอารมณ์ต่าง ๆ ลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏ แต่ว่าเวทนาเจตสิกเป็นสภาพที่รู้สึกทันทีที่จิตรู้อารมณ์ เพราะฉะนั้น ก็จะต้องระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นความรู้สึก ถ้าไม่ใช่การอบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นชีวิตปกติประจำวัน ถ้าถามว่า รู้สึกอย่างไร ตอบกันได้ทุกคน ไข้ไหม เหนื่อย หรือว่าดีใจ หรือว่าหงุดหงิด ไม่แสบชื้น ไม่สบายใจ อาจจะบอกได้ว่า วันนี้ไม่สบายใจ บอกได้ทุกอย่าง ลักษณะสภาพของความรู้สึก แต่เวลาที่สติจะระลึกตรงลักษณะของความรู้สึก หาเจอไหม อยู่ที่ไหนความรู้สึก เพราะเป็นสภาพรู้ เป็นนามธรรมซึ่งเกิดพร้อมจิต จิตกำลังเห็นทางตา ความรู้สึกเกิดทันทีพร้อมกับจักขุวิญญูญาณที่เห็น

ในขณะที่โสตวิญญูญาณได้ยินเสียง ขณะนี้ที่เสียงปรากฏ มีสภาพที่ได้ยินเสียงที่ปรากฏ และมีความรู้สึกที่เกิดพร้อมกับสภาพที่ได้ยินเสียง เมื่อมีการกระทบสัมผัสอารมณ์และจะไม่ให้เกิดเวทนาหรือความรู้สึก ไม่ได้เลย ใครจะยับยั้งไม่ให้เวทนาเจตสิกเกิดก็ไม่ได้ เมื่อมีการกระทบสัมผัสกับอารมณ์ มีการรู้อารมณ์เกิดขึ้น เวทนาเจตสิกต้องเกิดขึ้น รู้สึกในอารมณ์ที่จิตกำลังรู้ทุกครั้ง

เพราะฉะนั้น เวลาที่สติจะระลึกถึงลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นความรู้สึก รู้ยาก ไซ้ใหม่ ไม่เหมือนกับเวลาที่ตอบง่าย ๆ ว่า เสียใจ ดีใจ หรือว่าเฉย ๆ เพราะเป็น นามธรรม

(มีเสียงดัง)

รู้สึกอย่างไร เมื่อครุ่นนี้ ต้องมีความรู้สึกแน่นอน ถ้าสติไม่ระลึกก็ไม่รู้ว่า ขณะนั้น รู้สึกอย่างไรทันทีที่ได้ยินและกักดับไป

เพราะฉะนั้น เรื่องของเวทนาเจตสิกซึ่งเป็นสัมปยุตตธรรมที่ทำให้จิตต่าง ๆ กัน ออกไป สามารถที่จะให้สติเริ่มระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นจิตบ้าง หรือว่าเป็น เวทนาเจตสิก เป็นความรู้สึกบ้าง จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งถ้าได้รู้เรื่องของสภาพธรรม เหล่านั้นเพิ่มขึ้นก็จะเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ไม่หลงลืม เวลาที่เฉย ๆ เวลาที่ดีใจ เวลาที่เป็นทุกข์ เวลาที่เป็นสุข หรือเวลาที่เสียใจ แทนที่จะยิ่งเสียใจมากขึ้น ก็เป็นสติที่ระลึก รู้ว่า ขณะนั้นเป็นเพียงความรู้สึกที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย นั่นเป็นคุณประโยชน์ของ สติปฏิฐานที่ทำให้ละคลายความทุกข์ แม้แต่ในขณะที่ยังรู้สึกไม่เข้มข้น

ขอกล่าวถึงอรรถ คือ ความหมาย ที่เป็นลักษณะของจิตประการที่ ๔ ซึ่งมี ข้อความว่า

อนึ่ง จิตแม้ทุกดวง ชื่อว่าจิต เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร โดย อำนาจแห่งสัมปยุตตธรรม

ซึ่งหมายถึงเจตสิกที่เกิดกับจิต ทำให้จิตต่างกันไป ตามที่ได้กล่าวถึงแล้ว โดยนัยของชาติ ๔ เป็นกุศล ๑ เป็นอกุศล ๑ เป็นวิบาก ๑ เป็นกิริยา ๑ และต่าง ออกไปโดยภูมิ ๔ คือ เป็นกามาวจรจิตประเภทหนึ่ง เป็นรูปาวจรจิตประเภทหนึ่ง เป็นอรูปาวจรจิตประเภทหนึ่ง เป็นโลกุตตรจิตประเภทหนึ่ง และสัมปยุตตธรรม ยังจำแนกให้จิตต่างกันไป โดยเวทนาเจตสิกซึ่งเกิดกับจิตทุกดวง ทำให้จิตประกอบด้วย สุขเวทนาบ้าง ทุกขเวทนาบ้าง อุเบกขาเวทนาบ้าง โสมนัสเวทนาบ้าง โทมนัสเวทนา บ้าง

ซึ่งก็ย่อมแสดงให้เห็นว่า จิตเกิดดับ จึงได้ต่างกันไป เพราะในขณะที่เป็น ทุกขเวทนา ย่อมเป็นสุขเวทนาไปด้วยไม่ได้ในขณะนั้น ทุกขเวทนาต้องดับก่อนจึงจะ

มีปัจจัยให้เวทนาอื่นเกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรจะยึดถือว่า เป็นจิตที่เกิดขึ้นแล้วไม่ดับ หรือว่าเป็นเรา เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เพราะว่าตามความเป็นจริงแล้ว จิตย่อมเกิดดับทุกขณะ

สำหรับสัมปยุตตธรรมที่จำแนกให้จิตต่างกันออกไป ประเภทต่อไป คือ โดยสัมปยุตต์และวิปยุตต์

เวลาที่ศึกษาเรื่องของจิต จะรู้ว่าจิตนั้นเป็นชาติอะไร กุศล หรืออกุศล หรือวิบาก หรือกิริยา จะรู้ว่าจิตนั้นเป็นภูมิอะไร เป็นกามาวจรจิต หรือรูปาวจรจิต หรืออรูปาวจรจิต หรือเป็นโลกุตตรจิต และจะรู้ว่า จิตนั้นเป็นเวทนาอะไร เวลาที่จิตประเภทนั้นเกิดขึ้น เวทนาที่เกิดขึ้นด้วยจะเป็นเวทนาอะไร เช่น เวลาที่อกุศลวิบากจิตเกิดขึ้นทางกาย เวทนาต้องเป็นทุกขเวทนา จะเป็นอุเบกขาเวทนา หรือโสมนัสเวทนา หรือสุขเวทนาไม่ได้ หรือเวลาที่อกุศลจิตประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้น เวทนา ความรู้สึกที่เกิดขึ้นร่วมด้วยจะต้องเป็นเวทนาอะไร เช่น เวลาที่จิตประกอบด้วยโทสะ สภาพที่หยาบกระด้าง ซึ่งทุกคนรู้จักในลักษณะที่เป็นความโกรธ เวลาที่จิตโกรธเกิดขึ้น ขณะนั้น เวทนาต้องเป็นโทมนัสเวทนา จะเป็นโสมนัสเวทนา หรือว่าอุเบกขาเวทนาไม่ได้

๑๐๐๙

สำหรับประการต่อไป คือ จิตจำแนกโดยสัมปยุตต์และวิปยุตต์

ท่านผู้ฟังได้ทราบความหมายของสัมปยุตตธรรม ซึ่งหมายความว่าถึงเจตสิกที่เกิดขึ้นกับจิตนัยหนึ่ง แต่เวลาที่กล่าวถึงจิตโดยประเภทต่าง ๆ จะมีจิตที่ต่างกันโดยเป็นสัมปยุตต์และวิปยุตต์ ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการ คือ

จิตที่ประกอบด้วยทวิฐิตี ความเห็นผิด เป็นทวิฐิตีสัมปยุตต์ เกิดกับโลภมูลจิตประเภทหนึ่ง แต่ถ้าโลภะนั้นเกิดขึ้นไม่ประกอบด้วยความเห็นผิดจะชื่อว่า ทวิฐิตี-วิปยุตต์ คือ ถ้าประกอบกับเจตสิกนั้น ชื่อว่าสัมปยุตต์ ถ้าไม่ประกอบด้วยเจตสิกนั้น ชื่อว่าวิปยุตต์ เช่น โลภมูลจิต มี ๘ ดวง ต่างกันโดยเป็นสัมปยุตต์ ๔ ดวง เป็นวิปยุตต์ ๔ ดวง คือ โลภมูลจิต ๔ ดวง ประกอบด้วยความเห็นผิด จึงเป็นทวิฐิตีสัมปยุตต์ ส่วนโลภมูลจิตอีก ๔ ดวง ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด จึงเป็นทวิฐิตีวิปยุตต์

คือ ถ้าไม่ประกอบด้วยเจตสิกนั้น ก็เป็นวิปยุตต์ ถ้าประกอบด้วยเจตสิกนั้น ก็เป็นสัมปยุตต์

ซึ่งโดยนัยของสัมปยุตต์และวิปยุตต์ มีอยู่ ๕ นัย คือ

เป็นทวิฐิตีสัมปยุตต์ หรือวิปยุตต์ เกิดกับโลภมูลจิต

เป็นปฏิฆสัมปยุตต์ คือ สภาพที่หยาบกระด้าง เป็นโทสะ เกิดกับโทสมูลจิตเท่านั้นไม่เกิดกับจิตอื่น

เป็นวิกิจจาสัมปยุตต์ เกิดกับโมหมูลจิต

เป็นอุทฺธัจจสัมปยุตต์ เกิดกับโมหมูลจิต

เป็นญาณสัมปยุตต์ หรือวิปยุตต์ เกิดกับกุศลจิตหรือโสภณจิต

เพราะฉะนั้น โดยนัยของสัมปยุตต์และวิปยุตต์ ๕ เป็นอกุศลสัมปยุตต์ ๔ คือ ทวิฏฐิตสัมปยุตต์ ๑ ปฏิฆสัมปยุตต์ ๑ วิจิกิจฉาสัมปยุตต์ สภาพที่สงสัย ไม่แน่ใจใน สภาพธรรม ๑ อุทัจจสัมปยุตต์ สภาพที่ไม่สงบ ๑

และเป็นญาณสัมปยุตต์ หรือวิปยุตต์อีก ๑ รวมเป็นสัมปยุตต์และวิปยุตต์ ๕ ความจริงยังไม่ถึง เพียงแต่แสดงให้เห็นว่า เมื่อศึกษาเรื่องจิตโดยละเอียดแล้ว ก็จะมีจิตที่จำแนกออกโดยนัยอะไรบ้าง เช่น โดยนัยของชาติ โดยนัยของภูมิ โดยนัยของเวทนา โดยนัยของสัมปยุตต์และวิปยุตต์

ถ. อาจารย์มีตัวอย่างบ้างไหมที่ว่า ขณะใดเป็นทวิฏฐิตสัมปยุตต์ และ ขณะใดเป็นทวิฏฐิตวิปยุตต์

ส. โลกมูลจิตทั้งหมดโดยจำนวนมี ๘ เป็นทวิฏฐิตสัมปยุตต์ ๔ เป็น ทวิฏฐิตวิปยุตต์ ๔ ซึ่งก่อนอื่นควรที่จะสงสัยว่า เจตสิกอื่น ๆ ก็เกิดกับโลกมูลจิต เหมือนกัน ทำไมจึงไม่ยกเจตสิกอื่น ๆ ขึ้นเป็นธรรมที่สัมปยุตต์หรือวิปยุตต์กับ โลกมูลจิต ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะว่าทวิฏฐิตที่เกิดร่วมกับโลกะ ทำให้เห็นความต่างกันของ โลกะที่มีอยู่ว่า โลกะที่ประกอบด้วยทวิฏฐิต คือ ความเห็นผิดก็มี และที่ไม่ประกอบด้วย ความเห็นผิดก็มี แต่ว่าจิตทุกดวงต้องเกิดกับผัสสเจตสิก เวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิก เป็นต้นอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น จะยกผัสสเจตสิกขึ้นมากล่าวก็ไม่มีประโยชน์อะไร เพราะผัสสเจตสิกย่อมเกิดกับจิตทุกดวง และยังมีโมหเจตสิก อุทัจจเจตสิก อหิริกเจตสิก อนินตตัปปเจตสิก ซึ่งเป็นอกุศลเจตสิกที่เกิดกับอกุศลจิตทุกดวงอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะ เป็นโลกมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือโมหมูลจิต ก็ย่อมมี โมหเจตสิก สภาพธรรมที่ไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ มือหิริกเจตสิก สภาพธรรมที่ไม่ ละอายในอกุศล มือโนตตัปปเจตสิก สภาพธรรมที่ไม่เกรง หรือไม่กลัว หรือไม่เห็น โทษของอกุศล และมีอุทัจจเจตสิกซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ไม่สงบ ไม่ให้จิตสงบใน อารมณ์ที่ปรากฏ อกุศลเจตสิกทั้ง ๔ ก็เกิดกับอกุศลจิตทุกดวง เพราะฉะนั้น ก็ไม่ ยกขึ้นมากล่าวที่จะทำให้เห็นว่า โลกมูลจิตนั้นต่างกันเป็น ๘ ประเภท เป็น ๘ ดวง

เพราะฉะนั้น จึงยกเฉพาะธรรมซึ่งทำให้เห็นความต่างกันของโลภมูลจิต ๘ ว่า ทวิภูตีสถิตบางคราวก็เกิดกับโลภมูลจิต บางคราวก็ไม่เกิดกับโลภมูลจิต แต่ทวิภูตีสถิต ซึ่งเป็นความเห็นผิดจะไม่เกิดกับจิตอื่นเลยนอกจากโลภมูลจิตเท่านั้น เพราะฉะนั้น สำหรับโลภมูลจิตจึงมี ๘ ดวง หรือว่า ๘ ประเภท โดยประกอบด้วยทวิภูตีสถิต ๔ ดวง และไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด ๔ ดวง ซึ่งนี่เป็นเหตุที่เป็นทวิภูตีสถิตสัมปยุตต์ และทวิภูตีสถิตวิปยุตต์

ซึ่งความเห็นผิดก็มีหลายระดับชั้น ตั้งแต่ความเห็นผิดอย่างมาก คือ คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงที่เห็นได้ชัด และความเห็นผิดซึ่งละเอียด

เช่น ความเห็นผิดว่ากรรมไม่มี ผลของกรรมไม่มี นั่นเป็นความเห็นผิดขั้นหยาบ ซึ่งรู้ได้ว่าไม่ใช่เหตุผลเลย เพราะเมื่อมีเหตุก็ต้องมีผล หรือผลที่จะเกิดขึ้นได้ก็ย่อมมาจากเหตุ ถ้าไม่มีเหตุแล้วผลก็ย่อมเกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อมีกรรมก็ย่อมเป็นเหตุให้ วิบากเกิดขึ้น หรือว่าวิบากที่กำลังเกิดในขณะนี้ก็ย่อมเป็นผลของกรรมในอดีต เป็นปัจจัยให้เกิดขึ้น แต่ถ้าใครมีความเห็นผิดคลาดเคลื่อนว่า กรรมไม่มี ผลของกรรม ไม่มี อย่างนั้นจะชื่อว่าความเห็นถูกไม่ได้ เพราะฉะนั้น ผู้ใดก็ตามที่มีความเห็นอย่าง นั้น มีความเชื่ออย่างนั้น ขณะนั้นเป็นความเห็นผิด ซึ่งขณะใดที่ความเห็นผิดเกิดขึ้น จิตในขณะนั้นเป็นโลภมูลจิต ยินดีในความเห็นผิดนั้น พอใจยึดมั่นในความเห็นผิดนั้น เพราะฉะนั้น ทวิภูตีสถิตจะเกิดกับจิตอื่นไม่ได้นอกจากโลภมูลจิต

และสำหรับตัวอย่างที่ว่า ขณะไหนที่เห็นผิด เวลาที่เกิดความคิด ความเห็นเช่นนั้นขณะใด ขณะนั้นก็เกิดกับโลภมูลจิตทวิภูตีสถิตสัมปยุตต์

เคยคุยกับเพื่อนฝูงบ้างไหมว่า ตายแล้วเกิดใหม่ ทำดีได้ดีหรือเปล่า หรือว่า ทำชั่วต่างหากได้ดี นั่นละเป็นความเห็นผิด ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดกาย คือ ความ ประพฤติที่ผิด หรือว่าจา คำพูดที่ผิด ถ้าความเห็นผิดในขณะนั้นไม่เกิดขึ้น จะไม่เป็น ปัจจัยให้มีคำพูดอย่างนั้นได้ หรือจะไม่ทำให้เกิดความคิดความเห็นอย่างนั้นได้

เพราะฉะนั้น ในโลภมูลจิต ๘ เป็นทวิภูตีสถิตสัมปยุตต์ ๔ และเป็นทวิภูตีสถิต- วิปยุตต์ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด ๔ แต่ทำอย่างไรจึงจะรู้ว่า ขณะไหนเป็น

ทวิปิยัตตัง ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด และขณะไหนเป็นทวิปิยัตตัง
ประกอบด้วยความเห็นผิด

ทุกท่านก็ทราบ ว่า นอกจากความเห็นผิดที่คลาดเคลื่อนจากสภาพธรรมตาม
ความเป็นจริงที่เห็นได้ชัด ยังมีความเห็นผิดซึ่งมีอยู่เป็นประจำตราบใดที่บุคคลนั้นยัง
ไม่ได้เป็นพระโสดาบันบุคคล คือ มีการยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏว่า เป็นสัตว์
เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นสักกายทิฐิ หรือเป็นอัตตาทิฐิ คือ ความเห็นผิดว่า
สภาพธรรมที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมนั้นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน
เพราะฉะนั้น ทุกท่านก็กลัวใช่ไหมว่า ขณะนี้ที่กำลังเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด และไม่ได้รู้
ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นตามความเป็นจริง จะเป็นโลกมุลจิตทวิปิยัตตัง
สัมปิยัตตังหรือเปล่า เคยคิดอย่างนี้บ้างไหม

โลภะเป็นสภาพธรรมที่ยินดี พอใจ ติดข้องในอารมณ์ที่ปรากฏ อย่างลืม ขณะ
ใดที่มีความยินดี พอใจ ติดข้องในอารมณ์ที่ปรากฏ ในขณะนั้นเป็นลักษณะของโลภะ
ไม่ใช่ลักษณะของทิฐิ ถ้าเป็นลักษณะของทิฐิแล้ว เป็นสภาพที่เห็นผิด ยึดถือใน
ความเห็นที่ผิด ขณะนั้นเป็นทวิปิยัตตัง

เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ฟังตื่นขึ้นมา และเห็นสิ่งที่พอใจ หรือเกิดคิดนึกถึงความ
ต้องการเรื่องหนึ่งเรื่องใดวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น ในขณะนั้นเป็นอะไร ลองคิดดู จะ
เป็นทวิปิยัตตัง หรือทวิปิยัตตัง

ต้องเป็นทวิปิยัตตัง เพราะว่าในขณะนั้นไม่ได้มีความยึดถือหรือว่ายึดมั่น
ความเห็นใด ๆ เป็นแต่เพียงโลภะ ความติดข้อง ความพอใจในสิ่งที่กำลังเป็นอารมณ์
อยู่ในขณะนั้น เพราะฉะนั้น ก็ยังดี ใช่ไหม ที่มีโลกมุลจิตทวิปิยัตตัง มิฉะนั้น
แล้วก็มีแต่โลกมุลจิตทวิปิยัตตัง ซึ่งความเห็นผิดนี้เป็นอันตรายอย่างยิ่ง
เพราะทำให้หลงผิด ไม่สามารถที่จะหันกลับมาสู่ข้อประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง

๓. ในชีวิตประจำวัน ขณะที่สติไม่เกิด มองเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสัตว์
บุคคล ตัวตน เป็นสิ่งของอะไรอย่างนี้ จะเป็นความเห็นผิดที่เป็นทวิปิยัตตังไหม

ส. ถ้าความเห็นผิเกิดขึ้นในขณะนั้นว่า นี่เป็นสัตว์ เป็นบุคคลแน่นอน ใครจะบอกว่า ไม่ใช่ นี่เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นรูปธรรม ไม่ใช่สภาพรู้ ก็ไม่ยอม ยังยึดถือว่าต้องมีสัตว์ มีบุคคล ขณะที่มีความยึดถือ มีความเห็นอย่างนั้น เป็นมิจฉาทิฐิ เป็นความเห็นผิด แต่เวลาปกติธรรมดา มีความพอใจในรสอาหาร เวลารับประทานอาหาร ไม่ได้มีความคิดเรื่องนี้เลย เป็นแต่ลักษณะของความยินดีพอใจที่เกิดขึ้นในรสที่กำลังลิ้ม เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นเป็นโลกทิฐิจิตวิปยุตต์ มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีการแยกพระโสดาบันกับปุถุชนได้เลย เพราะพระโสดาบันบุคคลเป็นผู้ที่ดับมิจฉาทิฐิทั้งหมดไม่เกิดอีกเลย ไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดความเห็นผิดใด ๆ ทั้งสิ้น แต่พระโสดาบันบุคคลยังมีโลกมูลจิตทิฐิจิตวิปยุตต์ ยังมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตวิปยุตต์ แต่ไม่มีความเห็นผิด

ถ. อย่างในขณะนี้ สภาพที่ปรากฏทางตาก็เห็นว่า เป็นสิ่งของ เป็นเก้าอี้ เพราะวาสติไม่เกิด แต่อาจารย์บอกว่า เป็นเพียงสภาพของรูปธรรมไม่ใช่เก้าอี้ ก็เชื่อ แต่ว่าจริง ๆ แล้วไม่ได้ประจักษ์แจ้งว่า นี่เป็นเพียงรูปธรรม คือ ยังเห็นว่าเป็นเก้าอี้ อย่างนี้จะเป็นทิฐิจิตสัมปยุตต์หรือเปล่า

ส. เพราะฉะนั้น ยังมีอนุสัยกิเลส คือ กิเลสที่ยังไม่ได้ดับ ยังมีสักกายทิฐิ ที่เป็นอนุสัยกิเลสที่ยังไม่ได้ดับ ความหมายของอนุสัยกิเลส คือ กิเลสที่ยังไม่ได้ดับ ยังมีอยู่ ไม่ได้หมายความว่า ดับหมดแล้ว แต่ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นในขณะนั้น

อย่างเวลาตื่นนอนหลับสนิท ผู้ที่ไม่ใช่พระโสดาบันบุคคลมีทิฐิฐานุสัย คือ ความเห็นผิดอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในจิต ซึ่งยังไม่ได้เกิดขึ้นกระทำกิจการงาน แต่ว่ายังไม่ได้ดับไป เพราะฉะนั้น เมื่อมีปัจจัยที่จะให้ทิฐิเจตสิก ความเห็นผิเกิดขึ้นเมื่อไร ก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น

เวลาที่เห็นและรู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร ขณะนั้นไม่ใช่มิจฉาทิฐิก็ได้ ไม่ใช่สักกายทิฐิก็ได้ เพราะแม้พระอรหันต์เห็น ก็ยังรู้ในรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏ มิฉะนั้นแล้วพระอรหันต์ก็ต้องมีสักกายทิฐิอยู่ ใช่ไหม แม้แต่พระโสดาบันบุคคลดับมิจฉาทิฐิทั้งหมดทุกประเภทไม่เกิดอีกเลย แต่เมื่อพระโสดาบันบุคคลเห็น ดับไปแล้ว

ก็มีการตรีนึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏ ไม่มีการไปยับยั้งว่า ไม่ให้นึกถึง เพราะนี่เป็นจิตตินิยาม เป็นธรรมเนียมของจิต ซึ่งการรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดจะต้องรู้ ทั้ง ๒ ทวาร คือ เมื่อรู้สี รูปอารมณ์ทางจักขุทวารดับไปแล้ว ทางมโนทวารจะเกิดขึ้นรับรู้ สิ้นสุดต่อ เวลาที่ได้ยินเสียงทางโสตทวารวิจิตรดับไปหมดแล้ว ภาวังคจิตเกิดดับไปแล้ว มโนทวารวิจิตรจะรู้เสียงนั้นต่อ ไม่ว่าอารมณ์ใด ๆ ก็ตามที่ปรากฏ ชวนวิจิตรจะเกิดขึ้น รู้อารมณ์ทั้ง ๒ ทวาร คือ ทางทวารหนึ่งทวารใดในปัญจทวาร และทางมโนทวาร หลังจากภาวังคจิตที่เกิดดับไปแล้ว

เพราะฉะนั้น สักกายทิฏฐิเป็นความเห็นผิด แต่ไม่ใช่เป็นการตรีนึกถึงรูปร่าง สัณฐานและรูปร่างสิ่งที่ปรากฏเป็นอะไร

ถ. หมายความว่า ขณะที่ตรีนึกถึงรูปร่างสัณฐาน ไม่จำเป็นต้องเป็น มิจชาทิฏฐิเสมอไป

ส. ไม่ใช่สักกายทิฏฐิเสมอไป เป็นวิถิจิต เป็นธรรมเนียมของจิตที่จะเกิดสืบ ต่อกัน

ถ. ถึงแม้ว่าสติไม่เกิด

ส. เวลานั้นไม่มีความเห็นใด ๆ ไม่มีการยึดถือ ยึดมั่นในสักกายะว่า เป็นเรา หรือเป็นตัวตน เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ ไม่เกิด ไม่ดับ หรืออะไรอย่างนั้น

ถ. มิจชาทิฏฐิกับสักกายทิฏฐิต่างกันอย่างไร

ส. ต่างกันที่ว่า สักกายทิฏฐิเป็นความเห็นผิดธรรมดา ซึ่งไม่กัณมรรคผล และสววรรค์ เพราะเป็นความเห็นผิดที่ยึดถือในสิ่งที่ประชุมรวมกัน และไม่รู้ถึงความ ไม่เที่ยง ความเกิดดับของสิ่งนั้น มิจชาทิฏฐิอื่น ๆ เช่น เห็นว่าบุญบาปไม่มี เวลานี้มี มิจชาทิฏฐิหรือเปล่า กำลังเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นรูปร่างสัณฐาน

ถ. ผมได้อ่านหนังสือที่เขียนโดยพระภิกษุที่มีชื่อเสียง อ่านไปแล้วปรากฏว่า ในความเห็นของผม ผมคิดว่า เข้าลักษณะของมิจชาทิฏฐิ เพราะท่านปฏิเสธนรก สวรรค์ โลกหน้าทั้งหมด

ส. เป็นมิจชาทิฏฐิ

ถ. ถ้าเช่นนั้นท่านจะอยู่ได้อย่างไร ท่านเป็นภิกษุที่มีชาวบ้านนับถือมากมายด้วย ท่านแสดงว่า นรก สวรรค์ในโลกหน้านั้นไม่มี แต่อยู่ในโลกนี้ทั้งหมด อย่างนี้ก็หมายความว่า ปฏิเสธพุทธศาสนาทั้งสิ้นเลย เพราะว่ามูลฐานของพระพุทธศาสนานั้น อยู่กับการทำความดี และผลที่จะได้รับก็ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งหมายรวมถึงโลกหน้าด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีนรก สวรรค์ในโลกหน้า ก็ปฏิเสธพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง ลักษณะอย่างนี้จะเป็นมิจฉาทิฎฐิหรือไม่

ส. ตอบแล้ว เป็นมิจฉาทิฎฐิ

ถ. ปุถุชนที่ยังไม่ได้เป็นพระโสดาบันบุคคล ย่อมมีอนุสัยกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน เป็นทิฎฐิคตสัมปยุตต์ ใช่ไหม

ส. ถ้าขณะนั้นไม่เกิดขึ้นกระทำการกิจการงาน เป็นเพียงอนุสัยกิเลส ไม่ชื่อว่าทิฎฐิคตสัมปยุตต์ แต่เวลาที่โลภมูลจิตเกิดขึ้น และประกอบด้วยความเห็นผิดอย่างหนึ่งอย่างใด ในขณะนั้นเป็นโลภมูลจิตที่เป็นทิฎฐิคตสัมปยุตต์ คือ ประกอบด้วยความเห็นผิด

ถ. พระโสดาบันบุคคลกับปุถุชน มีความต่างกันตรงที่พระโสดาบันบุคคลดับทิฎฐิคตสัมปยุตต์หมดแล้ว

ส. เพราะดับทิฎฐานุสัย

ถ. ดับทิฎฐานุสัยหมดแล้ว แต่พระโสดาบันบุคคลก็ยังมีโลภะที่เป็นทิฎฐิคตวิปปยุตต์อยู่ ใช่ไหม ยังมีความยินดีพอใจในรูปที่เห็น ในเสียงที่ได้ยิน ในกลิ่น ในรส ในสัมผัสเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึงไหว เหล่านี้ ก็ยังมีความยินดีพอใจอยู่ แต่ไม่มีความยึดถือว่า นามรูปทั้งหลายนั้นเป็นตัวตน ใช่ไหม แตกต่างกันตรงนี้

๑๐๑๐

ส. ท่านผู้ฟังเห็นใหม่ว่าอะไร เรียกชื่อถูกใช่ไหม ทำไมใช้คำเดียวกันเรียกสิ่งนี้ว่า นาฬิกา ทั้ง ๆ ที่เห็นก็รู้ ไม่เรียกว่านาฬิกาก็ได้ ใช่ไหม หรือว่าต้องเรียกสิ่งนี้ปรากฏทางตา เมื่อเห็นแล้ว หลังจากเห็นแล้วมีการตรึกลึกลงถึงรูปร่างสัญญาณและอาจจะนึกถึงคำว่า นาฬิกา เวลาที่ถามว่า เห็นอะไร ทุกท่านใช้คำเดียวกันหมด คือตอบว่า นาฬิกา ทราบใหม่ว่าทำไมจึงพูดอย่างนั้น

ที่กล่าวถึงชื่อ เพื่อความสะดวก จริงไหม แทนที่จะต้องอธิบายมากมายว่ามีรูปร่างอย่างนี้ มีอะไรอยู่ตรงกลาง มีสิ่งที่ยาวเรียกว่า เข็มยาว หรือสั้นอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นการลำบาก ใช่ไหม เพราะฉะนั้น ที่กล่าวถึงชื่อเพื่อความสะดวก ไม่ว่าจะเรียกโต๊ะ เก้าอี้ นาฬิกา หนังสือ แว่นตา อะไร ๆ ทั้งหมด เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตามีการเห็น และก็มีใจพอใจ ถ้าเป็นโลกมุขจิตเกิดขึ้น เพราะตรึกลึกลงถึงรูปร่างสัญญาณของสิ่งที่ปรากฏ และเวลาที่จะอธิบายว่าพอใจอะไร เพื่อความสะดวกก็กล่าวว่า ชอบนาฬิกาเรือนนี้ หรือว่าชอบวิทยุเครื่องนั้น หรืออะไรก็ตามแต่ ก็เพื่อความสะดวกทั้งหมด

แต่ตามความเป็นจริงแล้ว มีการเห็นสิ่งที่ปรากฏ มีความยินดีพอใจในรูปร่างสัญญาณของสิ่งที่ปรากฏ ไม่ใช่ความเห็นผิด ไม่ใช่ทวิภูตีสัมปยุตต์ เป็นแต่เพียงว่าเมื่อเห็นแล้ว ที่จะยับยั้งไม่ให้ตรึกลึกลงถึงรูปร่างสัญญาณของสิ่งที่ปรากฏไม่ได้ เป็นจิตตนิยาม ซึ่งเมื่อจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางจักขุทวารดับไปแล้ว จิตเกิดขึ้นทางมโนทวารรู้อารมณ์นั้นต่อ ใครจะบอกว่าเมื่อจักขุทวารวิจิตรดับไปหมดแล้วมโนทวารไม่เกิดต่อไม่ให้เกิดขึ้นต่อก็ไม่ได้ ทางมโนทวารนี้เกิดขึ้นต่อ และยังมีการเห็น มีการตรึกลึกลงถึงสิ่งที่ปรากฏโดยละเอียด ถ้าจะพิจารณาโดยละเอียด และที่กล่าวถึงชื่อก็เพื่อความสะดวก เพราะฉะนั้น ที่ชอบ ชอบสิ่งที่ปรากฏ พร้อมกับนึกถึงรูปร่างสัญญาณของสิ่งที่

ปรากฏซึ่งเป็นที่พอใจ จึงเป็นโลกมุขจิตทวิภูคตวิปยุตต์ ในขณะที่นั้นไม่ได้มีความเห็นใด ๆ เกี่ยวข้องกับสิ่งที่กำลังปรากฏ หรือรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏ

แต่ขณะใดก็ตาม ถ้ามีการพูดถึงธรรม และมีความเห็นต่าง ๆ บุคคลนี้มีความเห็นว่า ตายแล้วสูญ อีกท่านหนึ่งมีความเห็นว่า บาปไม่มี บุญไม่มี ในขณะที่นั้นไม่ใช่เพียงโลกมุขจิตแล้ว แต่เป็นโลกมุขจิตทวิภูคตวิปยุตต์ ขณะใดที่มีความเห็นผิดเกิดขึ้น ขณะนั้นโลกมุขจิตเป็นไปกับความเห็นผิดจึงบัญญัติเรียกว่า โลกมุขจิตทวิภูคตวิปยุตต์ แต่ให้ทราบว่า ถ้าพอใจเฉย ๆ ในรูปร่าง ในสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏ จะเรียกว่าอะไรก็ตามแต่ แม้ไม่เรียกก็คือความพอใจในสิ่งที่ปรากฏ ในรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏนั่นเอง จึงเป็นเพียงโลกมุขจิตทวิภูคตวิปยุตต์ แม้พระโสดาบันหรือพระสกทาคามีบุคคลก็ยังมี

ผู้ที่ดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะได้ คือ พระอนาคามีบุคคล และพระอรหันต์ซึ่งดับกิเลสหมด ไม่มีกิเลสอะไรเหลืออีกเลย แต่สำหรับพระโสดาบันไม่มีความเห็นผิดทุกอย่าง เพราะเวลาที่โสดาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้น มีนิพพานเป็นอารมณ์ ดับความเห็นผิดทั้งหมดที่เป็นอนุสัย แม้แต่ความเห็นผิดอย่างอ่อน อย่างละเอียดซึ่งนอนเนื่องอยู่ในจิตก็ไม่มีที่จะเกิดขึ้นอีกเลย

เพราะฉะนั้น พระโสดาบันยังเห็น ยังพอใจในสิ่งที่เห็น ยังนึกถึงรูปร่าง ยังนึกถึงชื่อ แต่ว่าไม่ใช่ทวิภูคตวิปยุตต์ ไม่ได้ประกอบด้วยความเห็นผิด

สำหรับอกุศลจิต จำแนกออกแล้วเป็นสัมปยุตต์ ๔ ทวิภูคตวิปยุตต์ ๑ เกิดกับโลกมุขจิตเท่านั้น ปฏิฆสัมปยุตต์เกิดกับโทสมุขจิตเท่านั้น เพราะขณะนั้นจิตประกอบด้วยสภาพธรรมที่หยาบกระด้าง ในขณะที่เป็นโทสมุขจิต จะเห็นได้ว่าสภาพของจิตต่างจากโลภะ

โลภะเป็นสภาพที่พอใจ ไม่เดือดร้อน ยินดี ติดข้อง แต่สภาพของโทสะตรงกันข้าม ในขณะที่นั้นถ้าสังเกตจะรู้ว่า ประกอบด้วยปฏิฆะ คือ ความหยาบกระด้าง จิตหยาบ จิตกระด้าง และความรู้สึกในขณะที่นั้นไม่แหลมขึ้น นั่นเป็นลักษณะของ

โทสมูลจิต ที่รู้ว่าขณะใดเป็นโทสะ ก็รู้ได้เพราะประกอบด้วยสภาพธรรมที่หยาบกระด้าง ซึ่งเป็นปฏิฆะ หรือโทสะนั่นเอง มิฉะนั้นแล้ว ไม่มีใครสามารถที่จะรู้ได้

ถ. (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ทั้ง ๒ ดวง โทสมูลจิต ๒ ดวงประกอบด้วยปฏิฆะ คือ โทสะ จึงสามารถที่จะรู้ความต่างกันว่า ขณะไหนเป็นโลภมูลจิต ขณะไหนเป็นโทสมูลจิต ขณะไหนเป็นโมหมูลจิต เพราะถ้าโทสมูลจิตไม่ประกอบด้วยโทสเจตสิกซึ่งเป็นสภาพที่เป็นปฏิฆะ คือ ความหยาบกระด้าง ก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า ขณะใดเป็นโทสมูลจิต

ปฏิฆะ หรือโทสะ เป็นไฉพจน์กัน คือ มีความหมายเหมือนกัน จะใช้คำว่า โทสะก็ได้ ใช้คำว่าปฏิฆะก็ได้ เพราะพูดถึงโทสะ ทุกท่านคิดถึงแต่ความโกรธ แต่เวลาที่ไม่ใช้ลักษณะของความโกรธ สภาพนั้นเป็นสภาพที่หยาบกระด้าง เวลาที่โทสมูลจิตเกิดแล้ว กิริยาอาการเป็นอย่างไร นั่นคือความหมายของปฏิฆะสัมปยุตต์

ถ. โทสะที่สัมปยุตต์ด้วยปฏิฆะ พระโสดาบันยังมีใช่ไหม

ส. พระโสดาบันบุคคลละโลกทวิภูตีสัมปยุตต์ ๔ ดวง และโมหวิจิกิจฉา-สัมปยุตต์ ๑ ดวง

ในอภุศลจิต ๑๒ ดวง พระโสดาบันดับอภุศลจิต ๕ ดวง ไม่เกิดอีกเลย เหลือเพียง ๗ ดวงเท่านั้น คือ โลภมูลจิต ๔ ดวง ที่เป็นทวิภูตีสัมปยุตต์ โทสมูลจิต ๒ ดวง และโมหมูลจิตที่เป็นอุทัจจสัมปยุตต์ ๑ ดวง

สำหรับอภุศลจิตมีทั้งหมด ๑๒ ประเภท คือ เป็นโลภมูลจิต ๔ เป็นโทสมูลจิต ๒ เป็นโมหมูลจิต ๒

เมื่อชื่อว่าโลภมูลจิต ๔ ก็ต้องมีสภาพธรรมซึ่งแสดงความต่างของโลภะว่าทำไมจึงต่างกันเป็น ๔ ซึ่งก็ได้ทราบมาแล้ว เพราะประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด ๔ และไม่ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ ๔ และใน ๔ แต่ละ ๔ นั้น ยังแยกอีกว่าที่ต่างกันเป็น ๔ เพราะเป็นโสมนัสเวทนา ๒ เป็นอุเบกขาเวทนา ๒ จึงต่างกัน และในโสมนัสเวทนา ๒ นี้ ก็ต้องรู้ด้วยว่าทำไมจึงเป็น ๒ ที่ต่างกันเป็น ๒ เพราะโดยสังขาร คือ เป็นอสังขาริก เกิดขึ้นเองโดยไม่อาศัยการชักชวน ๑ และเป็นสังขาริก คือ เกิดขึ้นเอง

เพราะอาศัยการชักชวน ๑ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า สภาพธรรมที่มีประเภทอย่างนั้น มีจำนวนอย่างนั้น ต่างกันอย่างนั้น เพราะอะไร

และสำหรับปฏิขัมปยุตต์ มี ๒ ปฏิขัมปยุตต์เกิดกับโทสมูลจิต ๒ ดวง ในอกุศลจิต ๑๒ ดวง เป็นโลกมูลจิต ๘ เป็นโทสมูลจิต ๒ เป็นโมหมูลจิต ๒

สำหรับโทสมูลจิต ๒ ดวง ต้องประกอบด้วยปฏิขัมปยุตต์ทั้ง ๒ ดวง เวลาที่โสมนัสเวทนาเกิดขึ้น จะไม่ประกอบด้วยโทสเจตสิกซึ่งเป็นสภาพธรรมที่หยาบกระด้าง เป็นปฏิขัมปยุตต์นั้นไม่ได้ ทุกครั้งที่โสมนัสเวทนาเกิดต้องเป็นปฏิขัมปยุตต์ แต่ที่ต่างกันเป็น ๒ เพราะเป็นอสังขาริก คือ เกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องอาศัยการชักชวน ๑ และเป็นสสังขาริก คือ ต้องอาศัยการชักชวน ๑ นี่คือปฏิขัมปยุตต์

เพราะฉะนั้น สำหรับสัมปยุตต์ ขอให้ชินกับคำว่า สัมปยุตต์ ว่าได้แก่สัมปยุตต์ซึ่งมีอยู่ ๕ คือ ทิฏฐิคตสัมปยุตต์ ๑ ปฏิขัมปยุตต์ ๑ วิจิกิจฉาสัมปยุตต์ ๑ อุทัจจสัมปยุตต์ ๑ และญาณสัมปยุตต์ ๑ ซึ่งไม่ได้มุ่งหมายให้ท่านผู้ฟังท่องจำ แต่มุ่งหมายให้เข้าใจประกอบพร้อมกันไปว่า สัมปยุตต์หรือวิปยุตต์นั้นเกิดกับจิตดวงใด

เช่น เวลาได้ยินคำว่า ทิฏฐิคตสัมปยุตต์ ทราบทันทีว่า ทิฏฐินี้หมายถึงมิจฉาทิฏฐิ เป็นความเห็นผิดซึ่งต้องเกิดกับโลกมูลจิต และถึงแม้ว่าโลกมูลจิตมี ๘ ดวง หรือ ๘ ประเภท แต่ที่จะเกิดกับมิจฉาทิฏฐิได้มีเพียง ๔ คือ เกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนา ๒ และอุเบกขาเวทนา ๒ ซึ่งในโสมนัสเวทนา ๒ นั้น เป็นอสังขาริก ๑ เป็นสสังขาริก ๑ และในอุเบกขาเวทนา ๒ ก็เช่นเดียวกัน คือ เป็นอสังขาริก ๑ เป็นสสังขาริก ๑ จบเรื่องโลกมูลจิต ๘

สำหรับโทสมูลจิต ก็เป็นปฏิขัมปยุตต์ทั้ง ๒ ดวง ต่างกันโดยเป็นอสังขาริก ๑ สสังขาริก ๑ และสำหรับโมหมูลจิต มี ๒ ดวง ต่างกันคือ ดวงหนึ่งเป็นวิจิกิจฉาสัมปยุตต์ เกิดพร้อมกับความสงสัยในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในอดีต

ในขั้นนี้ ในธาตุ เป็นต้น คือ ความไม่รู้ สภาพของโมหะเป็นสภาพที่ไม่รู้ แม้ที่กำลังเผชิญหน้ากับอารมณ์ ก็ไม่สามารถที่จะรู้ความจริงของอารมณ์ที่ปรากฏได้

เช่น ในขณะที่กำลังเห็นนี้ ขณะใดที่ไม่รู้ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งมีจริงที่กำลังปรากฏให้เห็น ไม่ใช่เสียงที่รู้ได้ทางหู ซึ่งเป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง แม้ที่กำลังเห็น โมหเจตสิกเป็นสภาพที่ไม่รู้ในอารมณ์แม้ที่กำลังเผชิญหน้าเห็นลักษณะของโมหะใหม่

รูปารมณ์กำลังปรากฏ สภาพธรรมที่ปรากฏเป็นแต่เพียงสิ่งที่สามารถปรากฏทางตา แต่แม้อย่างนั้นโมหะไม่สามารถที่จะรู้ในลักษณะของรูปารมณ์ได้ว่า เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น สำหรับโมหมูลจิต ๒ ดวง ดวงหนึ่งเป็นวิจิกิจฉาสัมปยุตต์ เมื่อไม่รู้ก็สงสัย ที่กำลังเห็นอยู่นี้ สิ่ง que เห็นนี้เป็นอะไร เป็นคนหรือว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ขณะใดที่สงสัย ขณะนั้นเป็นโมหมูลจิตที่เป็นวิจิกิจฉาสัมปยุตต์

แต่ไม่ใช่ว่าความสงสัยจะเกิดอยู่ได้ตลอดเวลา ไม่ใช่ว่าเวลาที่โสมมูลจิตไม่เกิด จะเกิดความสงสัยอยู่เรื่อย ๆ ไม่ใช่อย่างนั้น เพียงบางครั้ง บางขณะเท่านั้นที่โสมมูลจิตเกิดพร้อมกับวิจิกิจฉา ความสงสัยในพระพุทฺธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสภาพธรรมที่ปรากฏ

โดยปกติเวลาที่มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และหลงลืมสติ โสมมูลจิตอุทฺธัจจสัมปยุตต์เกิด เพราะว่าขณะนั้นไม่มีความสงสัยเกิดร่วมด้วย ไม่มีโสมเจตสิกเกิดร่วมด้วย หรือว่าไม่มีโสมเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ลักษณะของโสมมูลจิตดวงนั้นจึงเป็นอุทฺธัจจสัมปยุตต์ ที่จะให้รู้ว่า ขณะใดที่หลงลืมสติ คือ ขณะนั้นไม่รู้ในสิ่งที่ปรากฏ และเมื่อขณะนั้นไม่ประกอบด้วยโสมเจตสิก หรือโสมเจตสิก จึงเป็นโสมมูลจิตอุทฺธัจจสัมปยุตต์

สำหรับสัมปยุตต์ ๕ เป็นอกุศลสัมปยุตต์ ๔ และเป็นโสมณสัมปยุตต์ ๑ คือ ญาณสัมปยุตต์ เวลาที่จิตเกิดขึ้นพร้อมกับปัญญาขณะใด ก็เป็นญาณสัมปยุตต์ ในขณะนั้น

ถ. ที่พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวว่า ผู้ใดได้จับชายสังฆาฏิอยู่ หรือได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระโอษฐ์อยู่ก็ตาม ถ้าหากว่าผู้นั้นไม่เห็นธรรม ผู้นั้นก็ไม่เห็นตถาคต ซึ่งก็มีความหมายว่า ได้ประกอบด้วยมหากุศล คือ ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระโอษฐ์ แต่ว่าไม่ได้เกิดความเข้าใจ ไม่มีการระลึกได้ในสภาพธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดง มีแต่ศรัทธา ความเชื่อ ไม่มีปัญญาแทงตลอดในสภาพธรรมนั้น ขณะนั้นก็จะเป็นมหากุศลที่ไม่ใช่ญาณสัมปยุตต์ ดิฉันจะกล่าวถูกหรือไม่

สุ. ถ้าท่านผู้ฟังอยากจะทราบในชีวิตประจำวันว่า ขณะไหนเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ หรือว่ามหากุศลญาณวิปยุตต์ ในขณะนี้ท่านกำลังฟังธรรม ขณะใดที่ฟังด้วยความไม่ตั้งใจ ขณะนั้นเป็นมหากุศลญาณวิปยุตต์ เพราะไม่เข้าใจในสิ่งที่ฟัง นี่ก็เป็นชีวิตประจำวันที่จะทราบในขณะที่ฟังธรรมว่า ขณะใดเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ และขณะใดเป็นมหากุศลญาณวิปยุตต์

หรือในขณะที่ให้ทาน ถ้าไม่มีปัญญาที่รู้เหตุและผล กรรมและวิบาก เป็นต้น หรือไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้นก็เป็นแต่เพียงมหากุศลญาณวิปยุตต์ ไม่ใช่ญาณสัมปยุตต์

เพราะฉะนั้น โดยนัยของสัมปยุตต์ ๕ ท่านผู้ฟังพอจะระลึกได้ใช่ไหมว่า ในขณะนี้เอง โดยสัมปยุตต์และวิปยุตต์มีอะไรบ้าง

ถ้าเป็นกุศลและกำลังเข้าใจ ที่เข้าใจนั้นไม่ใช่ตัวท่าน แต่ขณะนั้นเป็นมหากุศลเกิดพร้อมกับความเข้าใจซึ่งเป็นปัญญา จึงเป็นญาณสัมปยุตต์ นี่ก็มีใช่ไหม ในระหว่างที่ฟัง แต่อาจจะไม่ใช่ตลอด เพราะฉะนั้น บางขณะก็อาจจะเป็นมหากุศลญาณวิปยุตต์ก็ได้ และบางครั้งก็อาจจะเป็นโมหมูลจิตซึ่งเป็นอุทัจจสัมปยุตต์ มีไหม มี และบางครั้งก็อาจจะเป็นโมหมูลจิตวิจิกิจฉาสัมปยุตต์ เวลาที่เกิดความสงสัย และบางครั้งก็เป็นภิชฌสัมปยุตต์ก็มีไหม เวลาที่ไม่พอใจ ไม่แช่มชื่น และบางครั้งก็อาจจะเป็นโลภมูลจิตทวิฏฐิตวิปยุตต์

แต่คงจะไม่มีใครในที่นี้มีโลภมูลจิตทวิฏฐิตสัมปยุตต์ เพราะกำลังฟังธรรม เกิดความเข้าใจ ซึ่งขณะที่เข้าใจเป็นญาณสัมปยุตต์ แต่ขณะอื่นก็เป็นญาณวิปยุตต์บ้าง

หรือว่าเป็นอุทัจจสัมปยุตต์บ้าง หรือว่าเป็นวิจิจจนาสัมปยุตต์บ้าง หรือว่าเป็น
ปฏิฆสัมปยุตต์บ้าง

